

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR FOLKLORU VE KÜLTÜRÜ TARİHÇİSİ
ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN
ZİYA GÖKALP LİTERATÜRÜNE KATKISI

Yüksek Lisans Tezi

GÜLSÜM PEKER ALPAY

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANABİLİM DALI

DİYARBAKIR FOLKLORU VE KÜLTÜRÜ TARİHÇİSİ
ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN
ZİYA GÖKALP LİTERATÜRÜNE KATKISI

Yüksek Lisans Tezi

GÜLSÜM PEKER ALPAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İSMAİL COŞKUN

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 506410982 no'lu Gülsüm PEKER ALPAY'ın hazırladığı "*Diyarbakır Folkloru Ve Kültürü Tarihçisi Şevket Beysanoğlu'nun Ziya Gökalp Literatürüne Katkısı*" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 24.06.2019 tarihinde saat 16.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. İsmail COŞKUN	Beğenildi	
Prof. Dr. Talip KÜÇÜKCAN	Beğenildi	
Prof. Dr. Ömer SAY	Beğenildi	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 25.06.2019 tarih ve 2019/15-21 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

ÖZET

Diyarbakır folkloru ve kültürü tarihçisi olarak tanıdığımız Şevket Beysanoğlu hayatını Diyarbakır'ı her yönüyle tanıtmaya vakfetmiş bir şahsiyettir. Henüz lise öğrencisiyken Diyarbakır Halkevi'nin çalışmalarına katılmıştır. 1938'den itibaren Diyarbakır Halkevi'nin yayın organı Karacadağ Dergisi'nde yazıları yayınlanmaya başlamıştır. Beysanoğlu'nun bu ilk çalışmaları, onu halkın kültürünü yakından izlemeye, birinci kaynaktan veri almaya ve aktarmaya götürmüştür. Beysanoğlu, bir âlim olan babasından devraldığı tezkire geleneğini, döneminin ihtiyaç ve imkânlarına göre geliştirerek folklorik unsurları kaleme alarak sürdürmüştür. Diyarbakır'la ve Diyarbakır'da yetişen şahsiyetlerle ilgili çok sayıda makale ve kitap yayınlamıştır.

Beysanoğlu, bir taraftan dernekler kurup Diyarbakır'ı tanıtmak için çaba sarf etmiş diğer taraftan da Ziya Gökalp ve eserlerinin layığıyla tanınması için azimle çalışmıştır. 1956'dan itibaren Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği bünyesinde Kara-Amid dergisini çıkartarak Ziya Gökalp'in tanıtılması konusunda üstün gayretler göstermiştir. Ziya Gökalp'in evini müze yapma ve külliyyatını yayınlamak hedefinde olmuştur.

1974'ten itibaren Ziya Gökalp Derneği'ni kurarak, Ziya Gökalp Dergisini çıkartarak Gökalp'in eserlerini bir külliyyat olarak basmak için resmi makamları harekete geçirmeye çalışmıştır. Doğum ve ölüm yıldönümlerinde anma programları düzenlemiştir. 23 Mart 1976 tarihinde başlamak ve 23 Mart 1977 günü sona ermek üzere bu yılı Ziya Gökalp Yılı olarak ilan edilmesini ve etkinlikler düzenlenmesini sağlamıştır. Ziya Gökalp'in kitaplarını yayınlama komisyonlarında yer almış, komisyonca basılamayan eserleri kendi imkânlarıyla bastırılmış son derece üretken bir şahsiyettir.

Beysanoğlu, Türk sosyolojisi ve Türk folkloruna ilişkin yaptığı çalışmalarda öncü olmakla kalmamış aynı zamanda klasikleşmiş bir isimdir. Ziya Gökalp'in külliyyatına dair eserlerinin basılmadığı uzun sessizlik yıllarından sonra Şevket Beysanoğlu'nun çabaları hem ilktir hem de klasikleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır Halkevi, Diyarbakır Folkloru, Ziya Gökalp, Ziya Gökalp Derneği

ABSTRACT

Şevket Beysanoğlu, known as ‘Diyarbakır folklore and culture historian’ is a figure that dedicated his life to identify Diyarbakır in every way. He attended to the studies at Diyarbakır Halkevi while studying at highschool. His articles published in the Karacadağ Dergisi, a broadcast of Diyarbakır Halkevi, since 1938. These first studies of Beysanoğlu lead him to observe people’s culture closely, receive and transfer his findings from the main source. Beysanoğlu took upon the ‘tezkire’ tradition of his father, with evolving it in his time’s needs and possibilities.

Beysanoğlu worked with perseverance in behalf of Ziya Gökalp and his works. As from 1956 he published the Kara-Amid magazine within the Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği. He aimed to turn Ziya Gökalp’s home to a museum and to publish his corpus.

Beysanoğlu formed the Ziya Gökalp Association, published the Ziya Gökalp magazine in order to set the officials in motion. He also organized commemorate ceremonies on Gökalp’s birthdays and death anniversaries. Beysanoğlu managed the year starting from March 23th 1976 and ending on March 23th 1977 to be announced as ‘Ziya Gökalp Year’ and provided some events. Beysanoğlu took part in commissions which published Gökalp’s books. He was such a productive figure that he published the works that cannot be published by the commission, with his own possibilities.

Beysanoğlu is an appellation that not just a pioneer with his works on Turkish sociology and folklore, but also became a classic for what he did to publish Ziya Gökalp’s corpus.

Key words: Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır Halkevi, Diyarbakır Folkloru, Ziya Gökalp, Ziya Gökalp Derneği.

TEŞEKKÜR

Tamamlamış olduğum bu yüksek lisans tezimi, bundan tam 20 yıl önce bitmesi gereken bir çalışmaydı. Ancak hukuk dışı dayatmalarla akamete uğrayan akademik sürecim pek çok arkadaşım gibi beni de geri bıraktı. 1997’de İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun olur olmaz başladığım yüksek lisans serüvenim, 28 Şubat darbe süreciyle kesintiye uğrayınca akademik alandaki çalışmalarımı, resmi olarak sürdüremez olsam da okuma ve yazma çalışmalarının içinde olmaya çalıştım. Bu okumalardan biriktirdiklerim demlendi ve yeni bir süreçle birlikte ürün verme aşamasına geçebildim.

Herkesten önce lisans eğitimim boyunca araştıran ve sorgulayan bir bakış açısı kazanmamı sağlayan, rehberlik eden ve cesaretlendiren, aynı zamanda da tez danışmanım olan hocam Prof. Dr. İsmail Coşkun’a katkılarından ötürü teşekkürü bir borç biliyorum.

Eğitim sürecimizi örgün olarak yürütemediğimiz yıllarda birbirimize tutunarak ayakta kaldığımız ve her anlamda bana destek olan birlikte hak ve özgürlük mücadelesi verdiğimiz arkadaşlarıma minnettarım. Motive eden yaklaşımıyla Zehra Ergül Kaya’ya, İSAM Kütüphanesi’ndeki çalışmalarımızda tecrübelerini paylaşarak yol ve yöntem gösteren Dr. Öğretim Üyesi Fatma Günaydın’a, kaynakçayı düzenlememde değerli katkılar sunan Elveda Bayraktar’a ve ismini burada zikredemediğim tüm arkadaşlarıma canı gönülden teşekkür ediyorum.

Geniş kaynakları ve rahat çalışma ortamı sağladığı için İSAM Kütüphanesi ve MÜ İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi çalışanlarına, Murat Akdoğan başta olmak üzere Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına, araştırmalarımı kolaylaştıran titiz ve hızlı desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Son olarak da anne-babama ve çocuklarımla küçüklük dönemlerinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyerek özellikle kütüphane sürecimi kolaylaştıran kayınvalideme, bu yorucu ve yoğun süreçte anlayış gösteren dört evladıma ve tabii ki her daim yanımda olup karşılaştığım tüm güçlükleri aşmamda destek veren değerli eşime teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum.

24 Haziran 2019

Gülsüm Peker Alpay

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN HAYATI, TEMSİL ETTİĞİ GELENEK VE CEMİYET HAYATI

1. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN HAYATI, TEMSİL ETTİĞİ GELENEK VE CEMİYET HAYATI.....	8
1.1. Doğumu ve Ailesi.....	8
1.2. Babası ve Babasından Devraldığı Folklor İlgisinin İlk İzleri.....	9
1.3. Eğitim Hayatı.....	12
1.4. Meslek Hayatı.....	14
1.5. Yazı Hayatı.....	14
1.6. Dernek ve Cemiyet Faaliyetleri.....	19
1.7. Demokrat Parti İlgisi	22
1.8. Diyarbakır İlgisi.....	23
1.9. Doğu Üniversitesinin Kurulması İçin Çabaları	27
1.10. Şevket Beysanoğlu'nun İlgi Alanları	32
1.11. Şevket Beysanoğlu'nun Diğer Teşebbüsleri.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN FOLKLOR İLGİSİ

2.1. Folklorun Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi	40
2.2. Halkevlerinin Kurulması ve Diyarbakır Halkevinin Faaliyetleri.....	43
2. 3. Şevket Beysanoğlu'nun Folklor İlgisi.....	50
2.3.1. Şevket Beysanoğlu'nun Folklorla Yönelişinin Kaynakları	51
2.3.1.1. Beysanoğlu'nun Folklorla Yönelişini Etkileyen Ailevi ve Sosyal Şartlar	51
2.3.1.2. Beysanoğlu'nun Folklor İlgisinin Oluşmasında Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi'nin Etkisi	57

2.4. Diyarbakır'da Matbaa ve Gazeteciliğin Tarihi	59
2.5. Diyarbakır'da Dergicilik	61
2.6. Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi	63
2.7. Şevket Beysanoğlu'nun Karacadağ Dergisindeki Rolü	67
2.8. Karacadağ Dergisi'nin İçeriği:	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN ZİYA GÖKALP LİTERATÜRÜNE KATKISI

3.1. Ziya Gökalp'in Yetiştigi Dönemde Diyarbakır'ın Siyasi ve Kültürel Birikimi..	80
3.2. Gökalp'in Mensup Olduğu Ailenin Vasıfları.....	81
3.3. Ziya Gökalp'in Vefatı ve Ardından Mirasını Yaşatmak İçin Vaadedilenler	87
3.4. Ziya Gökalp'in Mirasına Sahip Çıkmayışının Sebepleri	90
3.5. Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği ve Kara-Amid Dergisi'nde Beysanoğlu'nun Gökalp'i Takdim Biçimi	95
3.6. Ziya Gökalp Derneği Neden Kuruldu ve Neleri Hedefledi?.....	103
3.7. Ziya Gökalp Dergisi'nin Yayın Hayatına Girişi	105
3.8. Kültür Bakanlığı Tarafından Gökalp Külliyyatının Yayınlama Süreci	112
3.9. Gökalp'i Sakıncalı Kılan Siyasi ve İdeolojik Formasyon.....	121
SONUÇ	128
EK 1: ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN YAZMIŞ/HAZIRLAMIŞ OLDUĞU KİTAPLAR.....	133
EK 2: ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN ZİYA GÖKALP İLE İLGİLİ YAZMIŞ/HAZIRLAMIŞ OLDUĞU KİTAPLAR.....	135
EK 3: FOTOĞRAFLAR	137
KAYNAKÇA.....	149

GİRİŞ

“Diyarbakır’ı Tanıtan Adam” olarak bilinip tanınan Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır folkloru ve kültürü çalışmalarına yönelik çabaları ile dikkatimizi çekmektedir. Diyarbakır, Osmanlı İmparatorluğu’nun Selanik, Bağdat ve Şam gibi önemli bir eyalet merkezidir. Güçlü bir siyasi ve idari yapıyı olduğu kadar köklü geleneği ve modern fikirlere açık, güçlü bir entelektüel birikimi de temsil eder. Diyarbakır’da yetişen önemli şahsiyetler ve gerçekleşen önemli olaylar şehrin sınırlarını aşır bölgeyi hatta bütün bir ülkeyi etkilemiştir. Geçmişten bugüne çok yönlü ve güçlü bir entelektüel hayat söz konusudur. İmparatorluğun Diyarbakır’ında yetişen şahsiyetler İstanbul ve Selanik’teki siyasi, idari ve entelektüel gelişmelere kayıtsız kalmamış, yakın takibe alıp tartışmalara dâhil olmuş ve buradan kalkarak tarihi süreçte etkin roller oynamışlardır.

Çalışmamıza konu edindiğimiz Şevket Beysanoğlu da çaba ve çalışmalarıyla önce izinden gittiği babası Molla Ahmed’in tezkire geleneğini sürdürmüştür. Aileden alıp sürdürdüğü tezkire geleneğini döneminin koşulları içinde önemli misyonlar üstlenen Diyarbakır Halkevi’nde daha da geliştirerek folklor ve kültür sahasında ileri noktalara taşımıştır.

Lise yıllarından itibaren Diyarbakır Halkevi ile tanışması, yazı hayatını şekillendirirken ilk yazılarını yazdığı ve bir süre sonra da başyazarlığını yaptığı Diyarbakır Halkevi’nin yayın organı Karacadağ Dergisi kendisi için bir nevi okul olmuştur. Halkevi çalışmaları sayesinde bölge halkının zengin kültürüne, güçlü geleneğine sistematik olarak yaklaşmış ve buradan kalkarak folklor çalışmalarında önemli birikimler ve tecrübeler edinmiştir. Bir dizi makale halinde yayımladığı Diyarbakır folkloru ve kültürüne ait çalışmalarını sonrasında da kitaplaştırıp Türkiye’nin entelektüel birikimine katmıştır.

Şevket Beysanoğlu, içinde doğup büyüdüğü kültürel ortamı, aile geleneğini, babasından aldığı yazılı kültürü devam ettirmiş ve bir süre sonra dâhil olduğu Diyarbakır Halkevi çalışmalarıyla da ilerletmiştir. Beysanoğlu bu çalışmaları yaparken Diyarbakır’da doğup yetişmiş Süleyman Nazif, Ali Emiri, Cahit Sıtkı Tarancı, Ziya Gökalp gibi düşünce hayatımızdaki önemli kişileri öncelikli çalışma sahası olarak belirlemiştir. Bu dönemde “Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları” üzerine yaptığı çalışmaların odak noktası, ekseni yine bir Diyarbakırlı olan Ziya Gökalp olmuştur. Şevket Beysanoğlu, Türk

sosyolojisinin kurucusu, yeni kurulan Cumhuriyet'in de fikri-ideolojik temellerini oluşturan en önemli aktörlerinden Ziya Gökalp'in vefatından sonra verilen fakat yerine getirilmeyen sözlerin bir nevi izini sürmüştür.

Beysanoğlu, Gökalp'in şahsiyetini, hayatını ve eserlerini daha yakından tanımak ve tanıtmak, ilmi ve fikri mirasını özenle korumak, Hükümet ve üniversiteler düzeyinde sahiplenilmesini sağlamak maksadıyla üstün gayretler göstermiştir. Eserlerini eksiksiz olarak basmak, doğduğu evi müze haline getirmek, adına bir üniversite açmak, okul ve caddelere ismini vermek, heykelini dikmek, doğum ve ölüm yıldönümlerinde çeşitli etkinliklerle anma programları ve haftaları düzenlemek gibi çalışmaların öncüsü olmuştur. Beysanoğlu, doğumunun 100. yılını Ziya Gökalp yılı olarak ilan edilmesi ve yıl boyu Ziya Gökalp etkinlikleri yapılmasını sağlayacak girişimlerde bulunmuştur. Ziya Gökalp adında bir dernek kurup, aynı adla bir de bilim-kültür dergisi çıkarmıştır.

Yazdığı yazılar, çıkardığı dergiler, kurduğu dernekler, bastığı kitaplar, sunduğu sempozyum bildirileriyle Diyarbakır'ı ve Diyarbakır'da yetişmiş önemli kişileri tanıtmaya çalışan Beysanoğlu durup dinlenmek bilmeden çalışmış, üretmiş kıymetli bir folklorcu, son derece üretken bir kültür tarihçisidir. Aslında hukukçu olan Şevket Beysanoğlu, Cumhuriyet'in erken dönemlerinde ceza hâkimliği de yaptıktan sonra serbest avukatlık yapmıştır. Ancak her zaman Diyarbakır'a odaklanmış, Diyarbakır'ı her anlamda tanıtmak ve geliştirmek için kültürden turizme, sosyal yardım faaliyetlerinden festival ve fuarcılığa kadar çok yönlü çalışmalar içinde bulunmuştur. Diyarbakır folkloru ve turizmine olan ilgiyi eş zamanlı olarak artırmaya, folklor ve turizm etkinliklerini yoğunlaştırarak şehri geliştirmeye çalışmış olmasına rağmen bu konuda da halen akademik bir çalışma yapılmamıştır.

Bütün bu çabalarına karşılık, Türk sosyolojisinde Beysanoğlu üzerine yapılmış akademik bir çalışma yoktur. Kendisine gösterilen ilgi uzun yıllar birlikte faaliyet gösterdiği yakın arkadaşları tarafından hakkında yazılan bazı yazılar, "Yazarlık Hayatının 50. Yıldönümünde Şevket Beysanoğlu Bibliyografyası" ve "Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı"nı gibi birkaç yayımla sınırlı kalmıştır. Anı-hatıra düzeyinde yapılan bir takım değerlendirme ve takdirler dışında hakkında ne yazık ki akademik bir çalışma yapılmamıştır. Beysanoğlu'nun bütün çalışmaları topluca değerlendirmeye alınmamış,

Diyarbakır folkloru ve kültür tarihi literatürüne yaptığı önemli katkılar henüz bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Beysanoğlu'nun yine bir Diyarbakırlı olan Ziya Gökalp üzerine, vefatına değin kesintisiz bir biçimde sürdürdüğü çalışmaları ayrıca takdire şayandır. Ziya Gökalp'le ilgili yapılacak inceleme ve araştırmalarda Beysanoğlu'nun çalışma ve katkılarıyla karşılaşmamak neredeyse mümkün değildir. Cumhuriyet'in ilk döneminde Ziya Gökalp'in unutulduğu, adeta unutturulma yoluna gidildiği uzun ve zorlu geçen 1930'lu, 1940'lı yılların ardından Ziya Gökalp'i hatırlamak ve eserlerini basmak, o'nu ulaştır kılmak, toplumda görünür kılmak için yapmış olduğu çabalar Beysanoğlu'nu bu açıdan da çok değerli kılmaktadır.

Beysanoğlu'nun gerek Diyarbakır folkloruna ve kültürüne yapmış olduğu katkıları gerekse Ziya Gökalp literatürüne yapmış olduğu katkılar bizi onun hakkında bir çalışma yapmaya götürmüştür. Bu yüksek lisans düzeyinde bir çalışmadır. Daha çok, yazdığı makale ve kitaplar, kurduğu cemiyetlerin faaliyetleri üzerinden ve onunla ilgili yazılmış olan makale ve kitaplardan Şevket Beysanoğlu'nun izini sürmeye çalıştık. Ailesinden kızı Nimet Beysanoğlu Kardeş ile yüz yüze bir görüşme gerçekleştirdik.

Gerek kendi çıkardığı gerekse döneminde çıkan dergi ve gazetelerdeki yazılara ulaşmaya çalıştık. Kendi adını kullanmadığı, kurmuş olduğu derneklerin yönetim kurulu adına yazılan yazılara ve dergi başlarındaki imzasız giriş yazılarına da baktık inceledik. Ancak bunlara rağmen uzun ve verimli yazı hayatında ulaşamadığımız, gözümüzden kaçan, tespit edemediğimiz makaleleri de olabilir. Bu çalışmamızın bir sonucu olarak elinizdeki bu tez, Beysanoğlu'nun çalışmalarını ortaya çıkarmaya dönük derli toplu bir ilk çalışma niteliğindedir. Fakat bu çalışma daha kapsamlı ve derinlikli çalışmalar için bir dikkat çekme ve teşvik niteliğindedir.

Şevket Beysanoğlu 1920 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. Lise öğrencisi iken tanıştığı Diyarbakır Halkevi'nde yapmış olduğu çalışmalar hayatını da yazı hayatını da şekillendirir. 1938 yılında Diyarbakır Halkevi'nin süreli yayını olan Karacadağ Dergisinde yazıları yayınlanmaya başlamıştır. 1942 de Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Beysanoğlu, bir dönem Ağır Ceza Hâkimliği de yaptıktan sonra, serbest avukatlı-

ğa döner. Diyarbakır ve Diyarbakır'a ait olan her alanda araştırmalar yapmak üzere yazı hayatını kapsamlı bir şekilde sürdürmeye başlar.

Beysanoğlu'nun Diyarbakır'la ilgisi her daim devam ederken, çalışmalarını bir taraftan Dernekler kurarak, bir taraftan dergiler çıkartıp kitaplar yazarak, kongreler için bildiriler hazırlayarak, Diyarbakır'a gelen kişileri bizzat gezdirip tanıtarak birçok etkin çabanın içinde olmuştur. Diyarbakırlı olan Ziya Gökalp'in de eserlerini basma, kıymetinin daha iyi bilinmesi ve tanınması için doğduğu evi müze olarak açma, Ziya Gökalp yılı ilan edip çeşitli etkinlikler düzenlemek gibi çabaları olmuştur.

Beysanoğlu, erken cumhuriyet döneminde yeni bir devletin kuruluş, devletin ulus temelinde yeni bir toplumsal yapıyı inşa etme, kendisini kurma politikalarının yoğun olduğu bir dönemde doğmuş ve yetişmiştir. Cumhuriyet'in kendini halkçı ve milliyetçi ideolojik temelde kurmak, halka ve kültürel hayata öncülük etmek adına kurup yaygınlaştırdığı Halkevleri'nin Diyarbakır şubesinde yetişen Beysanoğlu bir dönem entelektüel kuşağın nasıl yetiştiği ve ne tür faaliyetler gösterdiğine ilişkin son derece önemli tecrübeleri gözler önüne sermektedir.

Toplumsal, tarihsel, kültürel folklor derlemelerinde erken dönem geleneksel kültürün kayıt altına alınması konusunda Beysanoğlu önemli bir isimdir. Ayrıca Beysanoğlu'na yönelik çalışma, erken dönem halkevleri tecrübesine ve bu noktada Diyarbakır Halkevi ve yayın organı Karacadağ'ın üstlendiği rolün söylem, yöntem ve etkilerine ulaşma açısından önem oluşturmaktadır.

Türk modernleşmesinin bir kolu olan Halkevi tecrübesi yerel ve bölgesel boyutta kültürel değer ve geleneklerin kayıt altına alınmasını teşvik ederek Türk milliyetçiliğine folklor üzerinden güçlü temeller ve imkânlar sağlamaya çalışıyordu. Beysanoğlu, Halkevleri tecrübesinin yoğunlaştığı bir dönemde yetişmiş, Diyarbakır folkloru ve kültürüyle bu zeminde temaslar kurmuştur. Folklor ve kültüre olan ilgisi 1950'lerden itibaren Ziya Gökalp üzerinden sosyolojiye doğru kaymıştır. Gökalp önce bir Diyarbakırlı, bir hemşeri olarak gündeme alınmıştır. Fakat sonrasında kültür, hars, milliyetçilik gibi konulardan ilerlenerek Gökalp, "Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı" gibi bir tanımla/tasvirle güçlü ve istikrarlı bir biçimde sahiplenilmiş, ilmi ve mücadelesiyle takdir ve takdim edilen büyük fikir adamı olarak benimsenmiştir.

Buradaki en önemli mesele Beysanoğlu'nun gayretlerine kadar Gökalp'e ilişkin Türkçe'de akademik manada bir çalışmanın, biyografi ve bibliyografya çalışmasının tam manasıyla gerçekleştirilememiş olmasıdır. Gökalp'in isminin bir hayal gibi dolaştığı fakat eserlerine ulaşamadığı dönemde Beysanoğlu son derece kritik ve yapıcı bir rol üstlenmiştir. Hedefi, seçme eserlerini değil Gökalp'in bütün eserlerini kronolojik olarak yeni nesillere ulaşması için eksiksiz bir külliyat oluşturmak olarak belirlemiştir.

Türk folkloru, sosyolojisi ve kültür tarihçiliği açısından halka gitme ve halktan alma yöntemini ifade eden derleme ve toplamanın ne kadar önemli ve inşa edici olduğunu örneklemesi bakımından Beysanoğlu'nu çalışma konusu yapmak öğretici olmuştur. Yüksek lisans düzeyindeki bu çalışmada Beysanoğlu'nun derli toplu hayat hikâyesini, Diyarbakır folklor ve kültür araştırmalarına paralel bir biçimde Ziya Gökalp literatürüne yaptığı katkıları ortaya koyma çabasında olduk. Çünkü Türk sosyolojisi ve folklorunda gerek Diyarbakır bölgesiyle gerekse genel manada Türk folkloruyla ilişkisi bağlamında Şevket Beysanoğlu üzerine yapılmış akademik bir çalışma henüz yoktur. Bu eksiklik Gökalp'in eserlerinin neşri sürecinde yaşanan gelişmelerin takip edilip gün yüzüne çıkarılması meselesinde de kendisini göstermektedir.

Bugüne kadar kendi anılarından oluşan bazı parça değiniler elimizin altında olsa da Beysanoğlu'nun yazılmış bir hatıratı yoktur. Türk sosyolojisinde, Beysanoğlu'nun kültürel alanda kurduğu ilişkilere rağmen bugüne kadar hakkında yapılmış bir çalışma yoktur. Sadece anma toplantılarında vs. oluşan, bildiri düzeyinde yazılmış birkaç makale vardır. İlk defa bir bibliyografyasının çıkarılması ve Türk sosyolojisi ile erken cumhuriyet döneminde yaşanan modernleşmenin ilişkisi anlamında çalışma yapmanın ne derece önemli olduğu ortadadır.

Beysanoğlu'nun yapmış olduğu çalışmaların, kendisi henüz hayattayken de kıymeti bilinmiş ve takdir edilmiştir. “Diyarbakır'ın tanıtılmasında gösterdiği çabalardan” ötürü Dicle Üniversitesi tarafından Senato Kararı'yla Ekim 1990'da Beysanoğlu'na “Fahri Edebiyat Doktoru” unvanı verilmiştir. Bilimsel ve kültürel anlamda, Diyarbakır'ı tanıtmaya üzerine üstün gayretleri, folklor çalışmaları üzerine göstermiş olduğu yüksek performanstan ötürü çeşitli kuruluşlardan, örneğin Diyarbakır Valiliği ve Belediye Başkanlığı'ndan, Diyarbakır Dicle ve Konya Selçuk Üniversiteleri Rektörlüklerinden, Eski-

şehir Valiliği'nden, Ankara Rotary Kulübü Başkanlığı'ndan onur ve şükran belgeleri almıştır. Folklor Araştırmaları Kurumu'nca da 1986'da İhsan Hınçer, Türk Folklorüne Hizmet Ödülü verilmiştir.

Beysanoğlu ile ilgili çalışmalarımız ilerledikçe onun bitip tükenmek bilmeyen çalışma azmi ve enerjisine şahit olduk. Diyarbakır folkloru ve kültürü tarihçiliği konusunda ama hassaten Ziya Gökalp'in ilmi ve fikri mirasını ihya edip topluma mal etme sürecinde verdiği mücadeleyi takip ederken takdir etmekten kendimiz alamadık. Uzun yıllara yayılan disiplinli çalışması kendisinden sonra gelen nesiller için bir moral ve motivasyon kaynağı olacaktır. Hakkında bazı bilgi ve belgelere ulaşmak konusunda zorluk yaşarken ailesinin gösterdiği ilgi ve desteğe de teşekkür etmek isteriz. Özellikle kızı Nimet Beysanoğlu Kardeş ile yaptığımız görüşme Şevket Beysanoğlu'nun hayatı ile ilgili önemli noktaları yakalamaya ilişkin değerli katkılar sağlamıştır. Şevket Beysanoğlu'na ait önemli bazı belge ve kaynaklara ulaşmamı sağlayan Diyarbakırlı araştırmacı yazar Mehmet Ali Abakay'a da destekleri için teşekkürlerimi sunmak isterim.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN HAYATI, TEMSİL ETTİĞİ GELENEK VE CEMİYET HAYATI

1. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN HAYATI, TEMSİL ETTİĞİ GELENEK VE CEMİYET HAYATI

1.1. Doğumu ve Ailesi

Diyarbakır folkloru ve kültürü tarihçisi, halkbilimci, hukukçu olarak tanınan Şevket Beysanoğlu, 1 Ağustos 1336 (1920) tarihinde Diyarbakır'ın güneybatısında çağlar öncesinde püskürmüş sönmüş volkanik bir dağ olan Karacadağ'ın¹ Kamerseki yaylasının eteklerinde, bir kara-çadırdaki doğmuştur.² Hayatına yön verecek olan, izinden gideceği, Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli âlimlerden ve eşraftan olan Molla Ahmed (1869-1929) ile Esmâ Hanım'ın oğludur.³ Şevket Beysanoğlu, 13 kız çocuktan sonra 14. çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Kendisinden 5 yıl sonra da bir kız kardeşi daha doğmuştur. Ailenin tek erkek evladıdır. 15 kardeşten sadece iki kız kardeşi ve Şevket Beysanoğlu hayatta kalmış, diğerleri çok küçük yaşlarda vefat etmiştir.⁴ Şevket Beysanoğlu'nun kızı Nimet Beysanoğlu Kardeş, Baba tarafından 7 kuşak Diyarbakırlı olduklarını ve bütün dedelerinin de Diyarbakır'da doğmuş, yaşamış olduklarını aktarmaktadır.⁵

Beysanoğlu'nun babası, geçimini kumaş ticaretinden sağlarken, kısa zamanda büyük bir zenginliğe erişmiştir. Ne var ki; Molla Ahmet'in bir erkek kardeşinin karıştığı kavgaya, kan davasına dönüşmüş ve Şevket Beysanoğlu'nun doğduğu döneme denk gelen bir zamanda aile Diyarbakır'ı terk ederek olayların yatışacağı uygun bir ortamı kollamak üzere eşi Esmâ hanımın Eğil'deki akrabalarının yanına gidip yerleşmek zorunda kalmıştır.⁶

Şevket Beysanoğlu'nun nüfus kütüğünde doğum yeri Eğil olarak gösterilmiştir. İlçesi Çınar, köyü Keldiz, hane no: 30 olarak kayıtlara geçmiştir. Fakat Selahattin Öner-

¹ Yusuf Kenan Haspolat, "Karacadağ'da Yaşam", **Diyarbakır Karacadağ**, Yusuf Kenan Haspolat, (koordinatör), İstanbul: Uzman Matbaacılık, 2013, s.5.

² Selahattin Önerli, "Dr. Şevket Beysanoğlu'nun Hayatı ve Eserleri", **Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, 1991, s.3.

³ Selahattin Önerli, **Yazarlık Hayatının Ellinci Yıldönümünde Şevket Beysanoğlu Bibliyografyası**, Ankara, 1988, s.9.

⁴ Nimet Beysanoğlu Kardeş, -Şevket Beysanoğlu'nun kızı- "Babası Şevket Beysanoğlu üzerine söyleşi", Ankara DİTAV: 18 Kasım 2013.

⁵ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

⁶ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

li onu “Abdaldede Mahallesi, Teyze Sokak’taki 5 Nolu evde doğmuş olduğunu iddia etmektedir.⁷ Şevket Beysanoğlu’nun büyük dedelerinden biri olan ve yardımseverliği, cesareti, haktan ve halktan yana olan kişiliğiyle meşhur olan Ali Ağa’dır. Şevket beyin bir dönem kullandığı “Kavut” soy ismini Beysanoğlu şeklinde değiştirmesine sebep ve temel olan faktör de işte bu dedesi Ali Ağa’nın şehirde “Beysan” lakabıyla tanınır ve bilinir oluşudur. Beysan Ali Ağa’nın 1763’te vefatı üzerine eşi Rukiye, o vakit henüz bir yaşında olan oğlu İsmail’i de alarak Eğil’deki ailesinin yanına gidip yerleşmiştir. Beysanoğlu’nun diğer dedeleri İsmail, Cemoğlu, Hafız Ahmad Ağa, Ömer, Hasan ve babası Molla Ahmed de hep Eğil’de doğup büyümüşler.⁸

Şevket beyin babası Molla Ahmed, I. Dünya Savaşı sırasında gelip Diyarbakır’a yerleşir. Ancak her yaz, bilhassa Temmuz ve Ağustos aylarında kavurucu sıcaklardan korunmak üzere halasının oğlu Süleyman Ağa’nın Karacadağ eteklerinde soğuk pınarlardan birinin civarında kurduduğu geniş kara çadırlara ailece giderlerdi. İşte Beysanoğlu, 1920 Ağustos’unda bu kara çadırlardan birinde doğmuştur. Keldiz (şimdiki adıyla Beneklitaş) köyü halasının oğlu Süleyman Ağa’nındır. Keldiz esasen merkez ilçeye bağlıdır. Bağlı olduğu Çınar 1937’de ilçe olmuştur. Doğduğu yayla Diyarbakır kentine daha yakın bir yayla olmasına rağmen doğum yeri babası tarafından “Eğil” olarak kaydedirilmişdir.”⁹ Beysanoğlu babasının neden Eğil doğumlu olmasını tercih ettiğini bilmediğini ifade eder. Diyarbakır’da yaşasalar da hiçbir zaman Eğil’le aile bağları kopmamıştır. Aksine her yıl yapılan ziyaretler ve uzun süren yaz ayları boyunca beraber kalmalar da ailede güçlü bağlar olduğunu göstermektedir. Beysanoğlu’nun halaoğlunun da ekonomik imkânlarının iyi olduğu ve gelen misafirleri güzelce ağırlayabilecek güce sahip olduğunu görülmektedir.

1.2. Babası ve Babasından Devraldığı Folklor İlgisinin İlk İzleri

⁷ Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s.3.

⁸ Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s.3.

⁹ Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s.3.

Şevket Beysanoğlu'nun babası Beysanzade Molla Ahmed¹⁰, halk arasında dini bilgisi ile tanınmış ilim adamlarımızdandır. Büyük dedelerinden Ali Ağa, Diyarbakır'ın eski Telgrafhane -Halen Namık Kemal İlkokulu- sokağında dünyaya gelmiştir. Cesareti, hayırseverliği ve temiz karakteri ile kendini muhitine sevdirmiş ve “Beysan” lakabını almıştır. Onun genç yaşında ölümü üzerine (1763'te) karısı Rukiye, henüz bir yaşında bulunan oğlu İsmail'i alarak ailesinin bulunduğu merkeze bağlı “Eğil” nahiyesine gidip yerleşir. Böylece Molla Ahmed'in babası Hasan, dedesi Ömer, onun babası Hafız, onun da babası Cemoğlu hep bu nahiyede doğup büyümüşlerdir.¹¹

Köken olarak şehirli-kentli bir kültürden geldiğini gördüğümüz Beysanoğlu'nun ailesi, büyük dedesinin vefatı sebebiyle büyük babaannesinin ailesinin bulunduğu Eğil'e yerleşmek zorunda kalması sebebiyle merkezden uzaklaşmış görünmektedir.

Beysanoğlu'nun babası Ahmed de malî 1285 (m. 1869) yılında Eğil'de doğdu. Babaanesi Zülfiye'dir. Tahsiline Eğil medresesinde başlamış, tamamladıktan sonra şehir merkezine, Diyarbakır'a gelerek bir üst eğitim almıştır.¹²

Diyarbakır'a yerleşen Molla Ahmet günün tanınmış hocalarından aldığı özel derslerle Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. Bilhassa mensubu bulunduğu Hanefi mezhebi üzerinde dini bilgisi ile derinleşerek şöhret kazanmıştır. Kendisine “molla” lakabı da verilmiştir. Molla Ahmed hiçbir memuriyet almadan, ailesinin geçimini ticaret ile sağlamıştır.¹³

Babası Şevket Beysanoğlu'na Tezkire-i Meşayih-i Amid ve Mir'at-ı Hayatım adlı iki değerli el yazması eser bırakmıştır. Molla Ahmet *Tezkire-i Meşayih-i Âmid*'de Diyarbakır ve çevresinde yetişip eser vermiş şeyhlerin hayat ve eserlerini tanıtmakta; *Mir'at-ı Hayatım* adlı kitabında ise anılarıyla iç içe olarak şahit olduğu Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele dönemindeki Diyarbakır'ın durumunu, buralarda meydana

¹⁰ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1959, s. 324.

¹¹ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 3.

¹² Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 325.

¹³ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 325.

gelen olayları anlatmaktadır.¹⁴ Her iki eser de ileride Şevket Beysanoğlu'nun çalışmalarına önderlik edecek, yol gösterecek özelliktedir. Beysanoğlu'nun çalışmalarının ilk ilham kaynağı babasının çalışmaları ve eserleri olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. Beysanoğlu, kitabının ikinci cildinde babasını tanıtırken, "Molla Ahmed'in iki eseri vardır: 1- Tezkire-i Meşayih-i Amid bu kitabımıza kaynak teşkil eden eserlerden biridir." diyerek babasının yolundan gittiğini teyid etmiştir. Babası, Diyarbakır ve çevresinden yetişmiş ve eser vermiş şeyhlerin hayat ve eserlerinden bahsederken, Beysanoğlu Diyarbakır'da yetişmiş fikir ve sanat adamlarını, eserlerini tanıtmaktadır.

"Her iki eser de yazma olup hususi kütüphanemdedir. Bunlardan başka yarıda kalmış bir de "Gülüstan" tercümesi vardır.¹⁵ Babası ile ilgili bu bilgileri Beysanoğlu daha önce "Diyarbakır Bilginler ve Ozanlar" serisinde Karacadağ Dergisi'nde daha önce yayınlamıştır."¹⁶

Molla Ahmed'in Ekim 1929 yılında vefatından sonra dostu olan şair Osman Nakiboğlu (Ocak) bir şiirle kendisini yad etmiştir.

**"Mücehhezdi bu zat-ı pür meali ilm u irfanla
Şecaatte müsellemdi, mükemmeldi fazilette
Ufulü eyledi yaranını müstağrak-ı mâtem
Seâser girneyak oldu bütün ihvanı hicranla
Çıkıp (şeh) söyledi tarihini hüzn ü teessürle
Huzur-ı Kibriyaya Molla Ahmed çıktı îmanla"¹⁷**

Beysanoğlu, ilkokul dördüncü sınıfta iken önce annesini (1930), 6 ay sonra da babasını kaybetmiştir. Yani çok küçük yaşlarda hem öksüz hem de yetim kalmıştır.

¹⁴ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 324.

¹⁵ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 325.

¹⁶ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 325.

¹⁷ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s.4.

Öğrencilik yıllarında Şevket Beysanoğlu'nun soyadı Kavut'tur. Kavut Anadolu halk ağzında “kavrulmuş buğday, ince bulgur, kurutulmuş ahlattan elde edilen un ve bunlardan yapılan çeşitli yemeklere verilen isim”¹⁸ olarak tanımlanmaktadır.

1934'te soyadı kanunu çıktığında, babasının kitaplarında hep “Beysanzade Molla Ahmet” olarak imza kullanmış olmasına rağmen, o sıralar aile büyüğü olan amcasının oğlu Mustafa'nın ilgisizliği yüzünden “Kavut” soyadı kendilerine verilmiştir. Şevket Beysanoğlu öğrenciliğinde ve ilk yazılarında Kavut soy ismini kullanmıştır. 1942'de hâkimlik stajını yaparken mahkemeye başvurup Beysanoğlu soy ismini almıştır.¹⁹

1.3. Eğitim Hayatı

Beysanoğlu'nun eğitim hayatı 1932'de İsmet Paşa İlkokulu'nda başlar. 1938'de de Diyarbakır Lisesi'nden mezun olur.²⁰ Diyarbakır Lisesi'ndeyken başlayan yazı hayatı bütün ömrü boyunca devam edecek bir mecranın başladığı yıllardır.

Hem molla hem de tüccar olan Şevket Beysanoğlu'nun babası Molla Ahmed vefatının ardından ailesine oldukça yüklü bir mal bırakmıştır. Ancak Beysanoğlu ve iki kız kardeşine kalan miras başlarında güvenilir bir aile büyüğü olmadığı için önemli oranda israf/çarçur edilmiş ve kendilerine sadece bazı gayri menkuller kalmıştır.²¹

Beysanoğlu anne ve babasının vefatından sonra maddi sıkıntılar içerisinde ortaokulu ve liseyi okur. Liseden mezun olduktan sonra bir yıl kadar çalışıp bir miktar para biriktirir. Hedefi Ankara'ya gidip yüksek tahsiline devam etmektir. Ankara'ya doğru yola çıkarken Beysanoğlu'nun aklında Edebiyat Fakültesi'nde okumak vardır. Fakat yolda bir arkadaşının edebiyat mezunlarının işsiz kaldığına ilişkin uyarısıyla Hukuk Fakültesi'ni tercih etmeye karar verir.”²²

¹⁸ **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, “Kavut”, İstanbul: Kubbealtı, 2005, s. 1613.

¹⁹ Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, C. 3, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı No. 6/3 Bibliyografi ve Edebiyat Takımı no:1, İstanbul: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1978, s. 260.

²⁰ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s.4.

²¹ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

²² Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi 18 Kasım 2013.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni hukuk düzenini gerçekleştirecek hukukçuları yetiştirmek için ilk olarak 1925'te Ankara'da kurulan Hukuk Mektebi'nin²³, 1946 yılında ancak, 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu" ile diğer üniversiteler gibi özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleri olarak Ankara Üniversitesi olarak kurulabildiğini görüyoruz.²⁴

Şevket Beysanoğlu, ilk dönem Cumhuriyet tarihinin sıkıntılı süreçleri göz önünde bulundurulduğunda oldukça erken bir döneme denk gelen bir tarihte, 1942'de Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Hâkimlik stajını bir ömür vazgeçemeyeceği şehir olan Diyarbakır'da yapmıştır.²⁵

Hukuk Fakültesini tercih etmiş olmakla birlikte Beysanoğlu, Ankara'daki öğrenciliği döneminde de edebiyat, kültür, tarih, ideoloji ve folklor üzerine oldukça zengin okumalar yapmaktadır. Süreli yayınları, özellikle edebiyat ve kültür dergilerini yakından takip eder. Başta Ankara Halkevi'nin yayımladığı Ülkü olmak üzere, Hıfzı Oğuz Bekata'nın Çığır'ı, Remzi Oğuz Arık'ın Millet'i, Dr. Rıza Nur'un Tanrı Dağı ve Reha Oğuz Türkkân'ın çıkardığı Bozkurt dergilerini takip etmiştir. Türk tarihini ve Türk kültürünü ön planda tutan bu dergi zamanın yöneticilerince sakıncalı bulununca süresiz olarak kapatılmış, onun yerine Gökbörü dergisi çıktı.²⁶ Beysanoğlu Türk tarihi, Türkcülük, Türk yurdu ve ulusunun coğrafya ve kimlik sorunlarına ilişkin kapsamlı okumalarını daha yoğun olarak bu tarihlerde yapmıştır.

1946 Yılında Yedek Askeri Hâkim olarak, Denizaltı Filotillası Komutanlığında askerliğini tamamlayan Beysanoğlu, askerlikten sonra 1946-1948 yılları arasında Van Başkale Hâkim Yardımcılığı, 1948-1950 yılları arasında da Nevşehir Avanos Ceza Hâkimliği görevlerinde bulunmuştur.²⁷

²³ "Yüksek Baytar Mektebinin temeli olan Askeri Baytar Mektebi açıldı", <https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/tanitim/tarihce/> 14 Şubat 2019.

²⁴ Murat Katoğlu, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", **Türkiye Tarihi- 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Sina Akşin, (yay. yön.), Mete Tunçay ve diğerleri, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990, s. 402.

²⁵ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 4.

²⁶ Ali Rıza Önder, "Beysanoğlu'nun Kişiliği", **Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: 1991, s.81.

²⁷ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, Ankara: 1991, s. 4.

1.4. Meslek Hayatı

Beysanoğlu, Avanos Ceza Hâkimliği görevi öncesinde, Diyarbakır'ın aydın ve eşraflarından sayılan Ganizade ailesinden Ayten Hanımla evlenmiştir. Bu evlilik Ayten Hanım 16, yaşında, Şevket Bey de 28 yaşındayken görücü usulü ile gerçekleşir²⁸. Genç çift 1,5 yıl kadar Avanos'ta kaldıktan sonra Diyarbakır'a geri dönerler.

Ayten Hanım'ın amcası Ganizade Kemal, dönemin Jön Türklerine mensuptur. Ganizade ailesi, Milli Mücadele sırasında da aktif ve yoğun çabalarıyla biliniyor. Ayten Hanım, Şevket Beysanoğlu'nun akrabası olmamakla beraber, yakın aile çevresinden biridir."²⁹

Bir idam cezası vermek zorunda kalması Beysanoğlu'nun hâkimlik görevinden ayrılmasına sebep olmuştur."³⁰ Diyarbakır'a gönül vermiş olan Beysanoğlu 1950 Eylül'ünden itibaren memurluktan ayrılarak Diyarbakır'da serbest avukatlık yapmaya başlamıştır. 1951 yılından itibaren de Diyarbakır Barosu'nun Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunmuştur.³¹ Bu yıllarda Diyarbakır ile ilgili çalışmalarını hızlandırmaya başladığını da yazın sürecinden rahatlıkla takip edebiliyoruz.

Böylelikle Beysanoğlu Diyarbakır'ın, tarihi, coğrafyası, folkloru ve Diyarbakır ile ilgili ünlü kişilerin biyografileri üzerine yaptığı inceleme ve araştırmalarla yörenin tarih ve kültürünün tanınmasında son derece önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

İkisi kız dört çocuğu olan Beysanoğlu, 1968'de iki oğlunun üniversite eğitimleri için Ankara'ya yerleşmiştir. Ankara'ya taşınmış olması onu Diyarbakır'dan ve Diyarbakır'la ilgili çalışmalar yapmaktan alıkoymamıştır. Diyarbakır'ı tanıtabilmek için üstlendiği ciddi çalışmaları Ankara'da da devam etmiştir.

1.5. Yazı Hayatı

²⁸ Nîmet Beysanoğlu Kardaş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

²⁹ Nîmet Beysanoğlu Kardaş ile söyleşi 18 Kasım 2013.

³⁰ Nîmet Beysanoğlu Kardaş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

³¹ Av. Ruhi Nedimoğlu, "Dr. Şevket Beysanoğlu'nun Hayatından Kesitler", **Ziya Gökalp Dergisi**, C. 11, S. 61 (Ocak-Mart 1991), s. 38-44.

Şevket Beysanoğlu ilk gençlik yıllarından itibaren erken yaşta Diyarbakır'da, gazete ve dergilerde yazmaya başlamıştır. 1935 yılı Temmuz'undan itibaren "Diyarbakır" gazetesinde şiirleri çıkmaya başlar. Lise son sınıf öğrencisi iken edebiyat öğretmeni Süheyl Beken, felsefe hocası Kazım Baykal, tarih-coğrafya öğretmeni Şeref Kışmır beyler aracılığı ile Diyarbakır Halkevi'nin çıkarmış olduğu 'Karacadağ Dergisi' ile tanışır. Hatta öğretmenlerinin onda gördükleri araştırma merakı ve yazı kabiliyeti üzerine Karacadağ Dergisi'nin Yönetim ve Yazı İşleri Kurulu'na alınmıştır. Beysanoğlu'nun 18 yaşındayken başlayan yazarlık hayatı bu derginin 20 Mayıs 1938 tarihli 4. Sayısında ilk örnekleri ile başlar. İlk şiiri "Hasret" Diyarbakır Gazetesi'nde, ilk yazısı da Diyarbakır Halkevinin yayınladığı Karacadağ dergisinde çıkmış olsa da ³² Şevket Beysanoğlu, kendisi de yazı hayatını, 20 Mayıs 1938'le başlatacak ve bundan önceki yayınlanan şiirlerini dikkate almayacaktır. Çocukluk ve gençlik çağlarının anılarını yansıtan manzumeleri bir kitapta toplamayı düşünmediğini ifade edecektir. ³³

Türk Ocakları'nın 10 Nisan 1931'den itibaren kapanma/kapatılma sürecine girmesiyle birlikte Türk Ocakları'na alternatif olarak Halkevleri'nin kuruluş ve açılması gündeme ge(tiri)lmıştır. Türk Ocakları, Mustafa Kemal ve Cumhuriyet'in kurmay kadrosu tarafından eski devrin yani İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir devamı, Türkçü ve Turancı serüven arayışlarının odağı ve Mustafa Kemal'e muhalif kadroların toplandığı bir çatı örgüte dönüşmüştü. ³⁴ Niyazi Berkes'e göre Rusya ile barış politikası işine önem veren Mustafa Kemal'e karşın Türk Ocakları Rusyalı mültecilerin etkisi altında Rusya aleyhtarı söylem ve faaliyetler yürütüyorlardı. ³⁵ İşte bu sebeple 24 Mart 1931 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk açıkladığı genelgeyle ülkedeki bütün ulusçu ve cumhuriyetçi güçleri birleştirmek için *Türk Ocakları'nın tüzel kişiliğine son verilmesi ve Cumhuriyet Halk Fırkası'yla birleştirilmesi tahakkuk ettirilmişti.* ³⁶

Halkevleri, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra ilk on yılda yapılan gerek siyasal, gerek hukuki, gerekse de sosyal alanlardaki devrimlerin halka benimsetilmesi, toplum-

³² Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 4.

³³ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 261.

³⁴ Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, Ruşen Sezer (yay. hzl.), İstanbul: İletişim, 1997, s. 169.

³⁵ Berkes, *Unutulan Yıllar*, s. 169.

³⁶ Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990, s. 87.

sal yaşama kazandırılmak istenen yeni değerlerin, toplum katmanlarına yaygınlaştırılması ve yaşanılır kılınması için bir araç olarak işlev görmüştür.³⁷

Kadın erkek farkı gözetmeksizin her yaştan bütün vatandaşların istifade edebileceği, herkese ulaşabilecek yapıda okul dışı sivil bir kuruluş olarak faaliyet gösteren Halkevleri topluma Cumhuriyet hükümetinin öngördüğü yeni yaşam tarzını benimsetme rolü oynamıştır.³⁸ Halkın yeni yaşam tarzını ve değerlerini benimsemesi ve kavraması ancak onlardan yararlanması ve katılımıyla sağlanabilirdi.

Halkevleri cumhuriyet yönetiminin dünya görüşünü, aydınlar ve mahalli önderler aracılığı ile halka götürme, yaygınlaştırma tanıtma ve toplumun kültür yapısını canlandırma denemesidir. Bu amaçla kurulan, yeni çağdaş yurttaş yetiştirmeye yardımcı, yurt yüzeyine yayılmış kültür merkezleri olarak “misyoner” bir anlayışın ürünüydüler.

Halkevleri, halkla sıcak bir iletişim kurma amacındadır. Halkın değerlerinden de kaynaklanacak kültür merkezleri diye düşünülmüştür. Her yurttaşın ilgi alanına göre katılımını sağlamak hedeflenmiştir. Bunun için dokuz çalışma kolu, yani dokuz şubeden oluşması yönetmelikte belirlenmiştir. Dil-Edebiyat-Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimai (sosyal) yardım, Halk dersaneleri ve kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Müzecilik ve Sergileme şubeleri de Diyarbakır Halkevi'nin faaliyet alanları olarak belirlenmiş ve bu kolların faaliyetlerinin bir ürünü olarak Şevket Beysanoğlu'nun ilk yazılarındaki çalışmalar ortaya çıkabilmiştir.

Her bir şubenin çeşitli görevleri tanımlanmış, Dil-Edebiyat-Tarih kolu söz derlemeleri, atasözleri, maniler, masallar, özetle halkbilimi ve kültürüne ilişkin araştırmaları; eski eserlerin yerlerini tespit ve korunmalarını, tarihi günleri ve kutlamaları gerçekleştirmesi benimsenmiştir.³⁹

³⁷ Katoğlu, *Türkiye Tarihi- 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 410.

³⁸ Katoğlu, *Türkiye Tarihi- 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 411.

³⁹ Katoğlu, *Türkiye Tarihi- 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 411.

Halkevlerinin yerli ve milli kültüre verdiği önem sebebiyle kendi bölgeleri ile ilgili olarak başlayan kültürel çalışmalar bütün yurda yayılma göstermiştir. Yayınladıkları dergiler, türlü yayınlar üzerindeki özen ve ilgi sürekli olmuştur.⁴⁰

Maddi kültür kadar manevi kültürün de korunması konusunda çabaları olan Halkevlerinden çok sayıda insan yararlanmıştı. Bununla beraber Halkevleri ciddi çalışmaları ile bir okul işlevi görerek eğitim ve sanat kurumlarının daha tam olarak örgütlenmediği bir ortamda ve yıllarda bu örgütlenme sayesinde sayısız insan yetiştirmiştir. Onların, meslek sahibi olmalarına, gelişmelerine imkân vermiştir. Birçok araştırmacı, yazar ve sanatçı, Halkevleri'nin ortamından yararlanarak değerli çalışmalar ortaya koyabilmişlerdir.⁴¹

Karacadağ Dergisinde yayınlanan “Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar”, üst başlıklı sürekli yazıları ile Beysanoğlu, Diyarbakır Halkiyatı, folkloru üzerine, bitmek tükenmek bilmeyen Diyarbakır sevdasının ilk tomurcukları olarak yayın hayatında yerini alır. Bu dönemdeki yazılarında Şevket Kavut imzasını kullanmaktadır.

Beysanoğlu'nun Diyarbakır edebiyatı, folkloru ve tanınmış edipleri üzerine kitaplar yayınlamak için bir ön çalışma olmuş olan bu halkevi dergisindeki çalışmaları diğer halkevleri dergilerinde de özellikle Ülkü dergisinde de övgüye mazhar olmuştur.⁴²

Kendisinin folklor merakının nasıl başladığını şu şekilde belirtmiştir: “İçinde doğduğum ve büyüdüğüm Diyarbakır'da çocukluk hayatım, kadın toplantılarında, mangal sohbetlerinde, düğünlerde, ziyafetlerde geçti. Daha o zamanlarda halk masallarını, türkülerini, bilmecelelerini vs. defterime yazardım ve yurduma bir hizmette bulunmak gayesiyle halkiyata giren unsurları derledim.”⁴³

Daha sonraları onu 7 Ağustos 1952 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan Şark Postası gazetesinin sorumlu yazı işleri müdürü ve gazetenin başyazarı olarak görmekteyiz. Bu görevi iki yıl kadar sürdürmüştür.

⁴⁰ Prof. Dr. Abdulkadir Karahan, “Diyarbakır Folkloru”, **Ziya Gökalp Dergisi**, s.231-236.

⁴¹ Katoğlu, *Türkiye Tarihi- 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 412.

⁴² Behçet Kemal Çağlar, “Ülkü”, **Ülkü**, C. 11, (Temmuz 1938), s. 469- 471.

⁴³ A. Şevket Kavut, “Folklor ve Atalar Sözü”, **Karacadağ**, C. 2 S. 15, (Nisan 1939), s. 3-4.

1954 ten itibaren yayına başlayan “Sabah Postası” gazetesinin bir yıl başyazarlığını yapmıştır. Diyarbakır ilgisi bu gazetede yazılarında da kendisini gösterir. Şehrin dert ve davalarıyla ilgili yazılar yayınlamıştır. Ayrıca “Şehrin Meşhur Simaları” eseri de bu gazetenin sayfalarında tefrika edilmiştir.⁴⁴

1956-1957 yılları arasında bir süre DİYARBAKIR gazetesinin yazı işleri müdürlüğü görevini yürüten Beysanoğlu, (Her ne kadar Selahattin Önerli bu bilgiyi Beysanoğlu'nun biyografisine eklemiş olsa da yaptığımız taramalarda Diyarbakır Gazetesi'nin 1956-57 dönemindeki Yazı İşleri Müdürü olarak Tahsin Cahit Çubukçu'nun yer aldığını tespit ettik.) ilk sayısını Eylül 1956 tarihinde yayımlanan KARA-AMİD dergisini yayımlamaya başlamıştır. 15 sayı çıkan bu dergide Diyarbakır tarih ve kültür hayatına dair birçok yazı yayımlanmıştır.⁴⁵

Keza ilk sayısı Kasım 1974'te yayımlanan ZİYA GÖKALP dergisinin başyazarı ve sorumlu yazı işleri yine Beysanoğlu'dur. Bu dergi 1998 yılına kadar 24 yıl boyunca kesintisiz 84 sayı olarak yayımlanmıştır.⁴⁶

Ayrıca Beysanoğlu'nun Diyarbakır'da çıkmış olan “Diyarbakır”, “Mücadele”, “Yeni Şark”, “Demokrasiye Güven”, “Yeni Dicle”, “Sesleniş”, “Yeni Yurt”, “Demokrat Şark”, “Güven”, “Demokrat Kale”, “Ufuk”, “Diyarbakır Sesi” gibi gazetelerinde yayınlanmış pek çok yazısı vardır.

Beysanoğlu Kara-Amid ve Ziya Gökalt dergilerinin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü, başyazarlığını yapmış olduğundan bu iki dergideki “Dergi”, “Kara-Amid”, “Diyarbakır Tanıtma Derneği” işaretli yazılar, dipnotları, açıklamalar da ona aittir. Bundan başka Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'ndeki Diyarbakırlı şair ve yazarlara ait maddelerin önemli bir kısmı da kendisi tarafından yazılmıştır.

Karacadağ Dergisi'nde folklorla dair çalışmalar yapar, yazılar yazarken bir taraftan da derlediği malzemeyi beş ciltte toplamıştır. Bu çalışmalardan iki cildi yayınlanmış

⁴⁴ Şevket Beysanoğlu, **Bütün Cepheleriyle Diyarbakır**, 1. Baskı, İstanbul: Diyarbakır Ticaret ve Sanayii Odası, 1963, s.3.

⁴⁵ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 4.

⁴⁶ Rıdvan Turan, “Ziya Gökalt Derneği Tarafından Çıkarılan Ziya Gökalt Dergisi”, **Ziya Gökalt (1875-1924)**, Korkut Tuna, İsmail Coşkun (Ed.), Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011, s.401.

fakat diğer üç cilt incelenme aşamasında kaybolmuştur. Daha sonra Beysanoğlu bu çalışmalarını yeniden hazırlayacaktır. “Diyarbakır Folkloru” adlı eserin birinci cildi 1943’te, ikinci cildi ise 1946’da basılmıştır.

1.6. Dernek ve Cemiyet Faaliyetleri

Diyarbakır’ı tanıtmak için çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazan, kitaplar yayımlayan ve kongrelerde sempozyumlarda bildiriler sunan Beysanoğlu, aynı amaçla çalışan dernekler kurulmasına da öncülük etmiştir.

Beysanoğlu’nun, teşkilatçı ve dernekçi kişiliği, erken yaşlardan itibaren ortaya çıkmıştır. Kendisini ilk olarak 1942 yılında Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Yönetim Kurulu Üyesi olarak görürüz. Yönetim kurulunu ele almak için Doğu ve Güneydoğu Anadolu öğrencileri bir araya toplayarak ayrı bir grup olarak çalışan orta Anadolu öğrencileri iş ve güç birliği yaparak müşterek bir liste ile seçimlere girmede anlaşılır. Yapılan seçimi Beysanoğlu’nun hazırladığı bu liste kazanır.⁴⁷

Şevket Beysanoğlu’nun öğrenciliği Ankara’da devam etse de gönlü Diyarbakır’da ve Diyarbakır’la ilgili faaliyetlerdedir. Bu sebeple Diyarbakır’daki bütün gelişmeleri yakından takip eder ve destekler. İlk kurduğu dernek 1943 yılında “**Diyarbakır Halk Musikisi Cemiyeti**”dir.⁴⁸ Diğer kurucuları Celal Güzelses, Av. Sabir Karaozan, Av. Zeki Hakgüden, öğretmen Ömer Öner, Nihat Günay, Sadık Özbek, Edip Gürmeriç’dir. Derneğin amacı Diyarbakır halk musikisini gelecek nesillere aktarmak üzere korumak, yaygınlaştırmak, türkülerini derlemek ve yayınlamaktır. Bu dernek, genç kabiliyetlerin yetişmesi ve halk musikisinin yayılması konusunda önemli bir etkinlik sağlamıştır. Sık sık konserler verilmiş, Diyarbakır türkülleri plaklara okunmuş ve ilgililerine ulaştırılmıştır. Bu cemiyet, Diyarbakır Halkevi’nin çalışmalarının ürüne dönüşme çabası olarak görülmektedir. Diyarbakır musikisi üzerine çalışmalar yürüttüğü zaman diliminde Diyarbakır Barosu Yönetim Kurulu’nun aktif bir üyesi olduğunu bir kez daha hatırlar-

⁴⁷Nedimoğlu, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s. 54.

⁴⁸Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 268.

latmak onun çok yönlü ve memleketi için yoğun cemiyetçilik faaliyetleri yürüttüğünü vurgulamak gerekir.⁴⁹

Beysanoğlu'nun kurucularından olduğu derneklerden bir diğeri de 5 Mayıs 1952'de kurulan Diyarbakır Hayır Cemiyeti'dir. Şükrü Eren (Emekli Başöğretmen), Sami İşmen (Tüccar), Şevket Beysanoğlu (Avukt), Tahsin Cahit Çubukçu (Gazeteci) gibi kişilerle birlikte kurdukları bir dernektir.

Diyarbakır Hayır Cemiyeti ilk etkinliğine 17 Ekim 1952 tarihinde panayır ve at koşuları ile başlamıştır. Üç gün süren panayır ve at koşularından elde edilen gelirin bir kısmıyla 29 Mayıs 1952'de 75 yoksul çocuğu sünnet ettirmiş, birçok yoksul aileye yiyecek ve giyecek yardımı yapılmıştır. Hayır Cemiyeti'nin faaliyetleri bağlamında hayvancılığı teşvik amacıyla 18 Ekim 1953'te Ehli Hayvan Sergisi açılmıştır. İyi hayvan yetiştiricilerine ödüller verilmiştir. (Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus da panayır ve yardım faaliyetlerinin Vali Servet Sürenkök'ün himayesinde ve dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ'ın da katılımıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Ancak 28 Aralık 1953'te Diyarbakır Valisi olarak göreve başlayan Şevket Ozanalp'in Diyarbakır Hayır Cemiyeti'ni destek ve yardımdan yoksun bırakması neticesinde dernek kapanmak durumunda kalmıştır.)⁵⁰

Beysanoğlu, sadece fakir halkın ihtiyaçları veya köylülerin hayvancılık faaliyetlerine ilgi ve destek olmakla kalmamış Diyarbakır'da aydınların devam edebileceği bir binayı kulüp binasına dönüştürmüştür. Mülkiyeti Diyarbakır Ticaret ve Sanayi odasına ait binada Diyarbakır Tüccarlar Kulübü adıyla 9 Mayıs 1953'te dernekleşme yönünde adım atılmıştır. Beysanoğlu, Tüccarlar Kulübü'nün resmi olarak da kurucu isimleri arasında yer almıştır.⁵¹ Nuri Onur (Belediye Başkanı), Şeref Uluğ (eski milletvekillerinden), Mustafa Ekici (milletvekili) gibi daha eşraf, esnaf, siyasetçi ve bürokratın üyesi olduğu DTK 33 yıllık faaliyetinin ardından kulüp binasının yıktırılması üzerine 1986 da kapatılmıştır.

⁴⁹Nedimoğlu, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s.55.

⁵⁰ Nedimoğlu, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s.55.

⁵¹ Nedimoğlu, *Ziya Gökalp Dergisi*, s. 38-44.

Beysanoğlu, 29 Kasım 1954 yılında yapılan kongre ile “Diyarbakır Gazeteciler Cemiyeti” başkanlığına seçilmiş ve bu görevini 30 Nisan 1956’ya kadar iki yıl sürdürmüştür. Bu görevi sırasında da Diyarbakır gazeteciliğinin gelişmesine katkılar sunmuştur.⁵²

Beysanoğlu’nun Diyarbakır ilgisi sadece bir Diyarbakırlılıkla, Diyarbakır’da doğmuş olmakla izah edilemeyecek kadar derin ve zengindir. Çabaları sürekli ve aktif olmuştur. Diyarbakır’ı tanıtmaya amacıyla kurulmuş olan ilk dernek 4 Ocak 1954’te kurulan Diyarbakır Kültür Derneği’dir. Aynı isimle kurulu İstanbul ve Ankara’da derneklerin olduğu ortaya çıkınca 19 Şubat 1956’da genel kurul toplantısında derneğin adı Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği olarak değiştirilmiştir. Derneğin amacı, Diyarbakır ve çevresini maddi ve manevi bütün değer ve güzellikleriyle tanıtmak olarak belirlenmiştir. 30 Nisan 1964’te gerçekleştirilen kongrede ise derneğin adı Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği olarak değiştirilmiştir. Derneğin tüzüğünde kuruluş gayesini açıklayan 2. Maddesi de “derneğin gayesi Diyarbakır bölgesinin tarihi, coğrafi, tabii arkeolojik folklor ve diğer bütün zenginliklerini meydana çıkarmak, korumak ve değerlendirmek suretiyle turizmi Diyarbakır’da en önemli iktisadi mevzu haline getirmek ve Diyarbakır’ı tanıtmaktır.” şeklinde değiştirilerek daha geniş kapsamlı bir hale getirilmiştir. Derneği Tahsin Cahit Çubukçu (gazeteci, yazar, eski milletvekillerinden), Ekrem Yardım (Tapu Kadastro Müfettişi, avukat), M. Fahrettin Kırzıoğlu (Atatürk Üniversitesi öğretim üyesi), Şükrü Eren (emekli öğretmen), Sabahattin Savcı (Ziraat Yüksek Mühendisi, Diyarbakır Senatörü, eski Orman Bakanı), Cevdet Hayrulloğlu (Ziraat Yüksek Mühendisi) gibi her biri ayrı bir değer olan kişilerle kurulmuştur. Dernek kısa bir sürede gelişmiş ve Diyarbakır’ın aydınları bu derneğin kadrosunda yer almıştır. Birkaç arkadaşıyla yola çıktıkları dernek Diyarbakır’ı çeşitli yönleriyle tanıtıcı 22 kitap, çeşitli dillerde Turistik Diyarbakır Rehberi yayınlamış, bu amacı hizmet eden yazılar KARA-AMİD dergisinde de neşredilmiştir. Dernek ayrıca Diyarbakır Kültür Haftaları adıyla başta Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı Tarancı, Süleyman Nazif olmak üzere Diyarbakırlı şair ve yazarları tanıtmaya ve anma günleri gerçekleştirmiştir.

⁵² Selahattin Önerli, “Dr. Şevket Beysanoğlu’nun Hayatı ve Eserleri”, **Ziya Gökalp**, (Kasım Aralık 1990) C.10, S. 60, s. 24.

Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği'nin kültür hizmetlerini canlandırmak amacıyla ortaya koyduğu çabaların bir yönü de idari açıdan Tek Parti döneminden kalan bazı kısıtlamaların kaldırılmasına dair ortaya koyduğu girişimlerdir. Diyarbakır'ın da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu bölgesi “yabancılar için yasak bölge” statüsünden çıkarılması için girişimlerini yoğunlaştıran Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği bu amacına 1965 senesine gelindiğinde ulaşacaktır.⁵³

Beysanoğlu, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği başkanlığı yaptığı dönemde, aynı zamanda Belediye Meclisi Üyeliği de yapmıştır.

1.7. Demokrat Parti İlgisi

DP İl Kongresi yapılacağı bilgisini veren Diyarbakır Gazetesi, İdare Heyeti'ne seçilmek üzere listeler hazırlamış gençler grubunu temsil eden Şevket Beysanoğlu listesinin daha şanslı ve kuvvetli olacağına dair bir haber yayınlıyordu.⁵⁴ Nitekim ilerleyen günlerde DP İl İdare Kurulu'na seçilen üyeler arasında avukat Şevket Beysanoğlu da vardır. Diğer üyeler, avukat Mustafa Subaşı, İhsan Keskin, Sezai Demiray, Esat Cemiloğlu, Cevdet Hayrullahoğlu, avukat Cahit Gürkaş, Hasan Değer ve Dr. Kamil Tayşısı'dır.⁵⁵

Takip eden zamanda Belediye seçimleri yaklaşırken DP'den Şevket Beysanoğlu'nun da üzerinde durulan adaylardan olduğu haberi veriliyor.⁵⁶ DP Aday Denemesi başlıklı yazıda, adaylık için DP'den 66 kişi müracaat ettiği ve bunlar arasından 33 kişinin asıl üye diğer 33 kişinin de yedek üyeliğe seçileceği ifade edilmekteydi. Adaylık için müracaat edenler arasında il başkanı Cevdet Hayrullahoğlu, Sezai Demiray, Dr. Ekrem Tosunoğlu, Avukat Şevket Beysanoğlu, Avukat Sabir Karaozan da bulunmaktadır.⁵⁷ Asil üye olarak seçilen isimler arasında Şevket Beysanoğlu da vardır.⁵⁸

⁵³ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s.267.

⁵⁴ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 28 Mayıs 1955

⁵⁵ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 30 Mayıs 1955

⁵⁶ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 3 Kasım 1955

⁵⁷ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 30 Haziran 1956

⁵⁸ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 2 Temmuz 1956

Beysanoğlu'nun ismi artık daha sık bir biçimde DP Diyarbakır teşkilatının faaliyetleri içerisinde haberlere konu olmaktadır.⁵⁹ Gerek "Belediye Reis Vekili" sıfatıyla gerekse İl İdare Kurulu Üyesi sıfatıyla şehrin imar planı başta olmak üzere memleketin kalkınmasıyla alakalı konularda yapılan faaliyetler üzerine konuşmalar yapıyor, soruları cevaplıyordu.⁶⁰ Silvan, Ergani, Hazro'dan Lice'ye değin bütün ilçe kongrelerine ve ocak başında tertiplenen aylık toplantılara katılıyor,⁶¹ DP'nin semt ve köy ocaklarının açılışlarına katılıyordu.⁶² DP'nin kuruluşunun yıldönümlerinde parti çalışmaları hakkında üyelere izahat verir.

1957'de yapılacak seçimler için mebus/vekil adayları için DP Genel Merkezi tarafından Diyarbakır için 24 kişilik aday listesi hazırlanması istenir.⁶³ Mebus/vekil yoklaması için Beysanoğlu da müracaat eder ve 624 üyenin katılımıyla gerçekleştirilen seçimlerde 368 oy alarak 3. sırada aday olarak tamamlar yarışı.⁶⁴ Ne var ki 8 Ekim 1957'de kesinleşen DP Diyarbakır adayları listesinde, Beysanoğlu'na en sonda bile olsa yer verilmemiştir.⁶⁵ 21 Ekim'de Diyarbakır'da DP seçimi büyük bir ekseriyetle kazanmış ve 9 mebus çıkarmıştır.⁶⁶

1.8. Diyarbakır İlgisi

Beysanoğlu, kitaplarında özellikle Diyarbakır tarihi, coğrafyası, folkloru ve Diyarbakır'dan yetişmiş kişilerin biyografileri alanlarındaki çalışmalarıyla öne çıkmaktadır. Kitapları dışındaki yazıları Karacadağ, Kara-Amid, dergileri ile Şark Postası, Diyarbakır gazetelerinde de çıkmıştır. Bu yazılarda Diyarbakır tarihi, halkbilimi ve Doğu Anadolu bölgesinin kalkınması gibi konular işlenmiştir.⁶⁷

⁵⁹ Diyarbakır Gazetesi, Diyarbakır, 9 Ocak 1957

⁶⁰ Diyarbakır Gazetesi 8 Şubat, 18 Şubat, 8 Mart 1957

⁶¹ Diyarbakır Gazetesi, 5 Haziran, 6 Haziran, 10 Haziran, 17 Haziran 1957

⁶² Diyarbakır Gazetesi, 6 Eylül 1957

⁶³ Diyarbakır Gazetesi 21 Eylül 1957

⁶⁴ Diyarbakır Gazetesi 5 Ekim 1957

⁶⁵ Diyarbakır Gazetesi 8 Ekim

⁶⁶ Diyarbakır Gazetesi 29 Ekim 1957

⁶⁷ Ali Rıza Önder, "Folklorcularımız: Şevket Beysanoğlu", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.179, (Haziran 1964), s. 3426-3427.

1978 yılından itibaren fiilen avukatlığı da bırakmış olan Beysanoğlu kendisini tamamen Diyarbakır'la ilgili sosyal ve kültürel çalışmalara vermiştir. Pek çok araştırma yapmış, dernek ve vakıfların kurulmasına öncülük etmiştir.

Beysanoğlu, içinde doğup büyüdüğü şehrin tarihi ve kültürel kodlarını yaşatmak ve yaygınlaştırmak üzere ihtisas düzeyinde kitaplar yayınlamıştır. Dergi ve gazetelerde makaleler neşretmiş, kongre ve sempozyumlarda bildiriler sunmuştur. Diyarbakır'ı tarihi ve kültürel mirasıyla tanıtmayı, iktisadi ve ticari açılardan geliştirmeyi, kalkındırmayı amaç edinen derneklerin kurulmasına öncülük etmiştir. Her yıl en az iki defa Diyarbakır'a giderek orada düzenlenen sempozyumlara panellere, konferanslara katılmış, bildiriler sunup konuşmalar yapmıştır.⁶⁸

“Diyarbakır'ı Tanıtan Adam” sıfatı Şevket Beysanoğlu'nun tarih, coğrafya, folklor konularında Diyarbakır'a ilişkin yazdığı makale ve kitaplarla Diyarbakır'ın tanıtılmasında üstün emek vermiş bir şahsiyet olmasından kaynaklanır.

Ne mimari ve planlama ne de demografik ve kültürel planda Diyarbakır'ı taşra olarak tanımlamak ya da şehirlerden herhangi bir şehir saymak mümkündür. Çünkü Diyarbakır şehri Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de pek çok bilim-ilim, edebiyat ve devlet adamı yetiştiren, zengin bir tarih ve kültür mirasını temsil eden son derece önemli bir şehirdir. Cumhuriyet'e giden süreçte olduğu gibi Cumhuriyet sonrasında da fikir ve siyaset alanında yetiştirdiği önemli simalarla bu köklü geleneğini teyid etmektedir. Daha önce Nisan 1971'de Varlık Dergisi'nde yayınlanan bir makalesinde Hikmet Dizdaroğlu söz konusu köklü geleneğe vurgu yapmak için başta Ziya Gökalp, Cahit Sıtkı Tarancı ve Süleyman Nazif olmak üzere Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları'na dair bilgi ve belgeler yayınlayan Şevket Beysanoğlu'nun çalışmalarını örnek gösterecektir.⁶⁹

Şevket Beysanoğlu ulusal ve uluslararası folklor kongrelerinde sunduğu bildiri-lerle Türkiye'nin tanıtılmasında ve temsilinde özverili çalışmalar göstermiştir. Diyarbakır'ı tanıtmak için başlayan çalışmaları, Türkiye'nin kültür hayatına değerli katkılarda bulunmuştur.

⁶⁸ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 4.

⁶⁹ Hikmet Dizdaroğlu, “Son Şarklı”, **Varlık Dergisi**, S. 763, (Nisan 1971), s. 9-10. ve Hikmet Dizdaroğlu, “Son Şarklı”, **Diyarbakır'ım** C. 1, Ankara: Doruk Matbaası, 1982, s.269.

Oldukça genç bir yaşta yazım hayatına başlayan Şevket Beysanoğlu için ailesi ve dostları vefat edinceye kadar büyük bir tutkuyla yazım hayatına devam ettiğini aktarıyor. Hatta öyle ki kızı Nimet Hanım söz konusu büyük tutkuya dair şu özel şahitliğini bizlerle paylaşmıştır: “24 Kasım 2002 yılında o geceyi hiç unutmuyorum, çok ağır bir mide kanaması geçirdi. O güne kadar, o gün gündüz dahi yazıyordu. Elinde Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları’nın 4. Cildi vardı. Bir de Ziya Gökalp kitabı bitmişti. Yayına verilecekti. Elindeki eserleri çalışıyordu. Bu eserleri görmeye ömrü vefa etmeyince, vefatından sonra bastırdık.”⁷⁰

Yazı hayatında olduğu gibi günlük hayatında da özgün bir dil kullanan Beysanoğlu, Türkçe’nin korunması ve güzelleşmesi meselesinde titiz tutum ve çalışmalar göstermesiyle de takdir edilmiştir. Yazı diline gösterdiği hassasiyeti günlük hayatında da aynen devam eder ve Türkçe onun kullandığı tek dil olarak görülüyor. Ailesinin Türkçe meselesine dair şahitliği Beysanoğlu’nun hayatının ancak son haftalarında ilginç bir durumu ortaya çıkarmıştır. Ailesi ilk defa Beysanoğlu’nun Türkçe dışında bir dil konuştuğuna, bu dilin de halalarından öğrendikleri üzere Zazaca olduğunu ifade etmektedir. Zazaca, bölgede yaşayan insanların konuştuğu Türkçe ve Kürtçe’den epeyce farklı özgün ve yaygın bir dildir. Beysanoğlu’nun Zazaca konuşmasına şahit olan ailesinin şaşkınlığını Nimet Hanım şöyle aktarmaktadır: “Evde biz hep Türkçe konuştuk. Evimizde Türkçe’den başka hiçbir dilin konuşulduğunu duymadık. Hayatının son zamanlarında gel gitler yaşarken babam kendini kaybettiğinde Zazaca konuşuyordu. Biz ne dediğini anlayamıyorduk. Halalarım vakıftı Zazacaya ve babamın halası vakıftı. Babam, halasıyla konuşurken Zazaca konuşuyorlardı. Bizim evde hiç konuşulmadı, biz hiç duymadık. Kürtçenin gramerini dahi çok iyi bilen babam bize hiç Zazacayı öğretmedi.”⁷¹

Beysanoğlu üretken bir yazar olmakla beraber temel kaynaklara ulaşma, bilgi ve belgelerini birinci kaynaklara dayandırma hususundaki disiplini ve titizliğiyle bilinir. Hemen tüm eserlerinde nakillerden ziyade birinci elden kaynaklara giderek belgelere ulaşmaya çalışmıştır. Eserlerini İstanbul ve Ankara’daki en zengin kaynakları ihtiva eden kütüphanelerde çalışarak oluşturmuştur.

⁷⁰ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

⁷¹ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

Beysanoğlu, temel kaynaklara dayanarak oluşturduğu titiz çalışmalardan Ziya Gökalp'in biyografisi ve tüm eserlerini yayınlama hususundaki gayretleriyle özellikle anılmalıdır. Cumhuriyet'i kuran Türk ulusal kimliğinin sosyolojik temellerini yazan, sosyoloji bilimini Türkiye'ye taşıyan ve üniversite düzeyinde okutan, Türkiye'nin sosyal yapısı üzerine ilk ve en kapsamlı saha araştırmaları yapan Ziya Gökalp hakkında yanlış bilinen veya karanlıkta kalan pek çok bilgiye, belgeye, esere ancak Beysanoğlu'nun ısrarlı çabalarıyla ulaşabildiğimizi buraya not düşmek durumundayız. Ziya Gökalp biyografisi ve kronolojisine dair Beysanoğlu'nun kritik katkılarını ifade etmek açısından Hikmet Dizdaroğlu'nun Ekim 1956'da Varlık Dergisi'nde yayımladığı makaleye bakmakta fayda olur. Dizdaroğlu bu makalesinde Gökalp'in biyografisine dair kaleme alınan çalışmaların yetersizliği ve dağınıklığından şikâyet ederken sorunun temeline nakilcilik ve el yordamıyla hareket edilmesi alışkanlığı olarak işaretlemektedir. Mesele- nin nasıl aşıldığına dair Dizdaroğlu'nun gösterdiği adres ve yöntemi şu satırlar izah etmektedir: "Daha dün denecek bir yakınlıkta aramızdan ayrılan bir kişinin doğum ve ölüm yıllarını bile doğru dürüst tespit edemiyoruz... (Ziya Gökalp'in) Doğumundan bu yana 80, ölümünden bu yana 32 yıl geçmiştir fakat hayat çemberinin başlangıç ve bitim noktaları birkaç ay öncesine kadar kesin bir rakama bağlanamamıştı. Eğer hayırlı bir kurum çıkıp da nüfus kütüğündeki kayıtları önümüze sermeseydi, bilinemez daha kaç yıl karanlıkta el yordamıyla doğru yolu arayıp duracaktık. Kurumun adı Diyarbakır Tanıtma Derneği"dir.⁷²

Beysanoğlu'nun yazdıklarıyla kültürün sadece aktarıcısı değil, ilk elden yaşayana- nı, sürdüreni olduğunu da görüyoruz. O bir nevi yaşayan kültür varlıklarıyla doğrudan temas kuruyor ve onları kayıt altına alıyordu. Bu temaslar için Diyarbakır bölgesine mahsus katıldığı velime gecelerinde adeta devam edegelen geleneğin izlerini sürüyordu. Şifahi gelenek diye bilinen sohbet kültürünü yazıya dökerek belgesel nitelik kazandırıyor- yordu. Dahası değişim dönüşümün daha yavaş ilerlediği, dış etkilere daha az açık olan kadın meclislerinde atışmalarda söylenen manilerin kayıtlarını tutuyordu. Diyarbakır havalisinde köy köy dolaşarak kaydettiği türküleri özenle notaya döktürüyordu.⁷³

Evinin büyük bölümünde duvarlar tavana kadar kitap raflarıyla doludur.

⁷² Hikmet Dizdaroğlu, "Ziya Gökalp Hakkında Yeni Bilgiler", **Varlık Dergisi**, S. 440, (Ekim 1956), s. 6-7.

⁷³ Nimet Beysanoğlu Kardaş ile söyleşme, 18 Kasım 2013.

Beysanoğlu'nu daha iyi tanıyabilmek için ilgi alanlarını, faaliyet yürüttüğü alanları belli başlıklar altında toplayabiliriz.

1.9. Doğu Üniversitesinin Kurulması İçin Çabaları

Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesiyle "Doğu'da bir üniversite kurulması" düşüncesi Diyarbakır'da bir takım girişimlere sebep olmuştur. Tek Parti döneminden sonra kurulan Demokrat Parti yönetimi Doğu Anadolu'da yeni eğitim kurumları açmak istemektedir.⁷⁴ İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde öğrenim görme imkânı olmayan öğrencilerin kendi şehir ve bölgelerinde yüksek eğitim görebilsinler diyerek bu adım atılmıştı. Özellikle Diyarbakırlı olup üniversite eğitiminden sonra şehirlerine dönen genç üniversitelilerin de çabalarıyla bu girişimler daha bir hızlanmıştı.

II. Dünya savaşı sonrası şartlarında bazı stratejik doktrinlere bağlı olarak hızla yakınlaşan Türkiye-Amerika işbirliğinin sonucu olarak doğu illerinin birinde kurulacak üniversitenin Amerikan **Nebraska Üniversitesi**'nce desteklenmesi öngörülmüştü. Bu dönemde araştırmalar yapmak üzere **Nebraska Üniversitesi**'nden heyetler de Türkiye'ye sıkça gelip gitmeye başlamışlardı.

Üniversitenin Diyarbakır'da kurulması için oluşturulan komite üstün gayretlerle çalışmalar yürütmüştür.

Edebiyatçı Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Müftü Halil Özaydın, Gazeteci Tahsin Cahit Çubukçu, Araştırmacı-Yazar Av. Şevket Beysanoğlu, Eğitimci Halil Turgut, Eğitimci-Edebiyatçı Kazım Vehbi Oral, Yük. İnş. Müh. Ve Şark Postası Gazetesi sahibi Ahmet Ketencigil, Av. Cahit Gürkaş ile Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde okuyan Diyarbakırlı öğrenciler adına Behzat Eğilli'den oluşan komite yalnız Diyarbakır'da değil çevre illerde de destek sağlamaya çalışarak, geniş bir taban bulabilmek için yoğun bir kampanya yürütmüştür.⁷⁵

Kurulan komite Diyarbakır'ın, tarihi, coğrafi, kültürel ve ekonomik yapısı ile bir üniversiteyi barındırabilecek özelliklere sahip olduğunu kanıtlamak üzere bilimsel çalışmalar yaparak, detaylı raporlar hazırlamıştır. Komite hazırladığı bu raporları Cum-

⁷⁴ Şevket Beysanoğlu, "Olaylar ve Anılar, Bir Oluşun Hikâyesi", **Diyarbakırım**, C. 1, Ankara 1982, s. 65.

⁷⁵ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 66.

hürbaşkanı Bayar'a, Başbakan Menderes'e, bakanlara, parlamenterlere ve ilgili akademik kurumlara sunmuş, raporlar üzerinden kulis ve ikna faaliyetleri yürütmüştür. Ancak bu çabalar sonuca ulaşamamış Diyarbakır'da bir üniversite kurulması akim kalmıştır. Ancak çabalar devam etmiştir. 20 Aralık 1960 günü Yıldız Gençlik Kulübü'nde kent aydınlarının katımlıyla "*Ziya Gökalp Üniversitesini Gerçekleştirme Derneği*" üzerinden çalışmalar devam etmiştir.⁷⁶ Sürekli çabalar ve çalışmalar sonucu Diyarbakır'da 1973'te Dicle Üniversitesi kurulmuştur.⁷⁷

1960 yılı Kasım ayında Beysanoğlu'nun da kurucularından olduğu Atatürk Anıtını Yaptırma Derneği kurulmuştur. Diğer kurucuları, Oğuz Erdem Omay, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Av. Behzat Eğilli, Mim. Orhan Cezmi Tunçer, Tüccar Hikmet Çelebioğlu'dur. 5 Nisan 1964 günü anıt törenle açılmıştır.⁷⁸

1963'te sağlık durumları bozulması ve iki ameliyat geçirmesinden sonra, uzun bir tedaviden sonra sağlığına kavuşan Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır etnografyası ve Diyarbakır Ansiklopedisi üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. 1978 senesinde Selahattin Önerli'yle yaptığı bir röportajda/mülakatta Diyarbakır Ansiklopedisi'yle ilgili fişlemeleri tamamladığını ve birinci cildin baskıya hazır olduğunu ifade ederken kağıt ve baskı masraflarının ancak kurumsal bir destekle aşılabileceğini ifade eder. Beysanoğlu tahminen on büyük cilt tutacak ansiklopedinin muhtevasını izah ederken şu tür başlıklar açmaktadır: "Diyarbakır'la ilgili her çeşit bilgiyi bu ansiklopedide bulmak mümkündür. Diyarbakır ilinden yetişmiş bilim, sanat ve siyaset adamları, ticarete, idarede, memuriyette, askerlikte kısacası kendi çalışma alanında başarılı olmuş, ün yapmış bütün kişiler mevcut kuruluşlar; Diyarbakır tarihine ilgilendiren bütün olaylar, aşiretler, köyler, coğrafi mevkiler, ziyaret yerleri, türbeler; Diyarbakır folklor ve etnografyasına ilişkin bütün maddeler, el sanatları vb. hakkında yeteri kadar bilgi ansiklopedide bulunmaktadır."⁷⁹

Diyarbakır Ansiklopedisi için yirmi yıldan fazla güç ve yorucu bir çalışmanın altına giren Beysanoğlu kendisine örnek olarak Reşat Ekrem Koçu'yu ve onun başyazarı

⁷⁶ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 74.

⁷⁷ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 73.

⁷⁸ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 11.

⁷⁹ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 264.

ve editörü olduğu İstanbul Ansiklopedisini aldığını ifade etmektedir.⁸⁰ Bu doğrultuda hemşerisi Ali Emiri Efendi gibi kaynak eserler ve ender/nadir bulunan kitaplarında içinde bulunan 10 bini cildi aşkın kitabı, Diyarbakır’da yayınlanmış gazete ve dergi koleksiyonlarıyla son derece fonksiyonel bir bilgi merkezi gibi çalışmıştır. Hatta Silvanlı İbnül Ezrak’ın British Museum’da bulunan Tarih-i Meyyafarikin ve Amid gibi birçok yazma eserin kopyasını dahi koleksiyonuna katmış, ilgililer için sergilemiştir.⁸¹ Ziya Gökalp yılının son günü olan 23 Mart 1977’de Diyarbakır Kültür Müzesi’nde sergilemiş, büyük bir ilgi görmüştür.

Toplumsal kurum ve kıpırdanışlarla yakından ilgilenen Beysanoğlu, Diyarbakır Tanıtma Derneği’nin başkanı olduğu dönemde Diyarbakır’a gelen yerli ve yabancı turistlere rehberlik ederek Diyarbakır’ın surlarını ve çeşitli anıtlarını gezdirmekte, buralarla ilgili doğru bilgilere ulaşmalarını sağlamaktadır.⁸²

Değerli yazma eserleri ile tanınan Ali Emiri gibi Şevket Beysanoğlu da özel kitaplığını doğup büyüdüğu kente armağan etmiştir.⁸³

Doğu Anadolu ve Diyarbakır halkbilimi üzerine araştırmalarda bulunmak isteyenler için Beysanoğlu’nun yazıları ve kitapları öncülük edecek değer ve yeterlidir.

Derneğin çalışmaları sonucu Ziya Gökalp’in doğumunun 80. Yılına rastlayan 23 Mart 1956’da Ziya Gökalp müzesi resmen hizmete açılmıştır.⁸⁴

Diyarbakırlı olması hasebiyle önceki yıllarda başlayan Ziya Gökalp ilgisi, Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği çatısı altında Ziya Gökalp ile ilgili yoğun çalışmalar gerçekleştirilmesine imkân vermiştir. Kısıtlı imkânlarla Ziya Gökalp gündeme getirilmeye çalışılmış, Ziya Gökalp ile ilgili her çaba değerli bulunmuştur.

“Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği, 1956 yılından itibaren Ziya Gökalp’in külliyyatını yayınlamak gibi son derece önemli ve bir o kadar da sorumluluğu

⁸⁰ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 264.

⁸¹ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 259.

⁸² Ali Rıza Önder, “Folklorcularımız: Şevket Beysanoğlu”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 179, (Haziran 1964), s. 3426-3427.

⁸³ Nimet Beysanoğlu Kardeş ile söyleşi, 18 Kasım 2013.

⁸⁴ Turhan, *Ziya Gökalp*, s. 400.

ağır bir gayretin içine girmiştir. Ekonomik anlamda kısıtlı imkânlarla rağmen Ziya Gökalp'in ölümünün 40. Yıldönümüne rastlayan 1964 yılı ile çalışmaların yoğunlaştığı, arka arkaya birkaç eserin basılıp yayınlandığı verimli bir yıl olmuştur. Bu meyanda (ilk defa olarak) Ziya Gökalp haftası da ilan edilmiştir.⁸⁵ Şevket Beysanoğlu, bu meyanda Hars ve Medeniyet, Milli Terbiye ve Maarif Meselesi, Ziya Gökalp İçin Yazılanlar Söylenenler, adlı kitapları yayına hazırlayarak 1964 yılı içinde basmayı başarmıştır.⁸⁶

Lise döneminden itibaren yakın arkadaşı oyun yazarı Orhan Asena Şevket Beysanoğlu'nun "her belgenin ardından soluk soluğa koşmak" gibi bir azme, "yüz binlerce sayfa arasında en doğrusunu seçmek" gibi bir titizliğe ve "binlerce on binlerce sayfa yazmak" gibi bir üretkenliğe sahip güçlü karakterine dikkat çekmektedir. Asena ayrıca Beysanoğlu'nun Diyarbakır ve çevresi folkloru üzerine başlayan araştırmalarıyla Diyarbakır'ın diğer değerlerine Süleyman Nazıflere, Ali Emirilere, Ziya Gökalplere ulaştığını ifade etmektedir.⁸⁷

Şevket Beysanoğlu, Ankara'ya gelince yine boş durmamış, sevdiği ve güvendiği yedi arkadaşıyla iş ve güç birliği yaparak 4 Temmuz 1974'te Ziya Gökalp Derneği'ni kurmuştur. Ankara'da kurdukları Ziya Gökalp Derneği'nin başkanlığını ve çıkardıkları Ziya Gökalp dergisinin de yazı işleri müdürlüğünü ve başyazarlığını uzun yıllar Şevket Beysanoğlu yürütmüştür. Üç ayda bir yayınlanan bu dergi -son sayısı Aralık 1998'de yayımlanmıştır. **25 yılda toplam 84** sayı çıkmıştır.⁸⁸ Diyarbakır, Ziya Gökalp ve Diyarbakırlı bilim ve sanat adamları üzerine araştırma yapmak isteyen aydın ve akademisyenler için bu dergi çok önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

Beysanoğlu, Ziya Gökalp derneğini kurarken ve Ziya Gökalp Dergisi'ni çıkarırken düşünsel özelliğinin ve araştırma yönteminin kökenini ortaya koymuş oluyordu. O da "büyük ölçüde Gökalp'in etkisi altında kalmış", Gökalp gibi her şeyden önce "Türk kültürünün zenginliğine inanmıştır". Anadolu'nun öteki bölgelerinde olduğu gibi Doğu

⁸⁵ Şevket Beysanoğlu, Hars ve Medeniyet, Ankara, 1964, Milli Terbiye ve Maarif Meselesi, Ankara, 1964, Ziya Gökalp İçin Yazılanlar Söylenenler, Ankara 1964.

⁸⁶ Aytekin Yakar, "Ziya Gökalp Külliyyatı-I, Hars ve Medeniyet", **Hisar**, S. 35, (Kasım 1966), s. 23-24.

⁸⁷ Orhan Asena, "Arkadaşım Beysanoğlu", **Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, 1991, s. 89.

⁸⁸ Turhan, *Ziya Gökalp*, s. 401.

Anadolu Bölgesinde de çeşitli kültür çevreleri arasında Türk kültürünün, incelenecek nice yönleri bulunduğunu görmüştür. Ömrünü bu alanda verimli olmak yolunda adanmış, “her yönüyle güvenilir bir kaynak kişidir”.⁸⁹

1990 Mart’ında Ankara’da Diyarbakırlı bazı siyasetçi, bürokrat ve aydınlarla birlikte kurduğu Diyarbakır’ı Tanıtma, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı da verimli çalışmalar yapmıştır. Vakfın kurucularından bazıları Abdulkadir Aksu, Hikmet Çetin, Nurettin Dilek, Şevket Beysanoğlu, Umur Dicleli, Recep Tan, Cahit Özgiray, Esmâ Uygur, Recep Acay, Celal Köse, Feyza Ergün, Nazmi Baran, Suzan Yılmaz’dır. Bunların hepsi çeşitli devlet kademelerinde genel müdür, öğretmen, milletvekili, hâkim, avukat olarak hizmet vermiş, Diyarbakır’dan yetişmiş, ünlü kimselerdir.⁹⁰

Vakfın kuruluş amacı tanıtma, kültürel faaliyetler ve yardımlaşma olarak belirlenmiştir. Tanıtma faaliyetleri için bir dergi çıkarması gerekmektedir. Bu dergide vakfın çalışmalarına dair haberlere, Diyarbakır’ı çeşitli yönleriyle tanıtıcı bilimsel değeri haiz incelemelere; ilimde, sanatta, siyaset ve bürokraside ün yapmış ticaret ve meslek hayatında başarılı olmuş Diyarbakırlıları tanıtıcı yazılara yer verilecektir. Ayrıca Diyarbakır’ın tarih ve turizm yönünden değer ve önemini belirten çeşitli dillerde broşürler bastırıp gerekli yerlere, kuruluşlara dağıtmayı düşünmüşlerdir.⁹¹

Kültürel faaliyetler ise Diyarbakır’ın gittikçe bozulan sosyal ve kültürel yapısının geçmişteki şanlı hüviyetine kavuşturulması, kentin bu tür faaliyetlere, turizme hazır bir ortama sahip olmasını sağlamak yolunda başta belediye ve üniversite olmak üzere bütün resmi ve özel kuruluşlarla iş, güç birliği yapılmasına çalışmaları hususunda karar alınmıştır.⁹²

Yardımlaşma konusunda ise imkânlar ölçüsünce çalışkan fakir Diyarbakırlı öğrencilere burs vermek, muhtaç olan ailelere giyecek ve yiyecek yardımında bulunmak, işsiz olanları bir iş sahibi kılmaya çalışmak, Ankara’ya gelen hasta hemşehrilerin hasta-

⁸⁹ Ali Rıza Önder, “Beysanoğlu’nun Kişiliği”, **Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökalp Dergisi Yayını, 1991, s. 82.

⁹⁰ Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s. 12.

⁹¹ Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s. 12.

⁹² Önerli, *Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı*, s. 12.

nelere yerleştirilmesinde tedavilerinin ve işlerinin takibinde onlara yardımcı olmayı hedeflemiştir.⁹³

Diyarbakır'da modern bir huzurevi yaptırılması teşebbüsünde bulunmuşlardır.⁹⁴

Ayrıca Diyarbakır'da Okulu bulunmayan köy ve kasabalarda okul yaptırılmasına da imkân sağlamaya çalışmışlardır.⁹⁵

1.10. Şevket Beysanoğlu'nun İlgi Alanları

Beysanoğlu'nun çalışmaları Diyarbakır kültür ve tarihinin tanınmasında, folklorunun ortaya çıkarılmasında önemli etkileri olmuştur. Bu yönde O'nun çalışmaları yerel etkinliklere de öncülük etmiştir.

O'ndan öğrendiğimiz üzere “Diyarbakır”ın kültürel hayatını yönlendiren birçok derneğin kurucusu olan ve başkanlığını yapan Şevket Beysanoğlu Diyarbakır üzerine yazdıklarıyla kendi bölgeleriyle ilgili çalışmalar yapmak isteyenlere de öncülük etmiştir. Şevket Beysanoğlu'nun çalışmalarıyla karşılaşan İrfan Ünver Nasrettinoğlu çalışmalarını Afyonkarahisar üzerine yoğunlaştırmış ve Beysanoğlu'nun Diyarbakır için yaptıklarını o da Afyonkarahisar için yapmaya çaba sarf etmiştir.⁹⁶ “Yapabildim mi? asla!.. Çünkü Beysanoğlu'nun çalışma temposuna, onun performansına ayak uydurabilmek her babayiğidin harcı değildir. Zira o 70 yaş geride bırakmış olmasına rağmen, genç bilim adamlarının yazamadıkları kadar çok yazmakta ve araştırmalarını aralıksız sürdürmektedir. Ayrıca milli ve milletlerarası bilimsel toplantılara katılarak, tebliğler sunmakta; hemen her tebliği, sonradan yeni bir kitaba dönüştürmektedir.”⁹⁷

Beysanoğlu'nun folklorla olan ilgisi, bölgenin kültürel yaşamını ortaya çıkarmaya dönüktür. Birebir köyleri gezerek, birinci elden bilgileri, kişilerle görüşerek elde eden Beysanoğlu, çalışmalarını toplayarak kitaplaştırmıştır. Hassas çalışmaları takdirle

⁹³ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 13.

⁹⁴ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 13.

⁹⁵ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 13.

⁹⁶ İrfan Ünver Nasrettinoğlu, “Diyarbakır ve Şevket Beysanoğlu” **Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökalp Dergisi Yayını, 1991, s. 83.

⁹⁷ Nasrettinoğlu, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 83.

karşılanmıştır. Diyarbakır folkloru denince, akla Şevket Beysanoğlu geliyor. Daha önceleri bu konuda bir hayli araştırmalarda bulunan değerli fikir ve bilim adamı olan Ziya Gökalp da folklor konusuna eğilmiş ve birçok eserleri bizlere kazandırmıştır.

Diyarbakır folklor bakımından oldukça zengindir. Hangi yönde araştırılsa mutlaka bir folklor malzemesine rastlanacaktır. Şevket Beysanoğlu da bu konuyu her yönden irdelemiş, araştırmış ve yıllar önce 1943 yılında C.H.P. Diyarbakır Halkevi Neşriyatı olarak “Diyarbakır Folkloru”nu ilk kitabı olarak yayımlanmıştır. Bu kitapta Maniler, Khoryatlar, Halk Türküleri, Atasözleri, Halk Tabirleri, Dilekler-İlençler, Yakıştırmalar, Fıkralar, Yanıltmacalar ve Bilmecelelere yer verilmiştir.

Kitabın giriş bölümünde Beysanoğlu, folklor sözcüğü üzerinde durarak, İngiliz, Fransız, Almanya da kullanılan folklor sözcüklerinden örnekler vermektedir.⁹⁸

Halkevleri kuruldukları tarihten bu yana Atatürk ilkelerinin ışığı altında Türk sanat ve kültürüne hizmeti amaç edinmiş olmakla beraber ayrıca çevresinin olanak ve geleneklerini tanıtmayı, geliştirmeyi de ödev bilmiştir.

1960’ta vilayetin açtığı bir yarışma üzerine hazırladığı üç ciltlik “Diyarbakır Tarihi” “Diyarbakır Abideleri ve Üzerindeki Kitabeler” adlı eseri basılmıştır.

1962 ve 1963 yıllarında iki ağır ameliyat geçirmiş olan Beysanoğlu hasta yatağında dahi yazı hayatıyla ilgilenmiştir. Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği başkanı da olduğu bu dönemde basımı gerçekleştirilecek olan Bütün Cepheleriyle Diyarbakır kitabının tashihini hasta yatağında yapmıştır. Diyarbakır’a olan sevdası eser yazarken hiçbir telif hakkı dahi almadan büyük bir azimle eserlerini yazmıştır.⁹⁹

1964’de Şevket Beysanoğlu İl Genel Meclisi Üyeliği görevine geldiğinde aynı zamanda Meclis II. Başkanı da olmuştur. Her yıl özel idare bütçesinden Halkevi’ne gerekli ve yeterli miktarda yardım aktararak çalışmalarına katkı sağlamıştır.

“Diyarbakır Ağzı” ve “Kadın Şairlerimizden Sırrı ve Divançesi” adlı eserleri bu dönemde bastırılmış fakat bu değerli eserleri için ne de Ticaret ve Sanayi Odası’nca bas-

⁹⁸ Abdülkadir Güler, “Şevket Beysanoğlu ve Diyarbakır Folkloruna Dair”, **Gülpınar Dergisi**, C. 6, (Mart 1982), s. 23-24.

⁹⁹ Şevket Beysanoğlu, **Bütün Cepheleriyle Diyarbakır**, İstanbul: Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 1963, s. II.

tırılan 1967 ve 1973 il yıllıkları için ve ne de Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm derneğince bastırılan eserlerinin hiç biri için telif hakkı almamıştır.

Dernek çıkarmış olduğu kitap, rehber ve gazete ile Diyarbakır'ı tanıtma konusunda büyük çalışmalar yapmıştır. Diyarbakır'ı çeşitli yönleriyle tanıtan 22 kitap, farklı dillerde turistik Diyarbakır rehberi yayınlamış ve bu tarz yazıları içeren Kara-Amid dergisini çıkarmışlardır.

Diyarbakır Kültür Haftaları, Başta Ziya Gökalp olmak üzere Cahit Sıtkı Tarancı, Süleyman Nazif olmak üzere Diyarbakırlı şair ve yazarları tanıtmak amacıyla anma günleri düzenlemiştir.

Dernek Diyarbakır'ı tanıtmak için **Karpuz Festivali** de düzenlemiştir. **Güneydoğu Fuarı** düzenlemeyi istemişlerdir.

“Diyarbakır Kültür” dergisinin 2. Sayısında “Karpuz festivalinden Güneydoğu Fuarına Doğru” başlığıyla bu teşebbüsün başarısızlığının sebeplerinden bahsedilirken sahiplenilmemekten yakınıyor. Kara-Amid dergisinin “Karpuz Festivali” özel sayısını teşkil eden özel sayısında yani 8. Sayıda (Ekim 1972) yayınlanan “Karpuz Festivalini ne için düzenledik, Sonuç ne oldu?” başlıklı yazıda kalkınma için iktisadi ve ticari hayatın canlı olmasında turizmin rolünü önemsediklerini görüyoruz. Müze şehir durumundaki Diyarbakır'da tarihin bütün çağlarına ait eserler bulunmaktadır. Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği olarak şehre turist çekecek bir çaba içinde olmuşlardır. Bu çaba neticesinde Diyarbakır puşuculuğu, kuyumculuğu, bakırcılığı ve diğer el sanatları tanınması, şehir için yeni bir canlanma ve gelişme imkânı bulması hedeflenir. Bu fuar ile sadece Diyarbakır'ın değil, bütün bir güneydoğu Anadolu illerinin de tanıtımına vesile olması düşünülmüştür ancak Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'nın festivalle ilgilenmemesi üzerine festival ancak üç yıl sürdürülebilmiştir.

Ziya Gökalp dergisinin 1. Sayısında “**Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği**”ni kuran kişilerin Ziya Gökalp'in bu yurda yapmış olduğu hizmetlerin büyüklüğüne inanmış kişiler olduğunu görmekteyiz. Amaçlarının başında 23 Mart 1876'da doğmuş olduğu baba evinin Ziya Gökalp müzesi haline getirilmesi için 1950'den beri başlayan girişimleri yürüterek bir an önce gerçekleştirilmesine çalışmak hedeflenmiştir. Beysanoğlu Ziya

Gökalp Müzesi'nin gerçekleştirilmesi için Bursa Milletvekili Ali Canip Yöntem öncülüğünde 65 vekilin yaptıkları teklif sonucu 1953 yılı bütçe Kanunu Maliye Bakanlığı kısmına 60 bin liralık yardım ödeneğinin nasıl koydurulduğunu Kara-Amid Dergisi'nde¹⁰⁰ belgeleriyle aktarmaktadır. Bu sürecin başarıyla tamamlanması noktasında iki isme hassaten dikkat çeker: Diyarbakır eski milletvekili Ferit Alpiskender ve dönemin Diyarbakır Valisi Fahrettin Akkutlu.¹⁰¹

Diyarbakır'dan yetişip bütün Türkiye'nin ilim, fikir ve sanat hayatına katkı sağlayan isimleri-şahsiyetleri kamusal hayatta somut eserlerle görünür ve kalıcı kılma yönünde Şevket Beysanoğlu'nun gayretleri her dönem öne çıkmaktadır. Ziya Gökalp için gerçekleştirdiği müze projesini bir diğer hemşehrisi Cahit Sıtkı Tarancı için de hayata geçirmek üzere yine benzer bir yol-yöntem takip edildiğini görmekteyiz. Şehrin en modern ilkokuluna ve en işlek caddesine Tarancı'nın isminin verdirilmesi, sonrasında ise Tarancı'nın doğup büyüdüğü evi alıp müzeye çevirmek için resmi temaslara başladıklarını görmekteyiz. Derneğin ekonomik bütçesinin altından kalkamayacağı bu büyük proje için dönemin Diyarbakır Valisi Mehmet Karasarlıoğlu'dan destek alarak Tarancı'nın evi Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce satın alınıp müze haline getirilmiştir.¹⁰² Bu iki örnek girişimde de görüldüğü üzere Beysanoğlu ve Dernek Yönetim Kurulu, Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel varlıkları koruma ve geliştirme hususunda ancak devlet imkânlarını seferber ederek başarılı olabilecekleri için sürekli olarak Valilik ve Hükümet'le yakın temas halinde olmuştur.

Cahit Sıtkı Tarancı'yı bütün yönleriyle tanıtıcı bir eserin hazırlanması ve bastırılması Diyarbakır'daki okullardan biri ile caddelerden birine adının verilmesi için ilgili makamlarla temasa geçilerek Cahit Sıtkı Tarancı'nın baba evi de 28 Ekim 1973 günü müze haline getirilmiştir.¹⁰³

¹⁰⁰ “Ziyagökalp Müzesini Açma Komitesi'nin Çalışmaları ile Müzenin Açılışı”, **Kara-amid**, S.1, (Eylül 1956), s. 22.

¹⁰¹ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 267.

¹⁰² Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 267-268.

¹⁰³ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 267-268.

Süleyman Nazif'in doğup büyüdüğü baba evini de bir sanat ve edebiyat müzesi haline getirme çabası içinde olmuştur.¹⁰⁴

Şevket Beysanoğlu Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin başkanlığını 15 yıl (1954-1968) boyunca sürdürmüştür. Bu süre içinde birçok kültürel ve sosyal faaliyetlerin yürütülmesinde öncü olmuştur. Kara Amid dergisini taradığımızda Beysanoğlu'nun çabalarına şahit olmaktadır. Beysanoğlu dernek başkanlığı süresince şehre gelen bilim ve devlet adamlarına, önemli kişilere, şahsen rehberlik yaparak şehrin tarihi yerlerini gezdirmek, bunlar hakkında bilgi vermek suretiyle çok sevdiği Diyarbakır'ı tanıtma görevini üstlenmiştir.

Bu dönemde dernek Ziya Gökalp ve Süleyman Nazif'in büstlerini yaptırarak Müzeye ve adlarını taşıyan okullara armağan etmiştir. Kara- Amid dergisinin 5, 6 ve 7. Sayıları konuyu derinlemesine işlemektedir. Türkiye'de ilk kez Ziya Gökalp Haftası bu dernek tarafından düzenlenmiştir. Büyük Türk düşünür ve sosyoloğu Ziya Gökalp'in ölümünün 40. Yıldönümü sebebiyle düzenlenen bu hafta boyunca etkinlikler yapılmıştır.¹⁰⁵

Beysanoğlu kurduğu ve büyük oranda sorumluluğunu üstlendiği Ziya Gökalp Derneği ve Dergisi vesilesiyle Gökalp'i tanıtmak ve eserlerinin tamamını yayımlayabilmek için her fırsatı değerlendirmiştir. Ziya Gökalp'i tanıtabilmek için doğduğu evi müzeye çevirmek için gayret göstermiş, büstünü yaptırmak için çalışmış, cadde ve okullara ismini vermek için gayret göstermiş, kitaplar yazmış, her yıl iki kez Ziya Gökalp'in doğum ve ölüm günlerinde anma programları ile ve gündeme dair yazılarla işlevsel, gayretli çalışmalar yapmıştır.

Ziya Gökalp Derneği, Ziya Gökalp'in doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle 23 Mart 1976 tarihinde başlamak ve 23 Mart 1977 günü sona ermek üzere bu yılı Ziya Gökalp Yılı olarak ilan etmiştir. Bu yıl içinde çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Kültür Bakanlığı'nca kurulan ve Şevket Beysanoğlu'nun da dâhil olduğu bir yayın kurulu oluşturularak doğumunun 100. Yılında Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu

¹⁰⁴ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 3, s. 267-268.

¹⁰⁵ Diyarbakır İl Yıllığı, 1967, Ankara, 1967, s. 407-408.

yönetiminde Gökalp'in bütün kitapları, çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış bütün makaleleri iki dizi halinde bastırılmıştır.

1.11. Şevket Beysanoğlu'nun Diğer Teşebbüsleri

Modern bir şehrin kurulması aşamasında Beysanoğlu'nun yine aktif katkısını görmekteyiz. 1951'de "Mahdut Mesuliyetli Diyarbakır Yeni Evler Yapı Kooperatifi"nin öncülüğünü yapmıştır. Sur dışında modern bir şehrin kurulmasında da katkıları bulunmaktadır. Mustafa Ekinci (milletvekili, başkan), Remzi Bucak (milletvekili) Mehmet Hüsrev Ünal (avukat), Ahmet Ketencigil (Y. İnşaat Müh.), Sezai Demiray (Belediye Başkan Yardımcısı), Mahmut Azizoğlu (çiftçi), Halil Turgut (Öğretmen), Cevdet Hayrulloğlu (Ziraat Yük. Müh.) ile birlikte¹⁰⁶ ilk defa bir kooperatif kurulmuş olmaktadır. Daha önce 1867-1875 yılları arasında şehirde valilik yapan Karslı Hatunoğlu Kurt İsmail Paşa da Kale/Sur dışında yeni bir şehrin kurulmasına teşebbüs etmiştir. Ancak sınırlı olarak bir askeri hastane, cami, hükümet konağı yaptırabilmiştir. Etkin ve başarılı teşebbüs esas itibariyle kurulan yapı kooperatifinin önderliğinde başlayan yapılaşmalar ile olmuştur.

1951'de Halkevleri'nin kapatılması sonucu kütüphanenin kapısına da mühür vurduğu için faydalanılamaz hale gelmişti. Bu kütüphaneden faydalanılamadığı gibi kitaplar da korunamamıştır. Pazarlarda "Umumi Kütüphane" mührünü taşıyan yazmalar ve değerli eserler ziyan olması Beysanoğlu'nu üzer. Basın aracılığı ile vali ve milletvekillerine ulaşarak yetkilileri harekete geçirmeyi başarır. Bu sayede 1954'te kütüphane, Ulucami'deki eski yerine taşınıp yeniden hizmete açılabilmiştir.

Beysanoğlu'nun Diyarbakır kültürünü tanıtmak için yine başka bir çabası 1954 Eylül ayında İstanbul'da Yapı ve Kredi Bankası kuruluşunun 10. Yıldönümü nedeniyle yurt çapında düzenlenen çeşitli kültür ve sanat müsabakalarına katılmak olmuştur. Diyarbakır ve çevre illerin de bu müsabakalara katılmaları konusunda bu işi yönetmekle görevli Vedat Nedim Tör kendisinden yardım istemiş, Diyarbakır valisi Şevket Ozanalp ve belediye başkanı Dr. Kamil Tayşı'nın da yardım ve desteklerini almışlardır. Diyar-

¹⁰⁶ Önerli, *Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu'na 70. Yaş Armağanı*, s. 14.

bakır folklorunu tanıtmak konusunda her türlü çabayı gösteren Beysanoğlu, Diyarbakır'ın tanınmış halk oyuncularından Şahin Kardeş idaresinde bir oyun ekibi kurdurup hazırlıkları takip etmiştir. Diyarbakır temsilcisi ve jüri üyesi olarak ekibe katılmıştır. Yoğun hazırlıklarla girilen yarışmadan Diyarbakır ekibi mahalli kıyafetleri ve güzel oyunları ile kendi grubunda bölge birincisi olmuştur.

Şevket Beysanoğlu'nun "Karacadağ", "Kara-Amid", "Türk Folklor Araştırmaları", "Yeni Adam", "Ziya Gökalp", "Türk Kültürü" dergilerinde yayımlanan yüzü aşkın inceleme ve araştırmanın tamamı Diyarbakır tarihi, kültürü, sosyal yapısı, folkloru, abideleri üzerinedir. Diyarbakır'ın ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasıyla ilgili her çalışmada, girişimde, Beysanoğlu'nu mutlaka araştırmacıların karşısına çıkmaktadır. Bunu anlamak için "Karacadağ", "Kara-Amid", "Ziya Gökalp", dergileriyle, "Diyarbakır", "Yeni Yurt", "Şark Postası", "Mücadele" ve diğer mahalli gazetelerin geçmiş yıllara ait sayılarına bakmak yeterlidir.

Beysanoğlu 25 Mayıs 1981 günü rayiç değeri on beş milyon lira olarak tesbit edilen, on bin ciltlik kütüphanesini ve zengin arşivini Dicle Üniversitesi'ne bağışlayarak memleketlisi Ali Emiri'nin izinden gitmiştir. Beysanoğlu katıldığı pek çok bilimsel toplantılarda bildiriler sunmuştur. Çoğu Diyarbakır folkloru ve kültürü ile ilgili bilimsel çalışmalara imza atmıştır. Tam anlamıyla bir Diyarbakır sevdalısı olan Beysanoğlu kendisiyle ilgili bir şiirinde şöyle der:

"Diyarbakır'ı tanıtmak yegâne tasam oldu.

Bu konuda çalışmak değişmez yasam oldu"

"Diyarbakırım" kitabının önsözü de şu dörtlülle biter:

"Sinende doğdum senin

Sinende yatacağım.

Bu can tende oldukça

Seni anlatacağım."

Beysanoğlu gerçekten de son nefesini verene kadar Diyarbakır'ı bütün yönleriyle tanıtmaya yolundaki çalışmalarını sürdürmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN FOLKLOR İLGİSİ

2.1. Folklorun Dünyada ve Türkiye’de Gelişimi

Ernest Gellner, milliyetçilik-ulusçuluk siyasetinin modernleşme ve özellikle sanayileşme sürecinde ortaya çıktığını vurgular. Gellner’e göre milliyetçilik-ulusçuluk artık geri dönülemez, eski bağları ve bağlılıkları ortadan kaldıran yepyeni bir referans sistemi ve vakadır.¹⁰⁷ Antony Smith ise bu fikre karşı çıkar ve milliyetçilik-ulusçulukla modernleşme arasındaki ilişkinin kurgusal olduğunu ileri sürer. Smith’e göre milletler tarihi olarak zaten mevcut olup dilde ve kültür mirasında sağlam bir biçimde yer etmiştir. Bu sebeple modern ulusun ortaya çıkışı etnik yapılarla siyasal egemenlik arasında sağlam bir ilişki kurulmasına bağlıdır.¹⁰⁸

Ulus-millet fikrinin kültürel değil siyasal bir topluluk olduğunu ileri süren Eric Hobsbawn’a göre milletler-uluslar uzun dönemler içerisinde oluşmuş etnik topluluklar olmaktan ziyade icat edilmiş bir gelenekten ibarettir. Öyle ki Hobsbawn tarihi devamlılık ve kültürel saflık tezine karşı çıkarken bu tezlerin milliyetçi-ulusçu aydınlar tarafından yaratıldığını ifade eder. Milletleri-ulusları aslında milliyetçilik-ulusçuluk siyasetinin yarattığını savunur.¹⁰⁹ Modern milliyet-ulus meselesini “kandan değil dilden hareketle kavranabileceğini”¹¹⁰ işaret ederek “yapay bir gerçeklik” hatta “hayali bir cemaat” olarak resmeden Benedict Anderson “şayet milletler mevcut ise hayali bir yaratım eseri olarak mevcuttur” der¹¹¹ ve şunları ekler: “Zihinsel düzeyde oluşturulmuş bir imaj olan milletler-uluslar kitle eğitimi, medya ve siyasi sosyalleşme kanalıyla inşa edilmişlerdir.”¹¹² Nihayet Anderson, derin ve yatay bir yoldaşlık olarak tanımladığı ulusu-milleti bir uyanma, bilinçlenme süreci değil var olmayan bir şeyin icadı olduğunu ifade eder.¹¹³

Türk milliyetçiliğini-ulusçuluğunu merkeze alan Cumhuriyet’in kurumsallaştığı 1930’lu yıllarda Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından işlenen tezler bütün ülkede faaliyet gösteren Halkevleri pratiğiyle makbul/ideal vatandaş tipini oluştur-

¹⁰⁷ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1992, s. 26.

¹⁰⁸ Antony Smith, **Milli Kimlik**, Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 22.

¹⁰⁹ Eric Hobsbawn, **Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Akinhay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993

¹¹⁰ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, Sösi Dolanoğlu, Semih Sökmen (yay. hzl.), 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1995, s. 163.

¹¹¹ Anderson, *Hayali Cemaatler*, s. 20-21.

¹¹² Anderson, *Hayali Cemaatler*, s. 112.

¹¹³ Anderson, *Hayali Cemaatler*, s. 22.

maya yönelmiştir. Bu sebeple sadece siyasi değil eş zamanlı olarak kültürel bir seferberlik ruhuyla da hareket edilmiş, halkın kılık kıyafetinden sosyal ilişkilerine değin öngörülen dönüşümde türdeş/tekçi bir sosyal yapı hedeflenmiştir.

XIX. Yüzyıldan itibaren Batı’da kullanılan folklor kavramı ancak XX. Yüzyılın başında Türkçe’de kullanılır hale gelmiştir. Folklor Türkçe’ye ve Türkiye’deki sosyal bilimler çalışmalarına “halk bilimi” olarak tercüme edilmişse de ilerleyen dönemde Ziya Gökalp tarafından genellikle “**halkıyyat**” olarak kullanılmıştır.¹¹⁴ (Türkçülüğün Esasları, 1923). İlk olarak 1913’te **Peyam Gazetesi**’nin edebi ilavesinde (sayı, 20) Rıza Teyfik’in folklor başlığıyla bir makale kaleme aldığı görülür. Bu bağlamda “Halka Doğru” mecmuanın yine aynı yıl **Celal Sahir** tarafından neşredildiğini görülmektedir. Halka Doğru mecmuasının konumuz açısından en önemli yanı “**Halkın Medeniyet**”i başlığıyla Ziya Gökalp’in bir dizi yazısının yayınlandığı mecmua olmasıdır.¹¹⁵ Folklor kavramı, sonraları Halk Bilgi Derneği tarafından “Halk Bilgisi” olarak kullanılmıştır. Bugün daha çok 1891 yılında toplanan “**Beynelmilel Folklor Kongresi**”nde bilimsel bir kavram olarak kabul edilen folklor kelimesi kullanılmaktadır.¹¹⁶

Kronolojik olarak bakıldığında folklor alanındaki araştırmalar Almanlar tarafından başlatıldıysa da folklorun bütün dünyada bir bilim dalı olarak tanınması 1878 senesinde Londra’da “**Folklor Society**” adlı cemiyetin kurulmasıyla başlar.¹¹⁷

Şevket Beysanoğlu’nun oldukça erken bir dönemde folklorun tanımı, tarihi, ekolleri ve yöntemleri üzerine oldukça geniş tetkikler yaptığını yayınladığı makale ve kitaplardan takip edebiliyoruz. Beysanoğlu, İngiltere ve Almanya gibi Avrupa ülkelerinde folklor biliminin seyri ve Türkiye’de folklor tecrübesinin aşamaları üzerine ayrıntılı değerlendirmelerde bulunmuştur. Folklorun modern ulus kimliğinin oluşumundaki yerini tespit ve tayin noktasında Pertev Naili Boratav şöyle değerlendirir: “Folklorun bir milletin medeniyet tarihini tamamlamak ve aydınlatmak bakımından değeri sınırsızdır.

¹¹⁴ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969, s. 5.

¹¹⁵ Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakır Folkloru**, Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi Neşriyatı, 1943, C. 1, s. V.

¹¹⁶ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, s. III.

¹¹⁷ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, s. IV.

Bunun için her ulus halk bilgisine kıymet vermiş, bu işle uğraşacak kurumlar meydana getirmiştir.”¹¹⁸

Türkçe’de ve Türkiye’de folklorun köklerini ilmi bir öneme haiz olmamakla beraber heves ve meraktan doğan mesela darbı meseller şeklinde tezahür ettiğini ileri süren Beysanoğlu halkiyatla ciddi bir biçimde alaka kurulan tarihi 1908 olarak işaretler. Çünkü Beysanoğlu, Osmanlı Devleti’nin halka, halk ozanlarına, halkın sanat değerlerine hemen hiç değer vermediğini ancak 1908’de II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte halk kültürünün önem ve öncelik kazandığını ileri sürmektedir/ifade etmektedir.¹¹⁹

Cumhuriyet dönemine kadar folklorla dönük ilgi ve çalışmaların gazete ve mecmualarda yayınlanan bazı makalelerden ibaret olduğunu değerlendiren Beysanoğlu sıçrama noktası olarak Ziya Gökalp’in Küçük Mecmua’sını işaretlemektedir. Küçük Mecmua Ziya Gökalp’in Diyarbakır’da çıkardığı, hacmi küçük, kâğıdı basit ve fakat etkisi büyük ve kalıcı izler bırakan bir dergidir. Küçük Mecmua, Diyarbakır’ın siyasal, sosyolojik, tarihi ve edebi açılarından olduğu gibi folklor bilimi açısından da sahip olduğu ağırlığı ihsas ettiren son derece önemli bir yayın organı olmuştur.

Gökalp, Küçük Mecmua’da avam-havas, halk-elit ayrımı üzerine o döneme kadar tekrar eden kanaat ve hükümleri ters yüz ederek bilgiyi, kültürü, sanatı, marifeti havasa, elitlere değil de avama, halka mahsus kılan görüşlerini çok net ve keskin olarak şöyle ifade etmektedir: “Halk bizde tamamen havasın zıddıdır. Havasta nasıl orijinal bir eser yoksa halkta da orijinal olmayan hiçbir şey yoktur. Halkın söz söyleyişi, geyinişi, teslimiyeti, gösterişsiz kahramanlığı, hâsılı bütün yaşayışı orjinaldir. Bu orijinalliği halkın sanat eserlerinde de görürüz.”¹²⁰ Ziya Gökalp bu görüşüne kaynak olarak Nasrettin Hoca ve Âşık Kerem’den Şah İsmail ve Köroğlu’nun eserlerinin orijinalliğine atıflar yapmaktadır. Bu eserlerin yanı sıra peri masalları, maniler, destanlar, atalarsözleri ve bilmecelerin de bu özelliklere sahip olduğuna dikkat çeker. Devamında musikide de Urfa, Diyarbakır, Harput, Eğin ağızlarının orijinal olduğunu belirtir. Bütün sanat dallarında hüsnü hattan çiniciliğe, tezhipçilikten boyacılığa kadar bütün sanat dallarında sa-

¹¹⁸ Pertev N. Boratav, **Halk Edebiyatı Dersleri**, Kitap-I İstanbul: Tarih Vakfı Yayımları, 2000, s. 3-17.

¹¹⁹ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, s. V.

¹²⁰ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, s. V.

nat terbiyesi almak için ilk müracaat edilecek alan halkın samimi yaşayışı, tabii eserleri lazım geldiğine dikkat çeker.¹²¹

2.2. Halkevlerinin Kurulması ve Diyarbakır Halkevinin Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte yaşanan en büyük kırılma noktalarından birisi de siyasal ve toplumsal kimliği belirlemede dini/İslami kimliğin yerine Türk ulusal kimliğinin yerleştirilmesidir. Avrupa başta olmak üzere uluslaşma sürecini tercih eden bütün toplumlarda olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti de ulusal kimliği oluşturma sürecinden folklor araştırma ve faaliyetlerinden maksimum düzeyde faydalanma yoluna gitmiştir. Hatta denilebilir ki; folklor araştırmalarıyla milliyetçilik-ulusçuluk akımları eş zamanlı olarak ortaya çıkmıştır.¹²² Bu bağlamda son dönem Osmanlı ve ilk dönem Cumhuriyet siyasetinde folklorun bağımsız bir bilimsel alan olması ve toplumun değişim dönüşümünü hızlandıran güçlü bir faktör olarak devreye girmesinde Türk milliyetçiliği-ulusçuluğu fikrini benimseyen aydın, akademisyen ve bürokratlar belirleyici olmuştur. Mesela Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik gibi Türk milliyetçiliğinin öncü isimleri folklorla ilişkin ciddi gündemler oluşturmuş, iz bırakan eserler vermişlerdir.

Modern dönemde özelde folklor genelde kültür, sanat, tarih ve toplumbilim gibi doğrudan siyasetle ilgili görünmeyen fakat esasen siyasal kimliği inşa eden alanlarda yürütülen faaliyetler esas olarak devleti ve toplumu ulusal kimliğe uygun bir biçimde dizayn etmeye matuftu. Ulusal ve etnik kimlik inşasında sistematik olarak kullanılan disiplinlerin başında gelen folklor yalnızca “oluşturulmakta olan” ulusların ya da etnik grupların değil, “oluşumunu tamamlamış” devletlerin de başvurduğu bir bilim alanı olmuştur.¹²³ Bu süreci Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte takip ettiğimizde özellikle II: Meşrutiyet'ten sonra kurulan resmi ya da yarı resmi kuruluşların ve derneklerin faaliyetlerinde Türk milliyetçiliğini savunan aydınların folklor araştırmalarına önyak olduğu-

¹²¹ Ziya Gökalp, “Dehaya Doğru”, **Küçük Mecmua**, S. 3, 1338, (ek olarak veren): **Kara-Amid** (Küçük Mecmua), İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, C. 1, S. 1, 1956, ek: 1-16.

¹²² Arzu Öztürkmen, **Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 20.

¹²³ Mustafa Çapar, **Türkiye'de Eğitim ve Öteki Türkler**, 1. Baskı, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006, s.80.

nu, devlet ve toplumu folklor sahasında derinleşmeye teşvik ettiğini görürüz. Her ne kadar bu teşvikler siyasetten uzak kültürel faaliyet alanları gibi gösterilse de bu yolla modern ulusal ideolojiye uygun birey, toplum ve devletin inşasının temelleri atılmıştır.

Halkevleri'nin kuruluş ve yaygınlaştırılmasını da Türkiye Cumhuriyeti'nin benimsediği modern-milliyetçi kimliği Batılı örneklerde olduğu gibi Anadolu toplumunun en geniş kesimlerine benimsetme projesi olarak değerlendirebiliriz. Gençler ve kadınlar başta olmak üzere toplumun bütün katmanları özellikle kırsal kesimde yaşayan köylülere Avrupa'daki örnekleri göz önünde tutarak yaygın ve sürekli eğitim faaliyetlerine dâhil ederek çağdaş değerler ve hayat tarzıyla buluşturmaya yönelik tartışmalar 1930'lu yıllarda da yoğun bir biçimde tartışılıyordu. Bu sebeple başta Almanya, İtalya, Çekoslovakya hatta Finlandiya gibi ülkelere sürekli gözlemciler gönderiliyor, yapılan gözlem ve incelemeler hakkında devlet yöneticilerine raporlar sunuluyordu. İşçi, çiftçi, öğrenci, sporcu, izci, halk dansları gibi faaliyetler üzerinde yoğun mesai harcanıyordu.

1929 dünya ekonomik bunalımının Türkiye'de çok boyutlu olumsuz tesirlerinin derinden hissedildiği bir vasatta ülke içinde siyasal-toplumsal sıkıntılarda ivme kazanmıştı. Özellikle Türk Ocakları'nın Tek Parti yönetimiyle çelişen, uyum sağlamayan milliyetçi tezleri devlet katında rahatsızlıklar yaratıyordu. Bu rahatsızlıkların temelinde Türk Ocakları'nın Turancı görüşlere varan milliyetçi söylemleri sürdürmesi kadar Serbest Fırka ile yer yer dirsek temasına girmesi de arttırmıştır. Serbest Fırka'nın kapanma süreciyle Türk Ocakları'nın kapanma süreci hem sebepleri bakımından hem de zamanlaması bakımından hemen hemen aynıdır. Türk Ocakları'nın başarısız ve aşırı görülen Türk milliyetçiliği çalışmalarının CHF yönetiminin kontrolünde daha geniş ve yaygın bir faaliyet alanına sahip Halkevleri vasıtasıyla sürdürülmesine karar verilmiştir.

1931 yılının Ocak ayında bir akşam Çankaya Köşkü'ne çağrılan Genel Başkan Hamdullah Suphi'ye Türk Ocakları'nın artık bir işlevinin kalmadığı, kendini feshetmesi gerektiği, bütün hak ve vecibelerini CHF'na devrettiğine dair bir tutanak imzalatılarak esasen Halkevleri projesinin önü tamamen açılmış olur.¹²⁴ Türk Ocakları'nın kapatılması halk eğitimini esas alan yurt dışındaki kuruluşların Türkiye'ye uygun bir biçimde nasıl tatbik edilebileceğine dair araştırma ve tartışmaları hızlandırır. Nihayet Şevket

¹²⁴ Orhan Özacun, "Halkevlerinin Dramı" **Kebikeç**, S. 3, (1996), s. 90.

Süreyya Aydemir, Sadi Irmak, Tahsin Banguoğlu gibi dönemin önemli aydın ve bürokratlarının oluşturduğu komisyon Halkevlerine ilişkin bir tüzük hazırlar ve CHF Genel Sekreteri Recep Peker'e sunar. 10 Mayıs-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında gerçekleşen CHF III. Büyük Kongresi'nde oy birliğiyle Halkevleri'nin açılmasına karar verilir.¹²⁵ Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 19 Şubat 1932'de Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, İzmir, Konya, Samsun, Malatya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir ve İstanbul gibi 14 vilayette Halkevleri'nin açılışı yapılır.

Türk Ocakları'nın Halkevleri'nin içinde eritilmesi, Tek Parti yönetimi tarafından tüm güç odaklarının tek elde toplanması politikaları açısından da bir zaruret olarak görülüyordu.¹²⁶ Türk Ocakları'ndan Halkevleri'ne geçiş tercihi Türkçülüğün Misak-ı Milli dışına taşmasına müsaade etmeyen, Türkiye-Rusya dostluk ilişkilerine gölge düşmesine müsaade etmeyen dönemin ruhuyla son derece uyumlu bir geçiştir.¹²⁷

Halkevleri her ne kadar siyasal değil kültürel ve sanatsal faaliyet alanları gibi takdim edilse de esasen kuruluşu, faaliyet alanları, mekânları ve bütçeleri dahi en ince ayrıntısına kadar talimatnamelerle şekillenmiştir. CHF'nin talimatları doğrultusunda kuruldukları 1932'den kapatıldıkları 1951'e kadar aynı şekil ve törenlerle faaliyetlerini sürdürmüştür. Ankara Halkevi'nin merasim düzeninde Meclis Başkanı, bakanlar, vekiller ve mebuslar yer aldığı gibi diğer vilayetlerde de üst düzey mülki amirlerin katılımına özel önem verilmiştir.¹²⁸ Merkezi bir disiplin en ücra köylerdeki halkodalarında dahi geçerlidir.

Türk Ocağı dışında Halkevleri'nin II. Meşrutiyet dönemindeki öncü kuruluşları diyebileceğimiz özellikle üç örneği göze çarpar. Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve İstihlaki Milli Cemiyeti dönemin Türkçülük fikriyatı ve siyasetini temsil eden Ahmet Mithat Efendi, Akçoraoğlu Yusuf, Akif Muhtar, Mehmet Emin gibi kadrolar tarafından kurulmuştur. Bu yapılaşmalar daha gevşek ve esnek bir biçimde özellikle Avrupa'da

¹²⁵ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, s. 110.

¹²⁶ Mustafa Şanal, "Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1950)", *Milli Eğitim Dergisi* S. 161, (Kış 2004), Ankara s. 2.

¹²⁷ Füsun Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 361.

¹²⁸ Ömer Türkoğlu, "Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamalar", *Kebikeç*, S. 3, (1996), s.100.

yükselişe geçen milliyetçilik-ulusçuluk fikriyatını kendi devlet, toplum ve tarih anlayışlarına uyumlu bir formda yeniden üretiyorlardı. Osmanlı'dan Cumhuriyet'in erken dönemine değin döneminin dernek ve yayınları hem devlet hem de toplum katında yeni bir ideoloji olarak Türkçülüğü-milliyetçiliği yaymayı ve benimsetmeyi hedeflemişlerdi.¹²⁹

Halkevleri'nin ne kadar özgün ve siyaset dışı kurumlar olduğuna dair tartışmalar bugüne kadar devam etmektedir. Ancak gözden ırak tutulmaması gereken en önemli hususlardan birisi de şudur: Temel felsefesi milliyetçi ve devletçi duygularla harmanlanmış halk eğitimi olan bu tür müessesler Almanya, Çekoslavakya ve İtalya gibi yüzyılın başında tek parti yönetiminin güçlü olduğu ülkelerde kurulup faaliyetler göstermiştir sadece.¹³⁰ Bu kuruluşların ulus devlet ve kimliği mutlaklaştıran hemen bütün ülkelerde birbirine benzeyen merkezi talimatnamelerle işletildiğine dair örnekleri görülmüştür.

Kuruluşundan kapanışına değin önemli görevler ifa ettiği Halkevleri'ni tanımlarken İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu Türk kültürünü en millî, en orijinal ve en ideal şekilde “yaşamak ve yaşatmak” üzere gençleri terbiye etmek üzere kurulmuş yuvalardır ifadesini kullanır.¹³¹ Ancak Halkevleri'nin kuruluş gerekçeleri salt kültürel çalışmalarla kayıtlı değildi elbette. Cumhuriyet'i kuran kadronun siyasal hedefleri ve 1930'lu yıllarda bütün dünyayı saran ekonomik buhrana karşı alınmak istenen tedbirler de belirleyici olmuştur. Halk Mektepleri'nin yetersiz kalması, Cumhuriyet rejimin yenilik ve inkıplarını müdahaleci ve otoriter bir yolla halka benimsetecek bir köprü olarak yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Halkı, kurgulanan çağdaş yaşam modeline adapte etmek ve devlet dışı bütün kurumları denetim altına almak üzere bir misyon yüklendiği kolayca takip edilebilmektedir.¹³²

Bu noktada Halkevleri'nin ikinci döneminde yöneticilik de yapmış olan Anıl Çeçen'in ülkedeki yönetici kesimin dünya bunalımı karşısında sorunu ekonomik açıdan çözememesi ile ideolojik açıdan geliştirilecek bir çözüme öncelik tanınması amacıyla

¹²⁹ Adem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı, Halkevleri 1932-1951*, 1. Baskı, Ankara: 24 Saat Yayıncılık, 2006, s. 43.

¹³⁰ Sefa Şimşek, *Bir ideolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s. 26.

¹³¹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, 1. Baskı, Ankara: C.H.P Halkevleri Bürosu, Ulus Basımevi, 1950, s. 29.

¹³² Neşe Yeşilkaya, “Halkevleri Türkiye’de Siyasi Düşünce” *Kemalizm*, Tanıl Bora, Murat Gültekingil (ed.), C. 2, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 113.

kurulduğunu belirten görüşünü de buraya not etmek gerekir.¹³³ Çünkü benzer bir yaklaşım sergileyen Taner Timur'a göre mesele devam eden devrim coşkusunu bir de Halkevleri vasıtasıyla örgütlemeye endekslenmiştir.¹³⁴ İşte tam da burada Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk Dili Tetkik Cemiyeti ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ürettiği kültürü yaymak için Halkevleri'nin kurulduğunu iddia eden yaklaşımları hatırlamak gerekiyor.¹³⁵

Mustafa Kemal'in "Cumhuriyet'in temeli kültürdür" tanımına uygun bir biçimde köylü ile kentli, cahil ile aydın arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere ulusal benliği oluşturmak, ulusal ruhu biçimlendirmek ve ulusal kimliği güçlendirmek üzere ülke sahına yayılan Halkevleri faaliyetleriyle kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirme çabalarına hız verilmişti.¹³⁶ Bireysel ve toplumsal kimliğin kodlarını oluşturan kültür kodları ve davranışlarının yönetim tarafından tabana benimsetilmesiyle aynı zamanda yeni sistemi koruma ve kollama amacı da güdülmüştür.¹³⁷

CHF üst düzey yöneticilerinin söylevleri ve Halkevleri talimatnameleri birlikte okunduğunda tıpatıp uyum içinde olduğu¹³⁸ ve Halkevleri'nin prensipleri CHF tarafından belirlenen mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olarak Tek Parti rejimi adına kültür hizmeti görmek üzere tasarlandığı görülmektedir.¹³⁹

Kuruluş ve kapanış tarihleri arasında geçen 19 yılda 478 halkevi açılmıştır. Yine, 1940 yılında 141 şubeyle başlayan halk odaları bu sayıyı 4322'ye ulaştırır.¹⁴⁰ "Halkevleri Teşkilat İdare ve Mesai Talimatnamesi" millet, parti, yöre ve devrimin şartları göz önünde bulundurularak gösterilecek faaliyetlerin nasıl sürdürüleceğine ilişkin esasları

¹³³ Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumları Halkevleri*, s. 106.

¹³⁴ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s. 289.

¹³⁵ Suavi Aydın, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993, s. 233.

¹³⁶ Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, 1. Baskı, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999, s. 27.

¹³⁷ Türkoğlu, *Kebikeç*, s.103

¹³⁸ Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler*, s. 28.

¹³⁹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf?sequence=1&isAllowed=y>), (26.03.2019).

¹⁴⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952*, 2. Baskı, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 596, 597.

detaylarıyla belirlemiştir. Buna göre Halkevinin İdare Heyeti veya Şubelerde aza olabilmek için Halk Fırkasına mensup olmak gerekir.¹⁴¹ Hatta Halkevlerinin çalışmasının gündemi bile il ve ilçe Parti Yönetim Kurullarına aittir.¹⁴²

Her yurttaşın beğeneceği bir çalışma sahası bulabilmesi için Halkevleri 1- Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi, 2- Ar (Güzel Sanatlar) Şubesi, 3- Gösterit (Temsil) Şubesi, 4- Sosyal Yardım Şubesi, 5- Spor Şubesi, 6- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, 7- Kitapsaray ve Yayın Şubesi, 8- Köycülük Şubesi, 9- Müze ve Sergi Şubesi gibi toplam 9 şubeye ayrılmıştır. Dahası Halkevleri bağlı oldukları parti yönetim kurullarının sağlayacağı ve saptayacağı para ile yönetilmektedirler. Bütçeleri de bağlı buldukları parti örgütleri tarafından saptanmıştır.

Dil, Edebiyat Şubesi [Dil, Edebiyat, Tarih] 1940 yılından sonra Talimatname’de tarih çalışmaları müze ve sergi şubesiyle birleştirilmiştir. Dil Edebiyat şubenin tüm faaliyetleri Cumhuriyet ve İnkılâp prensiplerinin kökleşmesini sağlamaya matuf olmak zorundadır.¹⁴³ Toplumun genel kültürünü yükseltmek için sohbet ve konferanslar düzenleyerek “Parti prensiplerinin kökleşmesine çalışma” yönünde açık talimatlar vardır örneğin.¹⁴⁴ Aynı amaç doğrultusunda ana Türk dilinin halk arasında yasayan kelimeler, kadim millî masallar ve atasözlerini derlemek, göçebe Türk aşiretleri arasında millî anane ve âdetleri tetkik etmek de Dil Edebiyat Şubelerinin asli vazifeleri arasında sayılmaktadır. Bu çalışmaların daha geniş kesimlere ulaştırılması ve kalıcı kılınması için şube üyeleri tarafından dergi veya gazete çıkarması da teşvik edilmiştir.

1932 ile 1951 yılları arasında Halkevleri’nin Dil ve Edebiyat şubesi tarafından yüz civarında dergi yayınladığı ancak bunların 79’una ulaşıldığı bilinmektedir.¹⁴⁵ Fakat Dil, Edebiyat ve Tarih şubeleri tarafından gerçekleştirilen çalışmaların Atatürk’ün hi-

¹⁴¹ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf>), s.3.

¹⁴² CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf>), s.3.

¹⁴³ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf>), s.6.

¹⁴⁴ CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
(<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf>)

¹⁴⁵ H. Mahmut Şakiroğlu, “Halkevi Dergileri”, **Türk Kültürü Dergisi**, S.156, Ankara: 1975, s. 381; M. Öcal Oğuz, vd., **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, s. 55.

mayesinde bulunan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumundan alınan direktif ve fikirlerle sürdürüldüğü gözden kaçırılmamalıdır.¹⁴⁶ Yani Halkevleri'nin il ve ilçelere faaliyet gösteren Dil, Edebiyat ve Tarih birimleri TTK ve TDK'nun taşradaki şubeleri gibi çalışmışlardır. Türk büyüklerini anma ve tanıtma konferansları gibi Türk ahlakı, sanatı ve edebiyatı üzerine düzenlenen bilgilendirme toplantılarının zaman zaman sağ-lık, beslenme, ziraat ve hayvan bakımı gibi faaliyet alanlarıyla birlikte yürütüldüğü görülmüştür.

Netice itibariyle Halkevleri **CHF'nin 1931'deki Üçüncü Büyük Kongresi**'nde yapılan düzenlemeyle hayata geçirilmiştir. Üçüncü Büyük Kongre'de kabul edilen Ni-zamname'ye göre faaliyet gösteren Halkevleri'ne yüklenen görev "CHP prensiplerine uygun çalışan bir halk terbiyesi kurumu" olmaktır. Halkevleri'nin hedefi CHF'nin yap-tığı inkılapları milletin benliğine sindirme, milleti tek tek fertler halinden çıkarmak ve onları görüş, anlayış ve yapıda bir birlik haline sokarak aydınlanmış ve ilerici bir top-lum haline getirmek¹⁴⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin mutlakiyetçi idari yapısına rağmen pek çok etnik, mezhebi ve dini topluluğu içinde barındıran geniş bir toplumsal mozağe sahipti. Bunun aksine Yeni Türkiye Cumhuriyeti güçlü, homojenleştirici ve birleştirici dinamikleri bulunan üniter bir ulus devlet yapısını tercih etmiştir.¹⁴⁸ Bu sebeple Devletin kurucu partisi ve daha sonra Parti-Devlet olarak işleyen CHF sadece kendi etkinliklerini ve başarılarını değil ideolojisini de halkla paylaşmak istemiştir.¹⁴⁹ Bu ideolojik paylaşım araçlarından biri olarak kurulan Halkevleri, CHF ilkelerini ve programını ülkenin en uzak köşelerine kadar yaymakla vazifelendirilmiştir.¹⁵⁰

Dönemin siyaset ve sivil toplum ilişkisine dair vurgulanması gereken hususlar-dan birisi de 1927 CHF Kongresi'nde alınan bir kararla "tüm sosyal, kültürel ve siyasi derneklerin sıkı bir denetime ve yönlendirmeye" başlanmış olmasıdır. Bu sebeple 1930'lu yıllarda herhangi bağımsız bir dernek kurmak ve onu işletmek imkânsız hale

¹⁴⁶ Bayraktar, *Halkevinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, s.34.

¹⁴⁷ Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkanmanın Mihenk Taşı, Halkevleri, 1932-1951*, s. 15.

¹⁴⁸ Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, s. 2.

¹⁴⁹ Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, s. 14.

¹⁵⁰ Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, s. 94.

gelmişti. Hükümet tarafından özerk ya da bağımsız bir eğilimin gelişmesine müsaade edilmiyordu. İşte tam da bu sebeple CHF “kültür kolu” olarak kurduğu “Halkevleri’nin yalnızca idari özerkliğini değil aynı zamanda işlevsel özerkliğini” de engellemiştir.¹⁵¹ Kemal H. Karpat “halkevlerinin kültürel amaçları gerçekleştirmekle beraber (Cumhuriyet) Halk Partisi’nin organı rolünü oynadığı”¹⁵² vurgularken bir emir-komuta ilişkisi olarak tasvir edilebilecek dikey ilişkiye dikkat çeker.

2. 3. Şevket Beysanoğlu’nun Folklor İlgisi

Mensup olduğu aile ile ait olduğu sosyal ve kültürel muhit beraber Şevket Beysanoğlu’nu Diyarbakır’a dair hemen her konuya ilgi ve sevgiyle yaklaşmasına vesile olmuş, onu Diyarbakır’ın tüm değerlerini sahiplenme ve geliştirme hususunda teşvik etmiştir. Aileden devraldığı geleneksel kültürü kayıt alma geleneğini Beysanoğlu lise yıllarından itibaren faaliyetlerine dâhil olduğu Diyarbakır Halkevi’yle birlikte sosyal bilimlerin en genç kollarından biri olan folklor ile birlikte modern yöntemlerle kayıt altına almaya başlamıştır.

Onun geleneğe, edebiyat ve sanata dair geleneksel mirasa sahip çıkma gayretleri bir dönem sonra sistematik folklor çalışmalarına dönüşmüştür. Ancak Diyarbakır folkloruna olan ilgi ve çalışmalar biriktikçe bir süre sonra Beysanoğlu’nun yolunu, kimliğini ve hedeflerini yine bir Diyarbakırlı olan Ziya Gökalp ile buluşturmuştur. İşte tam bu noktada folklor ile tarihi, edebiyatı, mimariyi, musikiyi buluşturup yaşatma gayretleri zorunlu olarak sosyolojiyle de iç içe geçerek Diyarbakır’ın toplumsal tarihini akademik düzeyde genç kuşaklara taşınmasında Beysanoğlu son derece kritik ve değerli bir misyon üstlenmiştir.

Beysanoğlu’nun Diyarbakır üzerine yaptığı çalışmalar bir müddet sonra Türkiye’nin folklor mirasında Ziya Gökalp’in oynadığı rolü teyid eden, unutulmuş eserlerini gün yüzüne çıkaran ve Ziya Gökalp dergisi, müzesi, haftası, yılı, sempozyumu gibi etkinliklerle sosyoloji literatürüne olağan üstü bir katkı sağlamıştır. Ziya Gökalp’in külliyyatını eksiksiz olarak Kültür Bakanlığı eserleri arasında yayınlama girişimleri bazı si-

¹⁵¹ Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri (1932-1951)*, s. 91-92.

¹⁵² Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Afa Yayınları, Ekim 1996, s. 304.

yasi ve bürokratik engeller sebebiyle ancak bir ölçüde başarıya ulaşmıştır. Ne var ki Beysanoğlu Ziya Gökalp Külliyyatı'nın eksiksiz yayınlanması hususunda önüne çıkan siyasi ve bürokratik engelleri azimli, girişken ve teşkilatçı karakteriyle aşmayı becerebilmiştir/başarabilmiştir.

2.3.1. Şevket Beysanoğlu'nun Folklorla Yönelişinin Kaynakları

Beysanoğlu'nun folklorla ilgisinin oluşması ve gelişmesinde çeşitli etkenlerin olduğunu biliyoruz. Folklor ilgisi ilk olarak babası Molla Ahmet'in temsilcisi olduğu tezkire geleneğine bağlıdır. Bu ilgi şiir, edebiyat, kültür ve tarihe olan ilgisini beslemiş ve yönlendirmiştir. Babasını küçük yaşlarda kaybetmesinin etkisiyle çocukluk döneminden itibaren aile meclisleri ve kadınların buluşma ortamlarında bulunarak geleneksel halk kültürüyle iç içe yaşaması bu ilgiyi geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Nihayet Diyarbakır Lisesi'nde okuduğu dönemde müdavimi olduğu Diyarbakır Halkevi'nin çalışmalarına katılması ve Diyarbakır Halkevi'nin yayın organı Karacadağ Dergisi'nde sorumluluk alarak yazım hayatına başlaması folklorla olan ilgisini daha sistematik ve akademik düzeyde eserler vermesinin zeminini oluşturmuştur.

2.3.1.1. Beysanoğlu'nun Folklorla Yönelişini Etkileyen

Ailevi ve Sosyal Şartlar

Beysanoğlu'nun ilk yazılarına kaynaklık eden şahsiyetin babası Beysanzade Molla Ahmed olduğunu ve babasının eserlerinin, ilmi geleneğinin peşinden gittiğini söyleyebiliriz. Beysanoğlu'nun yapmış olduğu çalışmalarda ait olduğu gelenekten kaynaklanan belli bir yol haritasına sahip olduğunu, babasından aldığı tezkire geleneğini, mensup olduğu çevrenin tarihini kayıt altına alma geleneğini daha güçlü ve sistematik bir biçimde sahiplendiğini görüyoruz.

Şevket Beysanoğlu'nun babası Beysanzade Molla Ahmed'in tahsiline Eğil medresesinde başlayıp sonra Diyarbakır'a gelerek günün tanınmış hocalarından İslami ilimlere ilişkin özel dersler aldığını, ileri düzeyde Arapça ve Farsçayı öğrendiğini önceki bölümde aktarmıştık. Hanefi mezhebi üzerindeki dini bilgisinin derinliği ile şöhret ka-

zannmış Molla Ahmet'in¹⁵³ Diyarbakır'ın kültür, sanat ve folklor kültürünü ihtiva eden iki önemli yazma eseri oğlu Şevket Beysanoğlu'nun ilgisi ve çalışmalarına istikamet verecek niteliktedir.

Bu eserlerden Tezkire-i Meşayih-i Amid yöntem ve muhteva açısından Şevket Beysanoğlu'nu Diyarbakırlı fikir ve sanat adamlarını eser ve hayatlarıyla birlikte en ince detaylarına kadar inceleyip kitaplaştırma noktasında rehberlik etmiştir diyebiliriz. Babasının geleneksel ilim metotlarıyla derleyip tahlil ettiği şair ve ediplerin eser ve hayatlarını Şevket Beysanoğlu hem geleneğe yasalananarak hem de geleneğin üzerine/yanına modern bilimsel metotları ekleyerek daha ileriye taşımış ve genişletmiştir.

Mirat-ı Hayatım adlı eserinde ise Molla Ahmet'in I. Cihan Harbi ve Milli Mücadele döneminde Diyarbakır ve havalisinde cereyan eden önemli hadiseleri kayıt altına alarak incelediğini biliyoruz. Hatırat diyebileceğimiz bir tarzı ihtiva eden babasına ait bu eserin de Şevket Beysanoğlu'nu hemen her yaş döneminde siyasal, sosyal, kültürel ve iktisadi değişim dönüşüm dönemlerini kayıt altına alan, analiz eden ve eş zamanlı olarak kamuoyuyla paylaşan bir dizi makale ve kitapları için ilham kaynağı olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵⁴

Selçuklu ve Osmanlı kültür tarihinde sık sık karşımıza çıkan tezkire geleneği öncelikle şairlerin biyografilerini içeren eserleri (tezkire-i şuara) akla getirmektedir.¹⁵⁵

Sözlüklerde “anmak, hatırlamak” manasındaki zikir kökünden türeyen tezkire, “hatırlanmaya vesile olan şey” olarak geçer. Terim/kavram olarak eski dönemlerde yazılan biyografik-antolojik eserler anlaşılır daha çok. Farklı ilim dallarında yetişmiş âlimlerin ve şairlerin biyografilerine dair eserler Arap ilim çevrelerinde “tabakat” adıyla ortaya çıkmış. Fars edebiyatında ise özellikle şairler için yazılan tabakat kitaplarına tezkire adı verilmiştir. İslam telif geleneğinde zamanla farklı özellikler kazanarak gelişen

¹⁵³ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 324.

¹⁵⁴ Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir Ve Sanat Adamları*, C. 2, s. 324.

¹⁵⁵ **Tezkire maddesi:** İslam Ansiklopedisi, yayınevi T.D.V., C. 41, İstanbul: 2012, s. 69.

tezkireler, esas nitelikleri bakımından günümüzdeki biyografik/antolojik sözlüklere benzer özelliklere sahiptir.¹⁵⁶

Belli bir meslekteki tanınmış kimselerin, bilhassa şairlerin hayatlarından eserlerinden söz eden kitaplar; “tezkiretü’l evliya”, “tezkiretü’ şüara” gibi isimlerle anılırlar. Türk edebiyatında ilk şairler tezkiresi Çağatay sahasında görülür. Ali Şir Nevai’nin yazdığı bu eserin adı Mecalisün-Nefaistir.¹⁵⁷ 16. yy.’da Anadolu’da Sehi Bey ile başlayarak Latifi, Âşık Çelebi, Ahdi, Hasan Çelebi ve Beyani tezkireleri ile kökleşen bir anlayışın ürünüdür.¹⁵⁸

Edebiyat tarihinde genellikle şairlerin tezkireleri ağırlıklıdır. Ancak şair tezkirelerinden başka tezkireler de edebiyat tarihinde önemli bir yer tutar. Tezkireler genellikle şairleri, meslek, mezhep ve bölge ayırımı gözetmeksizin toplarlar. Fakat bunlardan başka Mevlevî şairler, Enderun şairleri, Tekirdağ şairleri gibi şairleri ayrı ayrı toplayan tarzda tezkireler de bilinmektedir.¹⁵⁹ Bunların yanı sıra bilgin, şeyh ve şair olarak şehirlerde tanınmış kişileri toplayan eserler azımsanamayacak bir yer tutar.¹⁶⁰

Tezkireler salt bilimsel eserler olarak değerlendirilmez. Tezkirelerin tarihe kayıt düşmek kadar zevkle üretilmiş birer edebi eseri olduğu kabul edilir. Tezkire, umumi ve İslami Türk edebiyatının en **önemli kaynaklarından** sayıldığı ve günümüz biyografi yazarları için **bir model ve ilham kaynağı** olabildiği içindir ki gün geçtikçe daha çok anlaşılmiş ve araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir.¹⁶¹ Tezkireciler, şairler hakkında topladıkları bilgileri, bir tür tezkire dili denilen ve kendilerine has bir dil ile ananeden gelen terminoloji zenginliği içinde sunarlar.¹⁶²

Ali Emiri, tezkireleri geçmişteki vukuatı günümüze taşıyan araçlardan biri olarak değerlendirir. Çünkü tezkirelerde ister şairler olsun, ister dolaylı olarak kendilerin-

¹⁵⁶ **TEZKİRE**: İslam Ansiklopedisi, yayınevi T.D.V., C. 41, İstanbul, 2012, s.68.

¹⁵⁷ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. 3, Kubbealtı Neşriyat, s. 3157.

¹⁵⁸ Pervin Çapan, **Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler**, Nevşehir, 6-8 Mart 2010, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2011, **18. yy. Tezkirelerinde Aile Soy ve Akrabalık İlişkilerine Dair**, Muğla Ün. Fen-Ed. s. 197.

¹⁵⁹ Agâh Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973, s. 249.

¹⁶⁰ Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 250.

¹⁶¹ Abdurrahman Adak, **Ali Emiri’nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler**, 1. Baskı, İstanbul: Kent Işıkları, 2012, s. 9.

¹⁶² Pervin Çapan, “18. yy. Tezkirelerinde Aile Soy ve Akrabalık İlişkilerine Dair”, **Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler**, (Muğla ün. Fen-ed.), Ankara: 2011, s. 197.

den söz edilen kişiler olsun, bunların diğer eserlerde bulunması mümkün olmayan hüner, marifet, sanat ve diğer özellikleri hakkında bilgiler bulunmaktadır.¹⁶³

Ali Emîrî, Tezkire-i Şuray-i Amid adlı eserinin girişine yazdığı bölümde kendi zamanına kadar bölgesel tezkirelerin yazılmadığını ortaya koymaktadır. Ali Emiri bu konuda şu kaydı düşer: “Yazık ki şimdiye kadar yazılan otuz kadar Osmanlı Tezâkir-i Şuarâsı umûmî sûretiyle yazılmış olup bir vilâyete veya bir memlekete mahsûs tezâkir-i şu'arâ yazılmamıştır.”¹⁶⁴

Şevket Beysanoğlu'nu babası Molla Ahmet'e, Molla Ahmet'i de Ali Emiri'ye bağlayan tezkire geleneğini ele alırken Diyarbakır'ın kültür, tarih ve edebiyat iklimini oluşturan güçlü geleneği göz önünde tutmamız gerekiyor. Çünkü Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden bu geleneğin bir ucunda Diyarbakırlı Ali Emiri Efendi olduğu gibi diğer ucunda da yine Diyarbakırlı olan Molla Ahmet ve Şevket Beysanoğlu bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus Ali Emiri ve Molla Ahmet'in klasik tezkire geleneğini temsil ederken Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakır Halkevleri tecrübesi sayesinde klasik tezkire geleneğini belli açılardan modern yöntem ve araçlarla takviye ederek sürdürmesidir. Zaten Beysanoğlu Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları adlı eserini hazırlarken 11 şairle/isimle ilgili Tezkire-i Şu'ara-ıl Amid'den, 28 şairle/isimle ilgili Esaimi-i Şu'ara-i Amid'i referans kaynak olarak almıştır.¹⁶⁵

Beysanoğlu'nun tezkire geleneğini sadece şairlerle sınırlı tutmadığı, bu geleneği genişleterek sürdürdüğü bilinir. Diyarbakır'da yetişen edebiyatçı, sanatçı, siyasetçi, bürokrat, eğitimci gibi hemen bütün meşhur isimlere yer vererek künyeleri doğum ve ölümleri, Diyarbakır'a aidiyetleri, kimin orada doğduğu kimin dışarıdan geldiği, akrabalık ilişkileri, tahsilleri, ilmi değerleri, tasavvufî eğilimleri, meslekleri, eserleri, eserlerinden örnekler, sanatsal değeri, kaynakları hatta Diyarbakır'da ölüp defnedilenleri dahi tek tek ve özenle kayıt altına almıştır. Şüphesiz bu usul ve detaylar tezkire geleneğini zenginleştirmesi açısından Beysanoğlu'nu farklı bir yerde konumlandırmaya vesile olmaktadır.

¹⁶³ Adak, *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*, s. 27.

¹⁶⁴ Adak, *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*, s. 29.

¹⁶⁵ Adak, *Ali Emiri'nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler*, s. 32.

Fikir ve sanat tarihi açısından olduğu kadar folklor geleneği açısından da Şevket Beysanoğlu'nun nasıl bir fark yarattığına dair Abdülkadir Karahan'ın değerlendirmelerine bakmakta büyük faydalar olacaktır. Karahan edebiyat ve sanat tarihine dair sağlam ilmi metotların bugün bile tam olarak icra edilemediğini, tezkire geleneğinin orta malı deyimler, acele verilmiş hükümler ve mütemadi tekrarları aşamadığını ifade ederken Şevket Beysanoğlu'nun geliştirdiği ilmi-bilimsel metotlara dikkat çekmektedir. Özellikle 1943 yılında neşrettiği Diyarbakır Folkloru isimli eseri için yazdığı önsözde “Diyarbakır çevresinin halk adetleri, gelenekleri, şiirleri üzerinde bize cidden istifadeli malzeme ve görüşler kazandırdığını” belirtir. Karahan; “bize Amidli İshak'tan başlayarak bugüne kadar on altı asır boyunca, kendi doğup büyüdüğü iklimin büyük insanlarını tanıtmaktadır” diyerek Anadolu tarihine ilişkin yapılan tetkikler için örnek ve öncü bir çalışma olarak anmaktadır. Bu önsözde “Anadolu tarihinin birkaç altın yaprağını göğsünde saklayan Diyarbakır” için yapılan monografik tetkiklerin bir benzerinin Konya, Kayseri, Erzurum, Urfa, Sivas gibi şehirlerde yetişmiş münevverlerin de hayat ve eserleri üzerine sağlam vesikalarla yapılması gerektiğinin altını ısrarla çizer.¹⁶⁶

Babası Molla Ahmet'in yolundan giden, babasının temsil ettiğini sürdürmek üzere yola çıkan Şevket Beysanoğlu ilerleyen zamanlarda klasik tezkire geleneğinin Diyarbakır'a bakan yüzünün hemen tamamını ihata etmiştir. Klasik tezkire geleneğiyle beraber edebiyat, sanat ve folklorda Ali Emiri'yle benzeşen yolunun bir süre sonra yine bir Diyarbakırlı bir ilim adamı olan Ziya Gökalp üzerinden sosyolojiye doğru bir evrim gösterdiğine şahit oluyoruz. Diyarbakırlı bilginlerin ve ozanların eserlerini, hayatlarını tetkik ederken Halkevi'nin yayın organı olan Karacadağ Dergisi'nde 1938'den itibaren yayınlamaya başladığı makaleleriyle Diyarbakır halkiyatı üzerine çok değerli bir külliyyat oluşturmuştur.

Bütün bu geleneğin de öncesinde Beysanoğlu'nun folklora dikkatini çekecek olaylar çok erken yaşlarında başlamaktadır. Oldukça küçük yaşlarda anne ve babasını kaybedip yetim kalınca ablaları ve halalarının da etkisiyle daha çok kadın meclislerinde bulunmuştur. Diyarbakır O yıllarda da önemli ve donanımlı bir kültür merkezi olmakla beraber geleneksel aile ve toplum yapısını güçlü bir biçimde sürdürmektedir. Ticari ha-

¹⁶⁶ Abdülkadir Karahan, “Diyarbakır Folkloru”, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, Şevket Beysanoğlu (yaz.), C. 1, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, Şehir Matbaası, 1957, s. III-IV.

yat, siyasi hayat ve bürokratik ilişkilerde yaşanan modernleşme olgusu daha geç ve sınırlı bir biçimde toplumsal ilişkilere sirayet etmektedir. Geç ve sınırlı modernleşme olgusunun en yavaş etkilediği ortam kadın meclisleriydi. Bu bağlamda konuşulan dil, kılık kıyafet, gündelik hayatın akışı, komşuluk ve akrabalık ilişkileri, eğlence, düğün ve cenaze merasimleri gibi alanlarda (folklorik değerlere) kadınların geleneksel değer ve tecrübelerine daha fazla aşına oldukları ortadadır.

Şevket Beysanoğlu çocukluk ve gençlik yıllarına dair kaleme aldığı bazı makalelerde çocuk denecek yaşlardan itibaren sık sık kadın meclislerinde bulunduğunu ifade etmektedir. Katıldığı kadın meclislerinde dinledikleri onu geleneksel anlatılara, otantik hikâyelere, klasik dönem şiirine, mani ve hoyratlara, türkü ve ninnilere kısacası folkloru oluşturan temel unsurlara yöneltmiştir. Dinlediklerini güçlü hafızasına kaydetmekle yetinmeyip defterlere kaydettiğini anlatır zaman zaman. Fakat Beysanoğlu'nun Diyarbakır folkloruna yönelik ilgi ve çalışmalarının kademe kademe bilimsel bir hal alması lise yıllarından itibaren çalışmalarına katıldığı Diyarbakır halkevleri bünyesinde işitip gördükleridir. Özellikle de Halkevi'nin yayın organı olan Karacadağ Dergisi için bölgenin otantik sosyal dokusuna dair araştırmalar yapmak üzere görevlendirilmesiyle birlikte kaleme almaya başladığı makaleleri bilimsel yöntem ve literatüre uygun olarak yazmaya başlamıştır.

Çocukluk ve gençlik döneminde Diyarbakır edebiyatı, folkloru ve tanınmış ediplerine olan ilgi ve merakını ifade ederken Beysanoğlu şu tecrübelerine atıf yapmaktadır: "İçinde doğduğum ve büyüdüğüm Diyarbakır'da çocukluk hayatım, kadın toplantılarında, mangal sohbetlerinde, düğünlerde, ziyafetlerde geçti. Daha o zamanlarda halk mäsallarını, türkülerini, bilmecelelerini vs. defterime yazardım ve yurduma bir hizmette bulunmak gayesiyle halkiyata giren unsurları derledim."¹⁶⁷ Beysanoğlu'nun bu dönemini, folklorla dair toplayıcılık faaliyeti olarak niteleyebiliriz.

¹⁶⁷ Kavut, *Karacadağ*, S. 15, s. 3-4.

2.3.1.2. Beysanoğlu'nun Folklor İlgisinin Oluşmasında Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi'nin Etkisi

“Yurduma hizmet gayesiyle halkiyata giren unsurları derledim” cümlesiyle maksadını ifade eden Beysanoğlu'nun folklorla olan ilgisini besleyen, bilimsel yöntemlerle donatan ve Karacadağ Dergisi vasıtasıyla toplumun geniş kesimlerine taşıyıp kalıcılaştıran mecra elbette ki Diyarbakır Halkevi'dir. 1930'lu yıllar Türkiye'sinde yokluk ve yoksulluğun pek çok şehir gibi Diyarbakır'a da türlü sıkıntılar yaşattığı bir vasatta Beysanoğlu gibi pek çok genç için Diyarbakır Halkevi kendini geliştirmek için son derece önemli imkânlar ve fırsatlar sunuyordu.

Diyarbakır Halkevi yetenekli gençleri çatısı altında topluyor, onlara ilgi ve yeteneklerine göre eğitimler verdikten sonra topluma yönelik yaygın eğitim öğretim alanlarında seferber ediyordu. Şevket Beysanoğlu'nun edebiyat ve folklor yeteneğinin beslenmesine dair Halkevi'nde gördüğü desteği aktarırken verdiği bilgiler dönemin kültür politikaları için verilen güçlü desteği ve yokluk döneminde ayrılan büyük bütçeleri de gözler önüne sermektedir. Gençlerin şiir ve makale yazımına nasıl teşvik edildiğini şu satırlarıyla özetlemektedir: “Halkevi hakikaten gençlerin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. Tasavvur edin mesela dergide çıkan her şiir için 5 lira, düz yazıların sayfası için 2,5 lira telif hakkı veriliyordu. Bu o zaman çok paraydı. O sırada etin kilosu 15 kuruştı. Ben iki dizi yazıyordum. Bir, Diyarbakırlı Bilginler, Ozanlar; bir de “Diyarbakır Halkiyatından Örnekler”, diye. Her biri en az iki sayfadan dört sayfadan 10 lira alıyordum. O 10 lira bir ayda bitmiyordu. 12,5 kuruşa istediğiniz lokantada iki çeşit yemek yerdiniz. ...”¹⁶⁸

Şiir ve makalelerinin gördüğü ilgi ve desteği daha ileri taşıma isteği Beysanoğlu'nu “nasıl bir hamle yapabilirim?” ve “başka neler yazabilirim?” gibi soruların cevaplarını aramaya teşvik etmiştir. Beysanoğlu bu soruların cevabını bulmakta gecikmez: “Halkevinde en çok folklor üstünde duruluyordu. Hatta nasıl derleme yapılır diye örnek kitaplar yayınlanmıştı. Başladım mani, hoyrat, atasözü, masal derlemeye. Ve bize şu imkân tanımışlardı. Mesela falan hanımla görüşecegiz, ona bir kilo kahve götürüyoruz, bir kilo şeker götürüyoruz, sigara içtiği tesbit edilirse 3-5 paket sigara götürüyoruz. Bu-

¹⁶⁸ Şevket Beysanoğlu, “Anılarımda Diyarbakır Halkevi”, **Kebikeç**, S. 3, 1996, s. 161.

nun parasını da Halkevi ödüyor.”¹⁶⁹ Zaten aşına olduğu kadın meclislerine bu kez arkasına aldığı Halkevi desteğiyle daha sık girmeye ve görüşmelerini daha verimli kılacak donanımla çalışmalarını gerçekleştirdiğine şahit oluyoruz. Ziyaretlere daha düzenli olarak ve muhatapları istenilen konuları daha güzel anlatmaları için teşvik edici hediyelerle gidilmektedir.

Beysanoğlu'nun çalışmaları doğrudan geniş maddi olanaklarla da desteklenince görüşmelerinden elde ettiği verim de artmakta ve derlediği bilgiler genişleyip derinleşmektedir. Bu konuyu aktarırken oldukça samimi ve açık bir biçimde şu cümleleri kurmaktadır: “O zaman teyp yok, o söylüyor, biz yazıyoruz. Yani o heves doğrudan o para karşılığı. Yazma hastalığını ondan sonra kaptım. Şimdi üstüne para verip de dergi çıkarmaya uğraşıyorum. O zaman ben bütün derlemeleri dört sene içinde beş defter halinde topladım. Birinci defterde maniler, hoyratlar, atasözleri, deyimler, bilmeceler, türküler, ikinci defterde masallar, üçüncü defterde halk adet ve inanmaları, dördüncü defterde halk mutfağı, Bunu halkevine verdim, bana 700 lira verdiler. O zaman bir ev alınrdı, daire değil. Orhan Asena, beş altı arkadaş daha biz böyle yetiştik...”¹⁷⁰

Halkevleri yönetiminin maddi ve manevi bu teşvikleri bölgenin folklorik özelliklerine dair yapılan derlemelerin daha geniş ve derinlikli olduğu kadar daha kolay yapılmasını da sağlamıştır.

Diyarbakır Halkevi'nde folklor çalışmalarına ilişkin en önemli derlemeler Şevket Beysanoğlu tarafından yapılır. Yaklaşık 8 yıllık zorlu bir zaman dilimini kapsayan halkbilimi derleme çalışmalarını Beysanoğlu beş defterde toplamıştır. Derlemeleri içeren bu defterlerde sadece halk edebiyatı ile yetinmemiş, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde halk bilimini ilgilendiren çeşitli konularda detaylı araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalarında kullandığı derleme yöntemleri de modern Halkbilimi teorilerine, kavramsallaştırma ve kıyaslama metodlarına oldukça uygundur. Yaptığı derlemelerde ciddi bir biçimde akademik usule bağlı kalmış, kaynaklarını titiz bir biçimde belirtmiştir. Derlediği bilgileri ve kaynak kişileri yer, zaman ve kayıt şeklini de muhakkak belirtmiştir. Diyarbakır şivesi ve ağzını hiç bozmadan, otantik söyleniş biçimini koruyarak eserlerine

¹⁶⁹ Beysanoğlu, *Kebikeç*, s. 161.

¹⁷⁰ Beysanoğlu, *Kebikeç*, s. 162.

almıştır. 1942 senesinde Diyarbakır Halkevi'ne teslim ettiği defterlerin içeriği/muhtevası o dönem ve imkânlar göz önünde bulundurulduğunda basit görülmek, küçümsemek bir tarafa Diyarbakır folkloruna dair son derece önemli bilgileri, belgeleri kayıt altına almıştır.

2.4. Diyarbakır'da Matbaa ve Gazeteciliğin Tarihi

Matbaanın Diyarbakır'da kurulup işletilmesi dönemin Valisi Kurt İsmail Hakkı Paşa'nın girişimleri sonucu gerçekleşmiştir. İçkale'deki küçük bir bina resmi vilayet matbaası olarak faaliyete geçirilmiştir. 1869 senesinde ilk kez Diyarbakır Vilayeti Salnamesi basılmıştır.¹⁷¹ Uzun bir zaman sonra da özel matbaalar yavaş yavaş faaliyete geçmeye başlamıştır. Diyarbakır'da Dicle Matbaası ilk özel matbaa olarak 1910'da kurulmuştur. Ardından Bişar Hilmi tarafından Süryani harflerle Türkçe yayınlar yapan Şifuro Matbaası 1913'te baskı hizmeti vermeye başlamıştır.¹⁷²

Osmanlı Devleti'nin ilk resmi gazetesi olan Takvim-i Vakayi 1831'de yayınlanmaya başladı. İlk sivil gazete diyebileceğimiz Tercüman-ı Ahval ise 1860'da yayınlanmaya başlamıştır. Diyarbakır Vilayeti'nin resmi yayın organı olarak yayına başlayan "Diyarbakır Gazetesi" sadece 9 yıl sonra, 1869'da yayın hayatına girer. Osmanlı Devleti'nin o günkü sınırları içinde sadece 24 vilayette gazete yayınlanabildiği göz önünde tutulunca Diyarbakır için gazetecilik faaliyetlerinin oldukça erken bir dönemde başladığını söylemek mümkündür.¹⁷³

Haftalık Diyarbakır 3 Ağustos 1869 yılında çıkmaya başlar. Gazetenin Ermeni harfleriyle çıkan iki sayfalık bir eki de vardır. Gazetenin ilkyazı işleri müdürü Said Paşa'dır. Akabinde Ziya Gökalp'ın babası Mehmet Tevfik Efendi 1872'de yazı işleri müdürlüğüne getirilmiştir. 1884'te Talat Efendi, 1893'te de Süleyman Nazif Efendi gazete

¹⁷¹ Şevket Beysanoğlu, "Basın ve Yayın Dünyamızda Diyarbakır", **Kara-Amid**, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği, C. 2, S. 5, (Nisan 1969), s. 5.

¹⁷² Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 5.

¹⁷³ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 5.

başyazarlığına getirilmiş ve Ziya Gökalp da 1904-1908 yılları arasında bu gazetede çeşitli makale ve şiirler yayınlamıştır.¹⁷⁴

1931'e kadar vilayet gazetesi olarak çıkan Diyarbakır'ın adı 1937'de Atatürk'ün şehri ziyarete gelişi ve Diyarbakır adının kabulüyle birlikte Diyarbakır olarak değişmiştir. Şevket Beysanoğlu'nun Ziya Gökalp'in ilk yazılarını derlediği Peyman Gazetesi'nde değişik imzalarla 5 şiiri ve 19 makalesi yayınlanmış olması hasebiyle Diyarbakır gazetecilik tarihi için mutlaka anılması gereken bir yayın organıdır.¹⁷⁵ Sonraki dönemde bu gazetenin yazı işleri müdürü ve yazarı olarak Şevket Beysanoğlu'da karşımıza çıkacaktır.¹⁷⁶ Bu meyanda 1910'dan itibaren yayın ve fikir hayatının hareketliliğini Dicle, Mücahid, Diyarbakır Dicle, Yeni Dicle ve Yeni Yurt gibi günlük, Halk Sesi gibi haftalık gazetelerin yayınlarından takip etmek mümkündür.¹⁷⁷

Türkiye'de Tek Parti rejiminden çok partili hayata geçişle birlikte Diyarbakır'da da 1950'den itibaren yayınlanan gazete ve dergilerin sayısı artar ve görüşler çeşitlenir. Dönemin değişen ruhunu göstermesi açısından Halkın Dili, İç-Oğuz, Yeni Şark, Demokrat Şark, Demokrat Kale, Sesleniş Gökalp ve Demokrasiye Güven gibi isimlerle yayın faaliyetlerini hızlandıran gazeteler dikkat çekmeye başlar.

1950 öncesinde gazeteler Diyarbakır dışında hazırlanıp basılarak şehre gönderiliyordu. İstanbul ve Ankara gazetelerinin Anadolu'ya hassaten Diyarbakır başta olmak üzere Güney Doğu Anadolu'ya açılma dönemi 1950 sonrasına rastlar. 1960'tan itibaren gazete ve ajanslar Diyarbakır'da peş peşe bürolar kurmaya başlamıştır. İstanbul ve Ankara basınının bu ilgi ve desteği Diyarbakır'da kökleri zaten var olan gazetecilik faaliyetlerini geliştirmiş ve hızlandırmış, yerel gazetecilikte patlama yaşanmıştır. Artık spor (Şarkspor) ve mizah (Kelek), gazeteleri, sanat ve edebiyat (Yudum) dergisi dâhil olmak üzere süreli yayınlar artarak çeşitlenmiştir. Bu sürece paralel bir biçimde ömürleri uzun olmasa da Diyarbakır'ın ilçelerinde de müstakil gazetelerin çıktığını görmekteyiz.

¹⁷⁴ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 9.

¹⁷⁵ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 13.

¹⁷⁶ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 19.

¹⁷⁷ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 16-18.

Çok partili hayatta Diyarbakır gazeteciliğinin gündem ve taleplerini değerlendirmek açısından 1952'den itibaren yayınlanan ve Şevket Beysanoğlu'nun mesul müdürü olduğu Şark Postası'nın çıkış gayesini izah eden başyazısına değinmek gerekir. Şark'ın dertli, bakıma ve kalkınmaya muhtaç, en az tanınan ve yıllarca ihmal edilmiş bir vatan parçası olduğunu vurgulayan başmakale bölgenin bir an önce kalkınması için memleket yararına gördükleri bütün fikirlere gazete sayfalarını açmayı taahhüt etmektedir. Şarkı kalkındırma davasını anlamakta geciken CHP'nin yerine geçen Demokrat Parti iktidarının "elem ve ıstırap bulutlarını dağıtma, memleketin yüzünü güldürme" hususunda ümit verdiği vurgulanmaktadır. Demokrasinin yanı sıra eşitlik ve adalet şiarını yükseltme mücadelesi verileceği gibi komünistlerle, mürtecilerle, inkılap düşmanlarıyla mücadeleden asla geri kalınmayacağı ilan edilir.¹⁷⁸

2.5. Diyarbakır'da Dergicilik

Diyarbakır'da geleneksel medrese ve modern okulların yanı sıra fikir ve kültür-sanat hayatının sürekli canlı ve renkli kalmasında, hem şehri hem de bölgeyi etkilemesi açısından Diyarbakır'ın gazeteciliği kadar dergiciliği de etkili ve belirleyici olmuştur. Köklü bir geçmişe sahip olan ve zor şartlarda sürdürülen süreli yayıncılık (gazete-dergi) kendi dönemleri açısından oldukça işlevseldir. Diyarbakır'daki dergiciliği kökleri açısından 1910'da Süryani alfabesiyle Türkçe olarak yayınlanmaya başlayan Kevkeb Medinho (Şark Yıldızı) ve 1912'den itibaren yine Süryani alfabesiyle Türkçe olarak yayınlanan Şifuro (Borazan) ilklerdendir.

İstanbul'un işgali sonrasında İngiliz Hükümeti tarafından Malta'ya sürgün edilen İttihat ve Terakki önder kadrosu arasında yer alan Ziya Gökalp'in sürgün dönüşü Diyarbakır'da yayınlamaya başladığı mecmua/dergi Türkiye'nin fikri ve siyasi tarihi açısından istisnai bir yer tutmaktadır. Gökalp'in 18 Haziran 1922'den itibaren yayınladığı Küçük Mecmua, yayımlandığı Diyarbakır şehri ve bölgesini hızla aşarak Misak-ı Milli sınırlarında ilgi ve heyecan uyandırmıştır. İki yıllık Malta sürgünü sonrasında İstanbul ve Ankara'da beklediği desteği bulamadığı için Diyarbakır'a çekilmeye mecbur kalan Gökalp zamanın Matbuat Umum Müdürü, yakın arkadaşı Ahmet Ağaoğlu'nun Ankara

¹⁷⁸ Beysanoğlu, *Kara-Amid*, s. 21.

Hükümeti'nden temin ettiği maddi destekle Küçük Mecmua'yı yayınlamaya başlamıştı.¹⁷⁹ Kısıtlı imkânlar sebebiyle haftalık yayın periyodu aksayan Küçük Mecmua 5 Haziran 1922 - 5 Mart 1923 tarihleri arasında toplam otuz üç sayı yayımlanabilmiştir. Yahya Kemal ve Yakup Kadri'den Falih Rıfkı'ya dönemin önde gelen fikir ve sanat adamları kadar Milli Mücadele'ye öncülük eden askeri-siyasi kadrolarını da etkileyen Gökâl'ın Küçük Mecmua'daki yazıları bir nevi yeni kurulacak Cumhuriyet'in fikri-ideolojik temellerini atan yayın organı olmuştur.

Gökâl, Küçük Mecmua'da felsefe, sosyoloji, folklor, tarih, iktisat ve psikoloji alanlarında teorik düzeyde muhtelif ilmi yazılar kaleme aldığı gibi masal, tarihi hikâye ve şiirleriyle de Türk Medeniyet Tarihi'ne dair öncül metinler kaleme almıştır. M. Halit Bayrı'nın da ifade ettiği üzere Gökâl bu dönemde folklor ve etnografya tetkiklerine özel bir önem vermenin yanı sıra aşiretlere dair yaptığı saha araştırmaları için dergi etrafına topladığı gençleri seferber etmiştir. Bu meyanda derlediği ve ilk örnekler arasında sayabileceğimiz halk masallarının tespit edilmesine ilişkin ilmi usuller ortaya koymuştur.¹⁸⁰

Şevket Beysanoğlu, Ziya Gökâl'ın birçok eserine atıf yapmakla beraber esasen onun daha yoğun bir biçimde Küçük Mecmua'da folklor ve etnografya çalışmalarını Karacadağ ve Kara-Amid dergilerindeki araştırma ve yayınlarıyla sürdürmeye, geliştirmeye gayret etmiştir. Beysanoğlu'nun Karacadağ ve Kara-Amid dergilerinde Diyarbakır'a ait hemen bütün maddi ve manevi gelenek ve görenekleri folklor biliminin metodolojisine uygun bir biçimde gelecek nesillere taşımak gibi bir misyonu olmuştur. Bu açıdan Küçük Mecmua (*kadar etkili ve derinlikli olmasa dahi*) gibi gerek Karacadağ gerekse Kara-Amid dergileri Diyarbakır kaynaklı folklor, edebiyat, şiir, atalarsözü, masal, tarih, mimari gibi kültür tarihinin hemen bütün alanlarına dair çalışma örnekleri oluşturmuştur. Bu bazen bir eserin/makalenin yeniden yayınlanması (iktibas) bazen de derleme ve yorumlama şeklinde kendini göstermiştir.

¹⁷⁹ Alim Kahraman, "Küçük Mecmua", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 528-529.

¹⁸⁰ M. Halit Bayrı, "Ziya Gökâl ve Türk Folkloru", **TY**, XXVI (1942), s. 5-6.

Yeni Hilal (1924), Gençler Evi (1927), Dicle Kaynağı (1934), Karacadağ (1938), Yeni Öğrenci ve Kültür (1954), Koza (1956) ve Kara-Amid (1956) gibi dergiler Diyarbakır kültür ve sanat hayatının zenginliğinin göstergelerinden bazılarıdır. Bu dergilerde kültür-sanat, folklor, edebiyat, tarih ve toplumbilim gibi konularla birlikte bölgede yaşanan kaçakçılık, soygun, eşkıyalık, dağları mekân tutan çetelerin köylere baskınları gibi aktüel gelişmelere de yer verdiklerini görürüz. Ancak bu dergiler içerisinde Şevket Beysanoğlu'nun da katkı sağlaması hasebiyle Diyarbakır Halkevi tarafından çıkarılan ve 1938-1950 arasında 138 sayı yayınlanan Karacadağ dergisinin özel bir yeri vardır. Yine Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin 1956'dan itibaren yılda üç kez neşrettiği ve Beysanoğlu'nun mesul müdürü olduğu Kara-Amid kültür dergisi üzerinde yoğunlaşacağız. Çünkü Beysanoğlu, Ziya Gökalp'i Diyarbakırlı kimliğiyle öne çıkaran, genç nesillere tanıtan, Gökalp'in folklor ve kültür üzerine ortaya koyduğu ilmi usulleri Diyarbakır bağlamında sürdürmeye gayret eden önemli çabalar sarf etmiştir.

2.6. Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisi

Diyarbakır Halkevi'nin 19 Şubat 1932'de Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Samsun ve Malatya gibi vilayet merkezlerinde ilk açılan 14 halkevinden biri olduğunu daha önce de ifade etmiştik. Diğer şehirlerin aksine Diyarbakır'da CHP teşkilatı bulunmadığı halde halkevi kurulmuştur. Bu sebeple Diyarbakır Halkevi 1940 senesine kadar CHP Bölge Umumi Müfettişliği'nin kontrolü altında faaliyetlerini yürütmüştür. CHP İl Teşkilatı kurulana dek Diyarbakır Halkevi "CHP Teşkilatı Kurulmamış Vilayetlerdeki Halkevleri ve Odaları Teftiş Talimatnamesi"ne göre yönetilmiştir. Söz konusu talimatname Tek Parti yönetiminin Halkevlerine ne derece önem ve öncelik verdiğini gayet net bir biçimde izah etmektedir. Çünkü Tek Parti yönetimi halkın tepkisi veya kadro yetersizliği gibi gerekçelerle CHF teşkilatını kurmaya imkân bulamadığı şehirlerde Halkevi'nin kurulmasına öncelik vermiştir. Bu tür durumlar için talimatnameye uygun olarak Diyarbakır Halkevi'nin bütçesi de İl Özel İdaresi ve Belediye tarafından karşılanmıştır.

Dönemin siyasal-toplumsal ilişkilerinde yaşanan ayrışmayı/gerilimi gidermek için Hükümet yumuşak bir çıkış yolu olarak Doğu ve Güneydoğu illerinde CHF teşkilatı kuramadığı illerde siyasal değil kültürel kodlarla hareket eden Halkevleri'ni açmayı

tercih etmiştir. Bu sebeple Diyarbakır'ın yanı sıra Elazığ, Bingöl, Bitlis, Van, Urfa, Ağrı, Mardin, Hakkari, Muş, Siirt ve Tunceli gibi CHF teşkilatının kurulamadığı 12 önemli vilayette bütçeleri İl Özel İdaresi ve Belediyeler tarafından karşılanmak üzere Halkevleri ve Halkodaları kurulmuştur. Bu denge 1930'lu, 1940'lı yıllar açısından CHF-Halkevleri ilişkisini olduğu gibi Halkevleri-toplum ilişkisinin de mahiyetini gösteren belirgin bir tablodur.¹⁸¹

CHF ve Tek Parti yönetimi Halkevleri faaliyetlerine üst düzeyde önem vermiş, hemen bütün programlarda devlet protokolünün yer alması için özel çaba sarf edilmiştir. Diyarbakır Halkevi için devlet protokolünün gösterdiği ayrıcalıklı ilgi ve desteği özellikle anmak gerekir. Mesela 15 Kasım 1937'de şehri ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk, Halkevi'nde yaptığı konuşmada şehrin adını Diyarbekir değil de Diyarbakır olarak telaffuz ettiği için Bakanlar Kurulu kararıyla ismi değiştirilmiştir.¹⁸² İsmet İnönü Cumhurbaşkanı sıfatıyla Diyarbakır Halkevi'ne üç ayrı ziyarette bulunmuştur. Ayrıca Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve Meclis Başkanı Abdülhalik Renda da Diyarbakır Halkevi'ni ayrı ayrı ziyaret etmişler ve çalışmalar hakkında bilgi almışlardı. Diyarbakır Halkevi'nin projesini çizmek üzere Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından Prof. Dr. Arif Hikmet'in görevlendirildiğini ve projenin hayata geçirilmesi için 155 bin TL gibi oldukça büyük bir meblağın harcandığını, 1.500 kişilik konferans salonunun yanına 10 çalışma odası ve büyük bir sahnenin yerleştirildiği göz önünde tutulunca verilen önem daha açık bir biçimde anlaşılır.

Gerek fiziki imkânlarının ayrıcalığı gerekse Hükümet'in siyasi ve iktisadi desteğini arkasına alan Diyarbakır Halkevi, halkevi şubeleri arasında en çok faaliyette bulunan şubelerden birisi olmuştur. Yürüttüğü çalışmalar sonucunda dilden tarihe, şiir ve edebiyattan folklorla Diyarbakır'ın tüm yönleriyle tanınmasını sağlayacak eserler verilmiştir. Verimli ve etkili çalışmaların bütün Halkevleri için en önemli ve açık kriter sayılan Ankara Halkevi'nin yayın organı Ülkü Dergisi tarafından nasıl ve ne düzeyde takdir edildiğine bakmak gerekir. Mesela dönemin kültür siyasetini belirleyen isimlerden biri olan Behçet Kemal Çağlar "Halkevi Faaliyetleri" başlığı altında kaleme aldığı değer-

¹⁸¹ Ercan Çağlayan, *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 14.

¹⁸² Beysanoğlu, *Kebikeç*, s. 164.

lendirme yazılarında Diyarbakır Halkevi'ni defalarca takdir eder ve diğerlerine örnek gösterir. Çağlar bir yazısında diğer halkevleri için uyarıcı bir hitapla şu cümleyi kurar: “Niçin bir Balıkesir, bir Manisa, bir Bursa ve bir Diyarbakır halkevi kadar verimli olmuyorsunuz?”¹⁸³ Yine Ülkü Dergisi'nde benzer bir değerlendirme yapan Celal Duru da “Diyarbakır'da Gazete ve Diyarbakır Neşriyatı” adlı broşürden takdirle bahsedip diğer halkevlerinin örnek alması konusunda tavsiyelerde bulunur.

Diyarbakır Halkevi kurulduğu ilk günden itibaren dokuz şubesiyle birlikte faaliyet göstermeye başlarken yerli eşraf ve şehirde görevli bürokratlar kadrolar arasında dengeli bir görev dağılımı yapılmıştır. Halkevi başkanı ve delegeleri genellikle avukat, doktor ve öğretmenlerden teşekkül ederken üyelerin kahir ekseriyetini Diyarbakırlı tüccar, çiftçi ve işçiler oluşturmaktaydı. Diyarbakır Halkevi'nin kurucu başkanı Şükrü Sönmezsüer'in daha sonrasında Valilik, Emniyet Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı yapmış Üsküp-Makedonya doğumlu bir kurmay subay olduğunu biliyoruz. Daha sonra Çanakkale-Gelibolu doğumlu (1321) Dr. Neşati Üstüner (Üster)'in ve (1328) Makedonya-Serez doğumlu Dr. Bedri Noyan'ın da bir başka şehre tayinleri çıkıncaya kadar Diyarbakır Halkevi'ne başkanlık ettiği kayıtlarda geçmektedir. İkisi de memur olan ve tayinleri çıkıncaya kadar Halkevi başkanlığı yapan B. Sadi ve B. Sakin hakkında ise nereli olduklarına dair belirgin bir kayıt bulunamamıştır. Ancak Diyarbakır Halkevi'nin Tahsin Cahit Çubukçu, Osman Ocak Nakiboğlu ve Reşit İskenderoğlu gibi bizzat Diyarbakırlı başkanları da olmuştur. Memurların tayini ve yerli eşrafın da vekil seçilip Ankara'ya gitmesi sebebiyle Diyarbakır Halkevi sık sık başkan değiştirmek veya başkanlık vekâleten yürütülmek durumunda kalmıştır. Halkevi başkanları da mülki amirlerden oluştuğu için vekâlet yoluyla sık aralıklarla değişir.¹⁸⁴

Diyarbakır Halkevi gerek sahip olduğu fiziki imkânları ve ekonomik desteği gerekse mülki idare, bürokratik kadrolar ve yerli eşrafın desteğiyle Dil-Tarih-Edebiyat ve Gösterit'ten Halk Dershaneleri ve Sosyal Yardım'a kadar hemen tüm konularda çalışma kolları oluşturmuştur. Ancak halk edebiyatına dair çalışmalar daha çok öne çıkmıştır. Henüz açılış döneminde dahi üç yüzden fazla üyeye sahipken 1935 senesinde 262'si kadın olmak üzere 1029 üyeye faaliyet gösterecek bir ilgiye mazhar olmuştur. Üye

¹⁸³ Behçet Kemal Çağlar, “Halkevi Haberleri” *Ülkü*, Ankara: Ankara Halkevi, Ulus Basımevi, c. 11 S. 63, s. 281.

¹⁸⁴ Beysanoğlu, *Kebikeç*, s.166.

denmesine bakıldığında kadınların toplam üyeler içerisinde ¼'lük bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Geleneksel değerler ve hayat tarzının belirleyici olduğu Diyarbakır'da daha çok dil, edebiyat, sosyal yardım, piyes ve konferans gibi faaliyetler üzerinden kadınların Halkevi'ne katılımı sağlanmıştır. Takvimler henüz 1935'i gösterirken Diyarbakır Halkevi bünyesindeki Kadınlar Derneği'nin Başkanı Behiye Baturay, CHF Genel Merkezi'ne çalışmalarla elde edilen başarıyı övünçle takdim etmek üzere şu mesajı geçmektedir: “Bugün Diyarbakır'da bir tek çarşaf ve peçeli kadın kalmamıştır.”¹⁸⁵

Halkevleri'nin çalışma kolları ve faaliyet biçimleri belli aralıklarla yayınlanan talimatnamelere göre belirlendiği için pek çok konuda ortaklaşmada hatta belli günler ve anma programları vesilesiyle işlenen temalar, kullanılan sembol ve söylemler gibi verilen mesajlar da neredeyse tıpatıp benzeşmekteydi. Örneğin Yerli Malı Haftası, 23 Nisan Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 26 Eylül Dil Bayramı, 29 Ekim Zafer Bayramı, Türk Hava Kurumu'nun kuruluş yıl dönümleri, I. Ve II. İnönü Zaferleri, Mondros Mütarekesi, Lozan Günü, Hemşerilik Günü vd. etkinlikler diğer Halkevleri'nde olduğu gibi Diyarbakır Halkevi'nin sabit programları arasında yer almaktadır.¹⁸⁶ Yine Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Mehmet Akif, Ahmet Haşim, Abdülhak Hamit, Cahit Sıtkı gibi önemli tarihi şahsiyetler için tertiplenen anma törenleri vasıtasıyla gerek mücadeleleri gerekse eserleri gençlere anlatılır, gündemlerine taşınırdı.

Diyarbakır Halkevi'nin teşvik ve desteğiyle 1943 yılında “Diyarbakır Halk Musikisi Cemiyeti” kurulur. Celal Güzelses ve Şevket Beysanoğlu “Türk halk musikisini yaymak, türkülerini derleyip bastırmak” için bölgede beraber çalışırlar. Cemiyetin amacı bir taraftan halk türkülerini derlemek ve notalara dökmek diğer taraftan plaklara okumak ve halk konserleri vermek üzere yoğun bir faaliyet göstermektir. Ar Şubesi'nin

¹⁸⁵ Benzer bir değerlendirme için Yüksel Yıldırım, “Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 45, (Ağustos 2016), s. 326.

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt9/sayi45_pdf/2tarih_siyaset_uluslararasıiliskiler/yildirim_yuksel.pdf

Aynı tarihlerde Kadınlar Derneği Başkanı Behiye Baturay, Urfa Halkevi'nde de kadınların çarşaf ve peçelerini çıkarıp modern-medeni giysiler giymesini teşvik etmek üzere düzenlenen şölen ve partiler etrafında yoğun faaliyetler yürütmekteydi.

¹⁸⁶ Yüksel Yıldırım, “Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 45, 2016, s. 319- 332.

faaliyetleri dâhilinde bahar ve yaz gecelerinde halka açık konserler verildiğini görmekteyiz.

Talimatname'ye göre her Halkevi düzenli olarak bir dergi çıkarmak mecburiyetindedir. Her Halkevi bulunduğu yöreye ait bir ırmağın, dağın, denizin veya tarihi bir yerin-olayın adıyla dergi çıkardığı gibi¹⁸⁷ Diyarbakır Halkevi de Karacadağ adıyla bir dergi çıkarmıştır. Karacadağ Dergisi, Halkevleri'nin açılış yıldönümünde Şubat 1938'de yayınlanmaya başlar ve birkaç aksama haricinde Haziran 1950'ye değin 12 yılda tam 138 sayı yayımlanarak en uzun soluklu Halkevi dergilerinden biri olmuştur. Karacadağ sadece uzun soluklu ve istikrarlı olması açısından değil üretkenlik-verimlilik ve fikri etki oluşturması bakımından da dönemini ve bölgesini aşacak nitelikte kalıcı ürünler vermiştir. Diyarbakır kültürüne, tarihine, edebiyat ve musikisine olduğu kadar Anadolu'nun geniş düşünen, tartışan, meraklı insanlarına önemli katkılar sunmuştur.

2.7. Şevket Beysanoğlu'nun Karacadağ Dergisindeki Rolü

Karacadağ Dergisinin 1. Sayısında neden bu isimle çıkma kararı alındığına dair bir izah yer almaktadır. Bu izaha göre Dicle ve Karacadağ bölgenin iki önemli coğrafi varlığı olarak işaretlenir. Ardından isim olarak Karacadağ'ın "atalarımıza yurtluk yapmış" ve şehre hayat veren suların kaynağı" olmak bakımından tercih edildiği vurgulanır. Dinlenmek ve serinlemek için çıkılan Karacadağ yaylasının şehrin sakinlerini birbiriyile kaynaştıran rolünün de bu isim tercihinin belirlemeye katkı sağladığı ifade edilir.

Ankara Halkevi'nin yayımladığı Ülkü Dergisi, 334 sayı ile en uzun soluklu Halkevi dergisidir. Diyarbakır Halkevi 14 Şubat 1932'de kurulmuş olmasına rağmen, Şubat 1938'de Karacadağ dergisi çıkmaya başlamış ve 12 yıl yayınlanarak en uzun soluklu 5. Halkevi dergisi olmuştur. Karacadağ'ın altı yıl sonra yayınlanmaya başlamasının sebebi "Diyarbakır" gazetesinin halkevinin yapmış olduğu bütün faaliyet ve çalışmaları yayınlıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Halkevi başkanı olan Tahsin Cahit Çubukçu'nun dört sayfadan oluşan gazetesinin iki sayfası günlük olarak halkevinin faaliyet ve çalışmalarına yer veriyordu. Daha geniş bir yayınlamak dışında edebi bir ortam oluşturmak

¹⁸⁷ Orhan Özacun, C.H.P. Halkevleri Yayınları Bibliyografyası, İstanbul: Kitap Matbaacılık, 2001, s. 9.

ve tüm halkevlerine faaliyetlerini duyurmak için bir dergi çıkarma gereksinimi duyulmuştur.

Karacadağ'ın 12. sayısında derginin yazı işleri heyeti liste olarak yayımlanmıştır. Ağah Arman, Şeref Kışmır, Kazım Baykal, Şevket Kavut (Beysanoğlu), Ömer Öner ve Sadık Özbek'ten oluşmuştur. Tarihi süreç içerisinde yazı kuruluna Bedri Noyan, Mustafa Baydar, Sedat Günay, Muhtar Körükçü ve Ahmet Kabaklı da katılmıştır.

Karacadağ Dergisi kurulurken ve yayın hayatına Ankara Halkevi'nin çıkardığı Ülkü Dergisini kendisine referans ve kılavuz olarak kabul ettiğini beyan ederek başlamıştır. Karacadağ'ın yayın politikasının merkezinde Atatürk İlke ve İnkılapları'nı tanıtmaya, yaygınlaştırma ve benimsetmek olduğu, yayınlanan yazılarda temel hedefin bu olduğu ifade edilmiştir. Gerçekten de ilk dönem yazılar bu konu ve bakış açısı dâhilindedir. Fakat zaman ilerledikçe, yeni sayılar çıktıkça işlenen-ele alınan konular zenginleşmiş, az da olsa farklı görüşler ihtiva eden yazılar yayınlanır olmuştur.

Karacadağ ilk dönem bazı sayılarıyla neredeyse tamamıyla kültür-sanat dergisi görünümündedir. Ne var ki zamanla kültür-sanat konularıyla birlikte tarih, toplum, gelenek ve siyasal ideolojiler gibi konuları kritik eden, Diyarbakır'la sınırlı olmayan ve ulusal nitelikte konuları tartışan bir yayın politikasına doğru evrilmiştir. Yayın politikasının değişimi ve konuların zenginleşmesi hem yazı kurulunu oluşturan kişilerin değişimine hem de iç ve dış siyasal konjonktürün farklılaşmasından bağımsız değildir. Hatta Karacadağ'ın genel yayın yönetmeni değıştikçe yayınlanan yazıların içeriği de üslubu da değışiklik göstermiştir.¹⁸⁸

Ağah Arman'ın yazı işleri müdürü olduğu dönemde Karacadağ şehrin kültür ve tarihi üzerine bülten nev'inde yerel bir dergi pozisyonundadır. Dergide işlenen konular, yapılan tartışmalar Diyarbakır ve çevresiyle kayıtlı tarih, folklor, edebiyat, sağlık ve nutuklardan ibarettir. Fakat edebiyat öğretmeni Sedat Günay'ın 89-90. Sayılardan itibaren genel yazı işleri müdürü olmasıyla beraber Karacadağ yerellikten çıkmış daha geniş ve çeşitli konuların ele alındığı edebiyat dergisi hüviyeti kazanmıştır. Karacadağ'ın şehir kültürü ve edebiyat görünümünü aşarak daha yoğun bir siyasal ideolojik tartışmasına

¹⁸⁸ Canser Kardeş, "Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisinin Halkbilimi Açısından Değerlendirilmesi (1932-1951)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s. 57.

zemin kazandığı dönem Ahmet Kabaklı'nın 123. sayıdan itibaren yazı işleri müdürü olduğu dönemdir. Kabaklı'nın yönetimindeki Karacadağ Türk milliyetçisi çizgisini kömünizm ve komünistlere karşı olabildiğince sert eleştirel söylemleri topluma taşıyan açık siyasal bir misyon yüklenmiştir. 12 yıl ve 138 sayı yayınlanan Karacadağ, zaman içinde yayın politikası yerelden ulusala doğru değişim gösteren bir dergisidir.¹⁸⁹

Farklı şubelerin çatısı altında, folklorla dair yürütülen çalışmalar ülkenin diğer yörelerine bilgi akışını sağlar. Oluşturulan bu bilgiler zamanla bir “milli folklor repertuarı” oluşmasının alt yapısını sağlamıştır.¹⁹⁰

Tarihin her devrinde yörede yaşamış olan atalar mirasının dile ve inançlara bıraktıkları mirası ortaya çıkarmak ve tanıtmak konusunda Türk folklor tarihine katkılar sunan Halkevleri, medeniyeti, en uzak köylere kadar götürmek amacıyla olmuştur. Diyarbakır Halkevinin yayın organı Karacadağ dergisinin de amacı bu olmuştur.

Diyarbakır folklorunu derlemeye, şairleri, bilginleri ve tarihi hakkında incelemeler yapmaya koyulan Beysanoğlu'nun çalışmaları 1938 Şubat'ından itibaren Halkevinin neşre başladığı “Karacadağ” dergisinde “Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar” eseri tefrika edilmiştir. Ayrıca bu mecmuada şiirleri ve folklorla ait yazıları da çıkan Beysanoğlu, “Tarihte Boğazlar Meselesi ve Bugünkü Hukuki Durum” eseri de bu mecmuada kısmen tefrika etmiştir.

Oldukça erken bir dönemde folklor kültürüne katkı sunacak eserlerini yayımlamaya başlayan Şevket Beysanoğlu 1943'te Diyarbakır Folkloru kitabının 1. Cildi, 1946'da da 2. Cildi Diyarbakır Halkevi eserleri arasından yayınlanacaktır. Türk medeni Hukukunda Evlat Edinme Akdi adlı kitabı da 1947'de yine Halkevi yayını olarak kültür tarihimizde yerini almıştır.

Diyarbakır Halkevinin aylık düzenli olarak çıkardığı dergi olan Karacadağ Halkevi dergisi olmuştur. 1938'de yazmaya başlayan Beysanoğlu 1946'ya kadar 2'si şiir olmak üzere 103 yazı yayınlamıştır.

¹⁸⁹ Kardaş, s. 57.

¹⁹⁰ Öztürkmen, *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*, s. 116.

“103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı?” kitabının Halkevleri niçin ve nasıl açıldı başlıklı yazıda “ulusal birliğin gelişmesine ve yayılmasına hız verecektik: milleti sade klasik irfan usullerinin eline bırakıp beklemeye sabrımız yoktu. Bir yandan resmi kültür müesseselerinin yaptığını acil ve inkılapçı tedbirler alarak bir yandan da halk teşkilatıyla yapmaya mecburduk; halkın biraraya geleceği, birbirlerini dinleyeceği, bilen bildiğini bilmeyene öğreteceği, gençlerin hem kendilerini hem başkalarını yetiştireceği yerlere ihtiyacımız vardı.”¹⁹¹ Denilirken halkevlerinin, yeni kurulan ulus devletin kendi kadrolarını yetiştirdiği merkezler olarak faaliyet yürüttüğünü öğreniyoruz. Bunun için öncelikle halkı iyi tanımak ve sonrasında Anadolu’yu manen ve asıl fethedecek nesilleri yetiştirerek devrimleri halkın ruhuna sindirme amaçları hedeflenmiştir.¹⁹² Halkevi devrimleri benimsetecek, halk ile yöneticiler arasındaki kopukluğu giderecek yeni kurumlara ihtiyaç duyulması halkevlerini gerekli kılmıştır.¹⁹³

Halkevleri aracılığı ile folklor çalışmalarına önem verilmiş ve her ildeki halkevleri kendi bölgesine ait folklorik unsurların tesbit edecek ve bu tesbitler üzerinden topluma ulaşma hedefi gerçekleştirilmek için çalışılmıştır.

Yapılan derlemelerle yeni eserler kazanılmıştır. Her halkevi kendi bölgesinin folklorunu derler bastırırsa, bütün bu eserlerin birleşmesiyle milli tarihimizin, dilimizin, sosyolojimizin ilmi yapısını kurmak için en büyük hazine vücuda getirilmiş olur. Verimli çalışmalarıyla diğer halkevlerinden geri kalmayan Diyarbakır Halkevi de folklor sahasında da büyük faaliyetler göstermiştir.¹⁹⁴

Beysanoğlu’nun hazırlayıp basılması için Diyarbakır Halkevi’ne beş defter teslim etmiştir. Söz konusu beş defterin içerikleri şu şekildedir:

¹⁹¹ İsmet İnönü, “Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı”, *Tbmm Açık Erişim*, Ankara: s. 2. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (27.04.2019)

¹⁹² İsmet İnönü, “Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı”, *Tbmm Açık Erişim*, Ankara: s. 3. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (27.04.2019)

¹⁹³ Yeşilkaya, *Kemalizm*, s. 113.

¹⁹⁴ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, C.1, s. VII.

Diyarbakır Folkloru I. (Maniler, Khoryatlar, Mayalar, Halk Türküleri, Bilmece-ler, Atalarsözü, Halk Tabirleri, Dilekçeler, İlençler, Yakıştırma ve Ulamalar, Emsali Fıkralar, Yanıltmacalar)

Diyarbakır Folkloru II. (Diyarbakır’da Derlenmiş Halk Masalları)

Diyarbakır Folkloru III. (Diyarbakır’da Halk Adet ve İnanmaları)

Diyarbakır Folkloru IV. (Diyarbakır’da Halk Oyunları ve Oyun Havaları)

Diyarbakır Folkloru V. (Diyarbakır’da Halk Hekimliği, Efsaneler, Hurafeler, Halk Kıyafetleri gibi)¹⁹⁵

Bu kitaplardan bir ve ikincisi 1943 ve 1946 yıllarında basılmıştır. Ancak halkbilimini ilgilendiren diğer üç defter, halkevinin dergilerinde kendine ye bulamadığı gibi kitap olarak da yayınlanmaz. Bunların yayınlanmamasının sebebi ödenek yetersizliği olarak gösterilir.¹⁹⁶ Kontrol edilmesi için Ankara’ya genel merkeze gönderilen defterler halkevlerinin kapandığı 1951 yılına kadar olumlu bir cevap çıkmaz, geri de gönderilmez. Süreç içerisinde bu defterlerin kaybolduğu anlaşılmaktadır. Beysanoğlu bu çalışmaların büyük bir kısmı üzerinde tekrar çalışmış, milli ve milletlerarası sempozyum ve kongrelerde tebliğler sunarak sonraki yıllarda yayımlamıştır.¹⁹⁷

2.8. Karacadağ Dergisi’nin İçeriği:

20 Şubat 1938’de “Diyarbakır Halkevi tarafından ayda bir çıkarılır” ibaresiyle yayın hayatına başlayan Karacadağ Dergisi’nin ilk sayısında Diyarbakır Kalesi’nin hemen yamacına yerleştirilmiş ve ön cephesinde CHP’nin sembolü olan Altı Ok’la resmedilen Diyarbakır Halkevi’nin resmi bulunmaktadır. Derginin ilk sayısından itibaren hemen bütün sayılarında sırasıyla Cumhurbaşkanı K. Atatürk, Başbakan Celal Bayar, İç (işleri) Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, B(ölge) G(enel) Müfettişi Abidin Özmen ve İlbaı (Vali) Dr. Mithat Altıok’un tam sayfa resimleri yer almaktadır. Kazım

¹⁹⁵ Beysanoğlu, *Diyarbakır Folkloru*, C.1, s. VII.

¹⁹⁶ Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakır Folklorunda Gelenekler-Görenekler-Adet ve İnanmalar*, Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu, 1995, s. 13.

¹⁹⁷ Beysanoğlu, *Kebikeç*, s. 163-164.

Baykal'ın kaleme aldığı "Niçin Çıkıyoruz" başlıklı makalede Diyarbakır ve bölgesinin ulusal varlığımıza nasıl hizmet ettiğini vesikalara dayanarak ve ilmi yöntemlerle tanıtmayı amaçladıklarını ifade etmektedir. Öncelikli hedef ara başlıklarda da ifade edildiği üzere kültürel, ulusal ve sosyal varlığı üzerinden "Diyarbakır'ın Türk kültürüne hizmeti"ni tanıtmaktır. Bu amaçla Karacadağ Dergisi'nde Diyarbakır'ın yetiştirdiği bilginler ve ozanların eserlerini değerlendirerek Türk düşüncesi ve edebiyatına katkılarını inceleyeceği ifade edilmektedir. İlk sayıdan itibaren Ziya Gökalp, Süleyman Nazif ve Ali Emiri'ye dair çok kısa tanıtım yazıları görmekteyiz. Örneğin Ziya Gökalp "ulusal benliğimizi yaratan büyük sosyolog ve memleketimiz idemenlerinden"¹⁹⁸ bir Diyarbakırlı olarak tanıtılmaktadır.

Şeref Kişmir'in tarih üzerine kaleme aldığı makalede Diyarbakır "Anadolu ve Mezopotamya arasında bir geçit ve sıklet merkezi" olarak tanımlanır.¹⁹⁹ Şeref Kişmir surları, camileri ve diğer mimari eserlerinin yanı sıra oymacılık ve hattatlık gibi sanatların en güzel numunelerini veren bir şehir olarak tanımladığı Diyarbakır'ın tarihini özellikle Çaldıran Harbi süreciyle birlikte başlatır. İhsan Ünal'ın "Milli Musiki" üzerine kaleme aldığı makalede müzik diye halk arasında dinlenen parçaların ancak "Arap, Acem ve Bizans zevkinin karışımından ibaret" olduğunu, "saraydaki gelip geçici zevklere hitap eden Saltanat musikisinin" de milli duygu, heyecan ve karaktere uygun olmadığı iddia edilir. Ancak dönemin ruhuna uygun bir biçimde Rus ve Alman opera müziklerinden örnek verildikten sonra milli musikin doğuşunu çocuklara verilecek terbiyede konserlerin yanı sıra evlerde sık sık gramofonlardan Garp musikisinin iyi örneklerini ihtiva eden plaklarını dinlemenin lüzumuna dikkat çekilir.²⁰⁰

Şemsettin Gürpınar tarafından kaleme alınan diğer bir makalede ilk ve evrensel sosyal hayatın Orta Asya'da Türk ırkı/soyu tarafından yaratıldığı ifade edilir. Bu makalede Ankara "Türk ulusunun kültür ve mefkûre kaynağı" ve "Türk dünyasının Kâbe'si" olarak tanımlanırken "Ulusal Türk dünyasının yaratıcısı ve başarıcısı Kamal Atatürk"

¹⁹⁸ Kazım Baykal, "Diyarbakır'ın Türk Kültürüne Hizmeti", **Karacadağ**, C. 1, S. 1, (Şubat 1938), s. 2.

¹⁹⁹ Şeref Kişmir, "Çaldıran Harbinden Sonra Diyarbakır", **Karacadağ**, C. 1, S. 1, (Şubat 1938), s. 7.

²⁰⁰ İhsan Ünal, "Milli Musiki", **Karacadağ**, C. 1, S. 1, (Şubat 1938), s. 10.

sayesinde gelişmeye, modernleşmeye ve evrensel medeniyete ulaşıldığı ileri sürülmektedir.²⁰¹

Karacadağ'ın 20 Mart 1938'de yayınlanan ikinci sayısında karşımıza S. Beken tarafından birkaç dizeden yola çıkarak Karacadağ ve Karacaoğlan arasında kurulmaya çalışılan son derece zayıf ilgi çıkmaktadır.²⁰² Fakat Usman Eti tarafından kaleme alınan makalede Diyarbakırlı Melek Ahmet Paşa'nın cami, kemer, hamam gibi mimari eserleri kullanılan malzemelerin özelliklerinden kitabelerine kadar oldukça detaylı bir şekilde tahlil edilmektedir.²⁰³ Yine aynı sayıda K. Baykal'ın önceki yazısına "Diyarbakır Hakkında Yapılan Etüdler" başlığı altında daha öncekilere oranla daha kapsamlı bir biçimde Ali Emiri'nin eserlerini değerlendiren makalesini görmekteyiz.²⁰⁴

Nisan 1938'de yayınlanan sayısından itibaren tarih, edebiyat, biyografi, mimari ve benzeri konular üzerinden Diyarbakır folklorunun köklerini arayış, bu kökleri sistematik hale getirme ve modern medeniyetin inkişafı için itici/teşvik edici bir unsur olarak değerlendiren yazılar daha bir yoğunlaşmıştır. Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar üzerine yazdığı makaleler aslında kendisinden önce Diyarbakır Lisesi'nden felsefe öğretmeni Kazım Baykal tarafından ele alınan bir seri yazıydı. Bu sayılarda Diyarbakır'ın İslam tarihi içerisinde yetiştirdiği ilim adamları ve ediplere yer verildiği gibi²⁰⁵ Mezopotamya tarihi, kültürü ve medeniyeti içerisinde "Sümerler ve Diyarbakır" ilişkisini irdeleyen yazılar da görülmektedir.²⁰⁶

Şevket Beysanoğlu'nun Karacadağ'daki ilk ve önemli katkısını 20 İkinci kanun 939'da yayınlanan 12. Sayıda görmekteyiz. A. Şevket Kavut adıyla "Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar"²⁰⁷ başlığıyla kaleme aldığı bu yazı uzun yıllar boyunca devam eden araştırma, görüşme ve eserlerinin ana konusu olmuş hatta Beysanoğlu'yla özdeşleşmiş bir konuydu. Aynı sayıda Beysanoğlu'nun "Gazel" başlığıyla bir şiirini²⁰⁸ ve Diyarbakır

²⁰¹ Şemsaddin Gürpınar, "İleri Türk Yurdu", **Karacadağ**, C. 1, S. 1, (Şubat 1938), s. 11-12.

²⁰² Süheyl Beken, "Karaca Oğlan" **Karacadağ**, C. 1, S. 2, (Mart 1938), s. 5-7.

²⁰³ Usman Eti, "Diyarbakırlı Melek Ahmet Paşa ve Eserleri (I)", **Karacadağ**, C. 1, S. 2, (Mart 1938), s. 9-12.

²⁰⁴ Kazım Baykal, "Diyarbakır Hakkında Yapılan Etüdler", **Karacadağ**, C. 1, S. 2, (Mart 1938), s. 16.

²⁰⁵ Kazım Baykal, "Diyarbakırlı Bilgin ve Ozanlar", **Karacadağ**, C. 1, S. 3, (Nisan 1938), s. 3-5.

²⁰⁶ Seyfi Alphan, "Sümerler ve Diyarbakır", **Karacadağ**, C. 1, S. 3, (Nisan 1938), s. 8-9.

²⁰⁷ A. Şevket Kavut, "Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar", **Karacadağ**, C. 1, S. 12, (İkinci Kanun 1939), s. 4-5.

²⁰⁸ A. Şevket Kavut, "Gazel", **Karacadağ**, C. 1, S. 12, (İkinci Kanun 1939), s. 5.

Halkiyatından başlığı altında 20 dizeden müteşekkil “Diyarbakır, Dicle ve Karpuz Manileri” başlıklı bir derlemesini²⁰⁹ görmekteyiz. Ayrıca arka kapakta yer aldığı üzere Şevket Kavut ismi Karacadağ Dergisi’nin yazı işleri üyeleri arasındadır artık. Zaten bir sonraki sayıda “Dergimizin tahrir heyeti” olarak yayınlanan fotoğrafta Şevket Kavut’un da yer aldığı²¹⁰ görülmektedir.

“Evimizin Çalışmaları Hakkında Matbuat Görüşleri” başlıklı yazısında Beysanoğlu’nun yine A. Şevket Kavut imzasıyla Ülkü Dergisi’nde Behçet Kemal Çağlar tarafından Diyarbakır Halkevi’ni takdir eden bir yazısını değerlendirmektedir. Arkasından “civar köylerdeki mahalli dağ lehçelerindeki yabancı kelimelerin” bertaraf edilmesi için öğretmenler ve Halkevi üyelerinden oluşan bir heyetin saha çalışmaları hakkında bilgiler vermektedir.²¹¹ Bu saha çalışmasının esası ve hedefi bölgede ayrı ve müstakil farklı diller olmadığını, muhtelif tesirler dolayısıyla kelimelerin asıllarının değiştirilmesiyle (Türkçe) ana dilin biraz değişerek konuşulduğunun ortaya koyulduğu iddiasıdır.

“Folklor ve Atalar Sözü” başlıklı makalesinde halkiyat için “bir ulusun medeniyet tarihini tamamlamak ve aydınlatmak değeri sınırsızdır” der ve özellikle İngiliz ve Alman folklorundan yola çıkarak “Halkevlerinin yapacağı önemli işlerden birini halkiyatı derlemek” olarak işaretler.²¹²

Beysanoğlu’nun “Folklor ve Atalar Sözü” üzerine yazdığı makalede ilk kez sosyoloji ve folklor ilgisi kurulur. Atalar sözünü “maşeri hayattaki tecrübelerin aksi sedaları” olarak tanımladıktan sonra Durkheim’e atıfla “darbı mesellerin en çok iptidai milletler tarafından kullanıldığına” vurgu yapar. M. Long’u referans vererek dört ana başlık ve on dört alt başlıkta atalar sözlerini tasnif eden şemayı paylaşır.²¹³ Halkiyat çalışmalarının Cumhuriyet’le beraber büyük bir alaka gördüğünü ifade ettikten sonra 1923’ten itibaren yayınlanan 35 kitabın isim ve yazarlarını okurlarla paylaşır. Konya Halkiyatı ve Harsiyatı’ndan Safranbolu Düğünleri’ne, Cenupta Türkmen Oymakları ve Diyarbakır

²⁰⁹ A. Şevket Kavut “Diyarbakır, Dicle ve Karpuz Manileri”, **Karacadağ**, C. 1, S. 12, (İkinci Kanun 1939), s. 14-15.

²¹⁰ Kazım Baykal, “Dergi İçin Yazı İşleri Heyeti”, **Karacadağ**, C. 2, S. 13, (Şubat 1939), s. 8.

²¹¹ A. Şevket Kavut, “Evimizin Çalışmaları Hakkında Matbuat Görüşleri”, **Karacadağ**, C. 2, S. 13, (Şubat 1939), s. 9-10.

²¹² A. Şevket Kavut, “Folklor ve Atalar Sözü”, **Karacadağ**, C. 2, S. 15, (Nisan 1939), s. 3-4.

²¹³ A. Şevket Kavut, “Folklor ve Atalar Sözü”, **Karacadağ**, C. 2, S. 16, (Mayıs 1939), s. 9-10.

Halkiyatı'ndan Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Fonetik'ine kadar kılavuz niteliğindeki Türkçe kaleme alınmış eserleri okurların ilgisine sunar.²¹⁴

“Folklor Derlemeleri” üst başlığıyla devam eden seride A. Şevket Kavut imzasıyla ilk kez Diyarbakır bölgesinde söylenen 50 atalar sözünün derlenerek Karacadağ sayfalarına taşındığını görmekteyiz.²¹⁵ Diyarbakır Folklorunun önemli unsurlarından ikisi olan “Maya ve Horyatlar” a dair ilk kez 18. Sayıda hem tanım hem de örnekler verilmiştir.²¹⁶ **Horyat** (veya hoyrat olarak da geçer) Tek başına söylenen bir çeşit ezgidir. Aslı Yunanca “khoriates”ten gelir. Halk edebiyâtı nazım şekillerinden biri olan mâninin özellikle Kerkük Türkleri arasındaki adıdır. Fevziye Abdullah Tansel'e göre “Irak Türkleri arasında hoyrat denilen cinaslı mâniler, halk edebiyâtının pek çok kullanılan nazım şekillerindedir.”²¹⁷ Beysanoğlu bu makalesinde maya ve horyatların hece ve vezin yapılarına dair izah getirirken ortak ve farklı olan yönlerini de vurgular. Gelin ve damadın düğüne götürülürken güzel sesli kişiler tarafından okunan maya ve horyatlara dair yaklaşık 20 örnek paylaşır. Ayrıca Diyarbakırlı Ozanlar ve Bilginler'e ait seri yazısı devam ederken “Koşma” başlığıyla A. Ş. Kavut imzasıyla kendisine ait on iki dizelik bir şiiri de paylaşmaktadır²¹⁸

Diyarbakır Halkiyatı serisinin 5.'sini okurken “Ninniler” başlıklı yazıda gençliğini düğünlerde çalgı çalıp türkü söylemekle geçiren 70 yaşını aşmış Hatice adlı ihtiyar bir kadından dinlediği ağıt (mersiye) ve ninniye kayda aldığını ve Karacadağ'da okullarına paylaştığını görürüz. Bu yazısında halkla yakın temas kurmak, onlarla teklifsiz konuşmak, özellikle ihtiyar kadın ve erkeklerle görüşmek için Beysanoğlu pek çok törene katıldığı ifade eder. Beysanoğlu, söz konusu ninni ve ağıtı oğlu Zülküf henüz iki aylıkken kocası öldürülen Hatice hanıma rica ve ısrar ile söylediğini aktarmaktadır.²¹⁹

“Diyarbakır'da Vakıflar” başlığıyla kaleme aldığı bir diğer makalede Beysanoğlu konuya “Eti tabletleri üzerinde Eti vakfiyeleri okunmuş ve Etilerde vakıf müessesesi-

²¹⁴ A. Şevket Kavut, *Karacadağ*, s. 9-10.

²¹⁵ A. Şevket Kavut, “Atalar Sözü”, *Karacadağ*, C. 2, S. 17, (Haziran 1939), s. 9-10.

²¹⁶ A. Şevket Kavut, “Maya ve Horyatlar”, *Karacadağ*, C. 2, S. 18, (Haziran 1939), s. 17-18.

²¹⁷ **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, C. 2, “Maya: Hece vezni kalıbıyla kafiye biçimiyle söylenmiş bir halk şiiri nazım şekli”, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006, s. 1959.

²¹⁸ A. Şevket Kavut, “Koşma”, *Karacadağ*, C. 2, S. 19, (Ağustos 1939), s. 7.

²¹⁹ A. Şevket Kavut, “Ninniler”, *Karacadağ*, C. 2, S. 19, (Ağustos 1939), s. 15-16.

nin mevcut olduğu anlaşılmıştır” cümlesiyle konuya giriş yapar. Ardından başta Gök-türkler olmak üzere Türklerin vakıf müessesine dair Uygurca yazılmış vakfiyelerden bahseder. Nihayet Anadolu’nun birçok köşesinde Selçuklular ve diğer Türk beyliklerinden kalma vakıflara atıf yaparken bütün Halkevleri’nin kendi bölgelerindeki vakfiyeleri toplayarak neşretmelerinin önemine vurgu yapar. Çünkü Beysanoğlu’na göre “vakfiyeler, ulusal tarihimizin esaslı membalarındandır. Vakfiyeler ait oldukları devrin kültürel durumunu, dini inanlarını ve duyuşlarını, sosyal görüşlerini aksettirirler.” Makalenin bir yerinde Beysanoğlu “eski anıtlar gibi bir tarih kaynağı” olarak değerlendirdiği Diyarbakır vakıfları ve vakfiyelerine dair bazı bilgileri Dil-Tarih-Edebiyat kolu üyeleri tarafından hazırlanan uzun bir liste halinde Karacadağ sayfalarına taşır.²²⁰

Sayı 20’de yer alan “Ninniler ve Halk Oyunları” makalesinde 45 yaşındaki Diyarbakırlı Ayşe Hatun’un evinde yapılan bir kadınlar toplantısına iştirak ederek derlediği folklor malzemelerini okurlarla paylaşır.²²¹

Türk Dil Kurumu’nun kuruluşunun ve o günün Dil Bayramı ilan edilmişinin yedinci yılı münasebetiyle kaleme aldığı “Okan Bir Dile Doğru” başlıklı makalesinde A. Ş. Kavut imzasıyla Türkçe’nin eski arılığına kavuşturulması, arı dilimizi kurtarma yolunda verilen savaşa dikkat çeker. İslamiyet’in etkisiyle Türklerde Arap ve Acem kültürünün hâkimiyet sağlamasıyla ulusal değerlerin ihmal ve imha edildiğine ilişkin Divan-ı Lügat-ı Türk’ten başlamak üzere bazı görüşlerin aktarıldığı makalede dil, musiki, yaşayış tarzı ve adetlerin kaybolduğuna dair görüşler aktarılır. Türkçe’nin pek eski çağlardan beri erginleşmesine rağmen yükselen İslam kültürü sayesinde Türk diline Arap ve Acem kelimeleri girerken güzel Türk kelimelerinin unutulduğunu, Türk bilginlerinin eserlerini Türkçe değil Arapça ve Farsça yazmaya başlamalarıyla beraber sadece Türk diline ve edebiyatına değil Türk yaşam tarzına da İslam’ın egemen olduğunu ifade eder. 1839’da ilan olunan Tanzimat Fermanı’yla dil meselesinin sade, kolay ve anlaşılır olmasına yönelik tartışmaların arttığını, Kutadgu Bilik ve Dede Korkut Hikayeleri’nin daha yoğun bir biçimde gündeme gelişinde Selanik’te yayınlanan Genç Kalemler dergisine kadar geçen serüvene dair örnekler işlenir. Nihayet Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp’in öz Türkçe konuşma ve yazmanın hayatın hemen her alanını nasıl tanzim etmesi

²²⁰ A. Şevket Kavut, “Diyarbakır’da Vakıflar”, **Karacadağ**, C. 2, S. 19, (Ağustos 1939), s. 17-19.

²²¹ A. Şevket Kavut, “Ninniler ve Halk Oyunları”, **Karacadağ**, C. 2, S. 20, (Eylül 1939), s. 14-15.

gerektiğine dair münakaşa ve mücadelelerinin önemi vurgulanır. Yalnız Beysanoğlu öz Türkçe için mücadele veren büyük adamların gayretlerini yine de eksik ve yetersiz bulur. Çünkü asıl mesele Türkçe'yi yabancı terkiplerden kurtarmaktan öteye geçip kendi öz dilimizin ve lehçelerinin zenginliklerinden, halk sözlerinden, eski bitiklerinden faydalanarak yeni sözler bulmak ve dilimizi eski haline getirmeye çalışmaktır. Beysanoğlu'na göre Türkçe eğer eski arılığını buluyor, genişliyor ve yayılıyorsa bütün bunlar ancak "Büyük kurtarıcı ebedi şef Atatürk budunumuzu her yönden tam bir erkinliğe erdirdikten sonra önemli dil ve tarih meseleleri üzerinde durdu"ktan sonra olmuştur.²²²

Sayı 27'de, Nisan 1940'ta yayınlanan "**Dil-Tarih-Edebiyat Komitesi'nin Mesai Programı Taslağı**"na bakıldığında halkın içtimai, sıhhi, iktisadi, siyasi ve inkılabi terbiyesinin düzenlenecek konferanslar dâhilinde hangi araç ve söylemlerle gerçekleştirilebileceği üzerinde durulduğu görülecektir. Halkevi'nin diğer çalışma başlığı Dil İşleri ve Araştırma üzerinedir. Bu başlık altında mahalli Türkçe kelime ve terimler, atasözleri, bilmeceler, masallar, nezih adetler ve mahalli kıyafeteler üzerinden bir yol haritası çıkarılmaya çalışılır. (s. 54)

Sayı 46, İkinci Teşrin 1941'de ilk defa Kazım Baysal tarafından kaleme alınan "Ziya Gökalp üzerine bir değerlendirme" (s. 371), Küçük Mecmua'dan (S. 1'den) "Çınaraltı" (s. 373), (S. 3'ten) "Dehaya Doğru" (s. 374-377), (S. 26'dan) "Bir Şiir", ve "Niçin?" (s. 378) başlıklarıyla bazı iktibaslar/tekrar yayınlar görmekteyiz. Gökalp'in Küçük Mecmua'da yayınlanmış bazı makale ve şiirleri de şu sıralama içerisinde Latinize edilip dergi sayfalarına taşınmıştır: "İlme Doğru" (s. 387-388), (Küçük Mecmua S. 2, 12 Haziran 338), "Felsefeye Doğru" (s. 389-393), (Küçük Mecmua S. 6, Sene 338, 1922), "İpek Kozası" (s. 393-394), (Küçük Mecmua S. 23), "İktisada Doğru" (s. 435-440), (Küçük Mecmua S. 7), "Ahlaka Doğru" (s. 440-442), (Küçük Mecmua S. 4, 26 Haziran 338-1922), "Mefkûre Nedir?" (s.459-463), (Küçük Mecmua S. 8), "Manevi Hayat ve Deruni Hayat" (s. 463-466), (Küçük Mecmua S. 10), "Yörük Ali" (şiir), (s. 466), (Küçük Mecmua S. 9). Ayrıca daha sonraki sayılardan birinde ölümünün 20. yılı münasebetiyle Selahattin Yıldız tarafından Ziya Gökalp üzerine Diyarbakır Halkevi'nde verilen konferansın metni (s. 9-11) dergi sayfalarına taşınır.

²²² A. Şevket Kavut, "Okan Bir Dile Doğru", **Karacadağ**, C. 2, S. 20, (Eylül 1939), s. 10-14.

Şevket Beysanoğlu'nun Karacadağ'daki Şu iki önemli yazısına atıf yapmak da faydalı olur. Karacadağ'ın Şubat 1942'de 49. Sayısından ilk kez Şevket Beysanoğlu imzasıyla yayınlanan "Halkevlerimizin Onuncu Yıl Dönümü" başyazısıdır. (s. 397). Ardından Eylül 1942'de, 53. Sayıda Halkevleri Haberleri başlığı altında Şevket Kavut tarafından Montrö Günü dolayısıyla verilen radyofonik konferansın içeriğini görmekteyiz (s. 687).

Netice itibariyle Diyarbakır Halkevi ve yayın organı Karacadağ Dergisi, bölgede yaşıyan birçok isim için olduğu gibi Şevket Beysanoğlu için de kapsamlı, kuşatıcı ve geleceğe yön verici bir okul olmuştur. Cumhuriyet ideolojisi ve öngördüğu modern Türk ulusal kimliği/hayat değerlerini öğrenmek, temsil etmek ve kitlelere taşımak bakımından Karacadağ'ın folklor, tarih, kültür, sanat gibi sahalarda yaptığı yayınlar Diyarbakır ve çevresinde uzun yıllar etkili olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
3. ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN
ZİYA GÖKALP LİTERATÜRÜNE KATKISI

3.1. Ziya Gökalp'in Yetiştirdiği Dönemde Diyarbakır'ın Siyasi ve Kültürel Birikimi

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu döneminde sorunlarımız üzerine düşünmüş ve bu sorunlara sosyoloji biliminin sınırları içerisinde çözümler aramış bir düşünürdür.²²³ Sezer'e göre Ziya Gökalp'in bugün de etki ve güncelliğini koruyan bir düşünür-yazar-şair ve sosyolog olmasını sağlayan en önemli etmenlerden birisi de Türkiye'nin zenginliği ve gücünü öncelikle tarihten ve dünya içindeki yerinden kaynaklandığını öne süren görüşleridir. XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan sarsıcı siyasi, kültürel, tarihi ve iktisadi sorunların tespit ve çözümünü yeni bir kimlik ve yöntemle aşmayı öneren Gökalp, dönemselsel bir takım farklılıklar gösterse de, Türk milliyetçiliği akımını sistemli bir dünya görüşü haline getirebilmek için çabaladı.²²⁴ Öyle ki Gökalp 1908-1924 yılları arasında neşrettiği yazı ve kitapları, verdiği konferanslarıyla devrinin aydınlarına, bürokratlarına, siyasetçilerine, halk kitlelerine geniş surette tesir etmiş, Türkiye'nin sadece düşünce tarihinde değil sosyal, politik ve kültürel hayatında da önemli rol oynamış bir şahsiyettir.²²⁵

Ziya Gökalp birkaç kuşak boyunca okumuş, Osmanlı Devleti nezdinde ilmi ve idari görevler almış aydın bir ailenin çocuğu olarak²²⁶ 28 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğmuştur. Diyarbakır, Osmanlı İmparatorluğu'nun belirgin bir kültür merkezi olan vilayetlerinden biridir. Diyarbakır vilayetinin sahip olduğu birikimi ve temsil ettiği dinamizmi anlamak için Ziya Gökalp'in yanı sıra Süleyman Nazif, Mehmet Ali Ayni, Abdullah Cevdet gibi Meşrutiyet dönemi entelektüellerinin nasıl bir ortamda yetiştiklerine yakından bakmak gerekiyor. İsmail Coşkun'un doğu-batı, geleneksel-modern kültürü buluşturan iklim ve kurumlara dikkat çeken ifadesiyle/tespitiyle; "Diyarbakır geleneksel müesseseleriyle, medrese ve kütüphaneleriyle, Batılılaşma siyaseti ile birlikte açılmış yeni mektepleriyle, modern idari kurumlarıyla bir imparatorluk şehridir. Tarihi

²²³ Baykan Sezer, "Ziya Gökalp ve Durkheim", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s. 19.

²²⁴ Sezer, *60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp*, s. 24-25.

²²⁵ Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp'in Düşünce Sistemi İçinde Kültür Kavramının Yeri", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s. 15.

²²⁶ Hikmet Altuğ, "Ziya Gökalp ve Türk Düşüncesi", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s. 4.

bir merkezdir. Kentin payitahtla ilişkisi yoğundur. Merkezde ortaya çıkan fikri tartışmalar/arayışlar gecikmeksizin şehre yansımaktadır.”²²⁷

3.2. Gökalp’in Mensup Olduğu Ailenin Vasıfları

Ziya Gökalp’in ilmi, fikri, ahlaki ve siyasi müktesebatının oluşumunda öncelikle babası Mehmet Tevfik Efendi (1851-1890) amcası ve kayınpederi Hacı Hüseyin Hasip Efendi (1845-1897) ve dayısı Pirinçizade Mehmet Arif Efendi (1853-1909) özellikle belirleyici olmuştur. Gökalp’in babası Mehmet Tevfik Efendi Diyarbakır’da Evrak ve Nüfus gibi devlet dairelerinde müdürlük, Vilayet İdare Meclisi’nde azalık ve Diyarbakır Gazetesi’nde başyazarlık yapmış üst düzey bir bürokrat ve ediptir. Fahrettin Kırzioğlu’nun ifadeleriyle Mehmet Tevfik Efendi, ileri düzeyde Arapça ve Farsça bilen, kaleme aldığı Vilayet Salnamesi ve Diyarbakır Tarihçesi’nin şöhreti İstanbul’a kadar ulaşmış, başta Namık Kemal olmak üzere hürriyetperverlerin düşüncelerini benimsemiş, yenilikçi fikirleri ve cömert karakteriyle maruf dindar bir kişidir.²²⁸

Ziya Gökalp’e Arapça ve Farsça öğreterek, kelim (İslam felsefesi) dersleri vererek güçlü bir alt yapı, sağlam bir mantık ve geniş bir ufuk kazandıran kişi ise amcası Hacı Hüseyin Hasip Efendi’dir. Hasip Efendi, İstanbul Müderrisi rütbesini haiz olup son olarak Ergani-Madeni Sancağı ve Malatya Ceza Reisliği görevlerinde bulunmuştur.²²⁹ Babasının ölümünden sonra Gökalp, amcası ve hocası Hasip Efendi’yle üç noktada ihtilaf edecektir: Hasip Efendi yeğeni ve talebesi Ziya’ya Abdullah Cevdet ile görüşme yasağı koyuyor, İstanbul’a gitmesini engelliyor ve kızı Vecihe’yle evlenmesi için ısrar ediyordu. Gökalp’in bunalıma düşüp intihara teşebbüs ettiği dönem bu olayların vuku bulduğu döneme rastlar.²³⁰

Ancak Gökalp üzerinde babası ve amcasının rolünü aktarırken onları yetiştiren dedesi kadı-müftü Hacı Hüseyin Sabir Efendi’nin ilmi ve idareci kişiliğinin yanı sıra

²²⁷ İsmail Coşkun, “Bir İmparatorluk Entelektüeli Olarak Ziya Gökalp”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 8, (Şubat 2012), s. 68.

²²⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp*, Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1956, s. 167-172.

²²⁹ Şevket Beysanoğlu, *Yeni Türkiye’nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, C. 1, 1. Baskı, Ankara: Ziya Gökalp Derneği, Neyir Yayıncılık, 2002, s. 12.

²³⁰ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye’nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 47-48.

mücadeleci kişiliğiyle bilinen yönünün altını çizmek gerekiyor. Dede Hacı Hüseyin Sabir Efendi tımar sahibi ve orduya büyük yardımlarda bulunmuş şöhretli bir ailenin mensubu olmasına rağmen toplumun maruz kaldığı haksızlıklara karşı daima mücadele vermiş ve bu yüzden yedisi İstanbul'a olmak üzere tam dokuz kez sürülmüş, son sürgünden dönerken Amasya veya Samsun'da vefat etmiş eşraftan müstesna bir kişiliktir.²³¹

Gökalp'in siyasi ve teşkilatçı karakterini oluşturan (vasıflarını geliştiren) kişinin dayısı Pirinççizade Arif Efendi olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki; babası Tevfik Efendi'nin vefatı sırasında 14 yaşında olan Ziya Gökalp ve kardeşlerinin velayetini resmen dayıları Pirinççizade Arif Efendi üstlenmiştir.²³² Pirinççizade Ârif Efendi, Diyarbakır'ın ileri gelen ailelerinden olup 1894-95 devresinde Diyarbakır Vilayet İdare Meclisi'nin seçilmiş üyesi ve 1890'ların sonlarıyla 1900'lerin başlarında Belediye Başkanı'dır. Hem Ziya Gökalp'i hem de arkadaşlarının illegal faaliyetlerini koruyup kollayan, açılan soruşturma ve kovuşturmaları sahip olduğu nüfuzla neticesiz bıraktıran kişi olarak dönemin kaynaklarınca Pirinççizade Arif işaretlenir.²³³

Hatta Diyarbekir İdadisi'nde Ziya Gökalp ve arkadaşlarının "Padişahım çok yaşa" yerine "Milletim çok yaşa" şeklinde bir süre devam eden protestolarını Arif Efendi'nin kışkırttığı, memurların bu bozguncu protestoları soruşturmaktan çekindikleri ve Arif Bey'in başını çektiği ve yerel bürokrasiye karşı acilen önlem almak gerektiği de ihbar niteliğindeki arizalarla Hükümete bildirilmiştir.²³⁴ Son olarak Arif Efendi'nin 1895'te Diyarbekir bölgesinde ortaya çıkan Ermeni iğtişasına (kargaşasına) karşı üstlendiği "cidal ve boğuşmalar" sebebiyle "siyaset icabı Musul'a sürülmüş" ardından İstanbul'a çağrılmış ve birkaç ay sonra serbest bırakılarak Diyarbekir'e dönmüş²³⁵ olduğunu hatırlatmamız yerinde olur.

²³¹ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 9-10.

²³² Selçuk Akşin Somel – "Melekler, Vatanperverler ve Ajan Provokatörler: Mutlakiyet Devri Diyarbakır Okul Gençliği, Bürokrasi ve Ziya Gökalp'in İdadi Öğrenciliği'ne İlişkin Soruşturma Kayıtları (1894-1895)", **Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan**, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 15.

http://research.sabanciuniv.edu/24852/1/Gen%C3%A7_Ziya_G%C3%B6kalp_makale_Yeni_Versiyon_Somel.pdf

²³³ Somel, *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan*, s. 26.

²³⁴ Somel, *Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan*, s. 2.

²³⁵ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 59.

İstanbul, Selanik ve İzmir’de iyice alevlenen modernleşme-gelenekçilik tartışmaları doğal olarak eş zamanlı bir biçimde Diyarbakır’da da ciddi karşılıklar buluyordu. Özellikle siyasi sürgünlerin bölge insanlarına yönelik fikri telkinleri ve kurdukları örgütsel temaslar, gayrimüslim azınlıkların ama bilhassa Ermeni toplumunun siyasal faaliyetlerinin arttırdığı gerilim²³⁶ havayı epeyce değiştirmiş ve Diyarbakır’ı bilhassa II. Abdülhamid’e karşı yükseltelen muhalefetin Doğu’daki merkezlerinden biri haline getirmişti. Bu bağlamda başkent İstanbul’da ortaya çıkan fikri ve siyasi tartışma ve arayışlar, Diyarbakır’a gecikmeksizin yansıyor. Hem Yeni Osmanlı düşünüşünün yansımaları hem de Jön Türk faaliyetleri ulaştığı Diyarbakır’da²³⁷ güçlü, tutkulu ve mücadeleci muhataplar bulmakta hiç de zorluk çekmiyordu.

XIX. yüzyılın sonunda yani Ziya Gökalp’in de gençlik yıllarına tekabül eden dönemde başta Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane olmak üzere yüksek eğitim müesseselerinde, Osmanlı aydınları arasında yaygınlık kazanan görüşlerden biri de “biyolojik materyalizm” cereyanıdır. İşte Ziya Gökalp’in çok küçük yaşlarda “biyolojik materyalizm” fikriyle tanışması da bu döneme rastlar. Çünkü biyolojik materyalizmin önemli temsilcilerinden Dr. Abdullah Cevdet’in kolera salgınının Doğu bölgelerinde etkili olması üzerine, geçici bir görevle Diyarbakır’a geldiği esnada Gökalp kendisiyle tanışır, fikirlerinden etkilenir ve son derece dindar bir öğrenciyken din-bilim çatışmasını ileri süren eserler okuyarak düşünce yapısında büyük değişiklikler geçirir.²³⁸

Gökalp’in ilim, lisan ve geniş ufuklar kazanmasında o dönem Diyarbakır’ında pek çok farklı kişiyle kurduğu talebelik ve çeşitli dostluk ilişkilerinin son derece önemli bir yeri vardır. Askeri Rüştüye’de okurken daha sonra Amasya mebusu da olan Okul Müdürü Kolağası İsmail Hakkı Bey’den özel Fransızca dersleri alırken aynı zamanda istibdat karşıtı ve hürriyet taraftarı görüşlerle donanıyordu.²³⁹ Akabinde benzer bir şekilde önce Şark Vilayetlerinde ordu tabibi ardından Diyarbakır Belediye Hekimi olarak görev yapan Rum Dr. Yorgi Efendi’den de 1891’in sonlarından itibaren Diyarbakır

²³⁶ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye’nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 47.

²³⁷ Coşkun, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, s. 68.

²³⁸ M. Şükrü Hanioglu, “Jön Türk Hareketi İçinde Ziya Gökalp”, **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986, s. 27-28.

²³⁹ Ali Nüzhet Göksel (hzl.) **Ziya Gökalp Hayatı-Sanatı-Eseri**, 1. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1952, s. 5.

Mülkiye İdadisi'nde antik dönem felsefe metinleri ve filozofları üzerine dersler alıyordu.²⁴⁰ Yakın bir zaman sonra da, 1893'ten itibaren Diyarbakır'a Maarif Müdürü olarak atanan Mehmet Ali Ayni Bey'den de tarih dersleri alıyor, Şevket Buhari derecesinde Acemce şiirler söylüyor ve Demostes'in hemşerilerine söylediği nutuklarını mütalaa edebiliyordu.²⁴¹ İşte bu ilişkiler ağı içerisinde Gökalp babasının vasiyetine uygun şekilde Garb ve Şark ilimlerine vakıf, Arapça, Farsça ve Fransızca'ya ileri düzeyde hâkim, hürriyet ve istiklal fikirleriyle donanmış, medrese ve mektep formasyonlarına vakıf, ufku açık bir aydın-entelektüel olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

Ziya Gökalp işte bu donanım ve birikimlerle 1896'te İstanbul'a gitti ve ücretsiz yatılı olduğu için Baytar Mektebi'ne kaydoldu. Baytar Mektebi'nde öğrenim görmeye başladığı dönemde İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden Diyarbakirli Dr. İshak Sukuti ve Dr. İbrahim Temo'yla tanışır, kısa bir süre sonra da İhtilal Komitesi'ne girer. İslam-Türk kavimlerinin kalkınma ve modernleşmesi için 1905'ten itibaren "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Avrupalılaşmak" düsturlarını birlikte harekete geçirmek gerektiği tezlerini işleyen ilk Türkçülerden Azeri Hüseyinzade Ali Turan'ın fikirleriyle yine bu süreçte tanışır²⁴² ve temaslar kurar.²⁴³ Öyle ki; 1918'de yayınladığı "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" kitabında Gökalp, Hüseyinzade Ali Turan'ı "yalavaç/yalvaç" yani peygamber-resul olarak anar.²⁴⁴ Ne var ki kısa bir zaman sonra Gökalp'in faaliyetleri Osmanlı Hükümeti tarafından şüpheli bulunur, yasak yayınlar ve ihtilalci çevrelerle ilişkileri sebebiyle 1898'de tutuklanır. On ay Taşkılla'da, üç ay da Zabtiye Tevkifhanesi'nde tutuklu kaldıktan sonra memleketi Diyarbakir'e sürgün edilir.

Gökalp'in İstanbul'dan Diyarbakır'a döndüğü günlerde amcası Hasip Efendi ölmüş, bunun üzerine amcasının kızı Vecihe hanımla evlenmek durumunda kalmıştır (28 Aralık 1900). Kısa süre için Ticaret Odası ve Vilayet İdare Meclisi'nde kâtiplik, Askeri Rüştüye'de Farsça hocalığı yapmıştır. Eşi Vecihe hanıma kalan büyük bir servet niteliğindeki miras adeta Gökalp'in emrine terk edilmişti. Bu dönemde Gökalp, eşine

²⁴⁰ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 30-33.

²⁴¹ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökalp*, s. 30-31.

²⁴² Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: Ülken Yayınları, 1992, s. 268-269.

²⁴³ Kerem Ünüvar, *Ziya Gökalp Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, C. 4, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 28.

²⁴⁴ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 268-269.

kalan miras sayesinde hiç bir yerde çalışma ve geçim derdi taşımadan bütün mesaisini okumaya, araştırmaya vermişti.²⁴⁵ Okuma ve araştırma faaliyetlerine paralel bir biçimde Gökalp aynı süreçte Diyarbakir’de bulunan siyasi sürgünlerle daha sıkı temaslar kuruyor, İstanbul ve Avrupa’daki meşrutiyetçi cemiyetlerle haberleşiyor ve bu cemiyetlerin II. Abdulhamid yönetimi aleyhine yayınladıkları broşürleri çevresine dağıtıyordu.²⁴⁶

Yazı hayatında, gazetecilik mesleğinde Gökalp’in ilk adresi 1869’dan itibaren devlet tarafından yayınlanan vilayetin ilk ve tek gazetesi olan Diyarbakir Gazetesi’dir. Ancak Mehmet Ziya, Ziyaeddin ve Ziya adlarıyla ilk dönem Diyarbakir Gazetesi’nde çıkan yazı ve aruz vezniyle kaleme aldığı şiirleri için Ülken “ilgi çekici hiçbir yazısı yoktur” değerlendirmesini yapar.²⁴⁷ Ülken’e göre Gökalp’in bu şiirleriyle kişiliğini kazandığı zamanki şiirleri arasında dikkate alınacak herhangi bir ilgi yoktu.

Gökalp’in ‘ilmi içtima’ya ait düşüncelerinin ve Osmanlı milleti hakkındaki görüşlerinin belirginlik kazandığı asıl yazılar Peyman’da çıkan makalelerde kendisini gösterir. Bu bağlamda Hilmi Ziya Ülken, 15 Haziran-31 Ağustos 1909 tarihleri arasında Gökalp’in Peyman’da sosyolojik mahiyeti haiz şu on yazısının başlığını paylaşır: “İlmi İçtima”, “Türklük ve Osmanlılık”, “Hürriyetin Menbalarına Doğru”, “Yeni Osmanlılar”, “Eskiler ve Yeniler”, “Medreseler”, “Tekkeler”, “Bir Devlet Nasıl Gençleşir”, “Din İlmin Netice-i Zaruresidir” ve Kürtçe tercümesiyle birlikte “Suret-i Nutuk”.²⁴⁸ Ülken’e göre Peyman’da yayınlanan bu devredeki yazılarıyla Gökalp bir Osmanlı Milliyetçisidir. Aynı devrede kültürünü genişletmeye çalışıyor, yeni açılan bir kütüphaneden istifade ederek Alfred Fouillee ve Gabriel Tard’ı okuyup etkileniyordu. Ancak henüz Durkheim ve Bergson’u duymuş olmakla beraber doğrudan eserlerini okumamıştı. Okuduğu halk hikâyelerinin etkisiyle şiirlerinin üslup ve tarzında değişiklik yapmış, şair Mehmet Emin (Yurdakul)’un da etkisiyle hece vezni ve halk dilinde şiirler yazmaya başlamıştı.²⁴⁹

²⁴⁵ Göksel, *Ziya Gökalp Hayatı-Sanatı-Eseri*, s. 4-5.

²⁴⁶ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye’nin Mimarı Ziya Gökalp*, s. 62.

²⁴⁷ Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 304.

²⁴⁸ Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 304.

²⁴⁹ Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 305.

Diyarbakır'ın ilk özel gazetesi olarak 29 Haziran 1909'da ilk sayısını yayınlayan Peyman, ilk etapta Diyarbakır ve sorunlarıyla alakalı ve politik olarak Osmanlılık şiarıyla yayın yapan haftalık bir gazeteydi. Fakat Peyman, daha sonraları Ziya Gökalp olarak tanıyacağımız Mehmet Ziya'nın da etkisiyle siyasal açıdan İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)'nin çizgisini, programını esas alır. Ancak Murat İssı'nın da belirttiği üzere aşama aşama Osmanlılıktan Türkçülüğe (Turancılığa değil) geçiş izlenirken Türkçülük övülmek bir tarafa bölge insanların kavimleri, farklı dinlere ve etnisitelere mensubiyetine ilişkin vurgulardan kaçınılmamakta hatta özellikle vurgulanmaktadır.²⁵⁰ İlimli reformist bir iklimin yürürlükte olması hasebiyle Kürt kimliğinin Osmanlılıktan ayrı tahayyül edilmediği, 36 sayı içerisinde bir istisna haricinde (12. Sayıda Kürtçe bir nutuk) Kürtçe yazılara rastlanmayan Peyman'da Ahmet Cemil (Asena) ile Mehmet Ziya (Gökalp)'in Kürtler ve aşiretler üzerine saha araştırması ve İTC'nin siyasal perspektifiyle uyumlu fikir yazıları yoğun bir biçimde yer almaktadır.²⁵¹

Gökalp'in Mehmet Ziya imzasıyla bölgenin toplumsal yapısına ilişkin kaleme aldığı "Aşiretler", "Aşiretlerin İskânı", "Ziraat ve Zeamet", "Aşar", "Arazi Münazaraları", "Firari Maznunlar, Gıyabi Mahkûmlar", "Aşiretlerin Nizam-i Mahsusla Takyidi" gibi makalelerinin 10 yılı aşkın bir zaman sonra yayınlayacağı "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler" başlıklı kitabının ilk nüveleri, çekirdeği²⁵² olduğunu ifade edebiliriz. Ancak bu noktada Şevket Beysanoğlu'nun da dikkat çektiği üzere Ahmet Cemil (Asena) ile Mehmet Ziya (Gökalp)'in aynı dönemde Kürtler ve aşiretler üzerine makaleler kaleme aldığını, hangisinin önce ve müessir olduğu, fikir ve araştırmada hangisinin öncü olduğu konusu hala araştırılmayı beklemektedir.²⁵³

İttihat ve Terakki Kongresi'ne delege olarak katılmak için bir süre sonra Selanik'e doğru yola çıkan Ziya Gökalp'in arkasında bıraktığı Diyarbakır'ın sosyal-siyasal ilişkiler ağı, buradan edindiği birikim ve tecrübeler özetle bu şekildeydi. Diyarbakır

²⁵⁰ Murat İssı, **Peyman: "Diyarbakır'ın İlk Hususi Gazetesi"**, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* S. VII, Nisan 2012, s. 93. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/115988> (25.04.2019).

²⁵¹ İssı, "Peyman: Diyarbakır'ın İlk Hususi Gazetes'i", s. 95-96.

²⁵² İssı, "Peyman: Diyarbakır'ın İlk Hususi Gazetesi", s. 97.

²⁵³ Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, C. 2, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, İşıl Matbaası, 1959.

delegesi olarak katıldığı İTC Kongresi'nde Gökalp bir yıl sonra Merkez Yönetim Kurulu'na seçilir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki önemli merkezlerinden biri konumunda olan Selanik'in iktisadi, toplumsal ve siyasi pozisyonu Gökalp'in geride bıraktığı Diyarbakir'den çok farklıdır. Osmanlı'dan kopmasına ramak kalmış, iktisadi açıdan gelişmiş ve siyasi açıdan ulusal kimliklerini/bağımsızlıklarını talep eden Hristiyan-Ortodoks Slav toplumların sürekli isyan pozisyonunda olduğu bir vasatta Gökalp, 1911'den itibaren Ömer Seyfettin ve Ali Canip'in Genç Kalemler Dergisi'nde Türk milliyetçiliği ve Turancı fikirler üzerine bir dizi makaleler, şiirler neşretmektedir.²⁵⁴

Selanik'ten İstanbul'a geçtiği, İstanbul'u işgal eden İngilizler tarafından İttihat ve Terakki'nin diğer ileri gelenleriyle birlikte Malta'ya sürgün edildiği, Malta dönüşü İstanbul ve Ankara'da tutunamayıp Diyarbakir'e dönerek bir müddet Küçük Mecmua'yı çıkardığı, nihayet Ankara'ya çağrılıp Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı ve mebus olduğu dönemler üzerine yapılan araştırma ve çalışmalar konumuzun dışında olduğu için bu sürece ilişkin değerlendirmeyi şimdilik geçiyoruz.

3.3. Ziya Gökalp'in Vefatı ve Ardından Mirasını Yaşatmak İçin Vaadedilenler

Ziya Gökalp'in ölümünden yaklaşık olarak üç ay evvelinde ikamete çekildiği Büyükkada'da hastalığı ağırlaşınca Taksim'deki Fransız Hastanesi'ne nakledilmiş ve tedavisine yönelik çabalar daha bir yoğunlaştırılmıştı. Ancak bütün tedavi çabalarına rağmen 25 Ekim 1924 günü sabaha karşı Gökalp vefat etti. Vefatı üzerine 26 Ekim'de Ayasofya'da kılınacak namazı müteakiben Sultan Mahmut Türbesi'nde kendisi için ayrılan yere defnedilmesi kararlaştırılmıştı. Aynı gün Büyük Millet Meclisi adına Maliye Vekâleti, İstanbul Şehremaneti'ne münevverlerin ve talebelerin de geniş katılımını sağlayacak bir cenaze merasimi için 500 TL göndermişti.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve Başbakan İsmet Paşa bir taziye mesajı yayınlarken Hükümet, Gökalp'in cenaze merasiminin şanına yaraşır bir biçimde düzenlenmesi için ilgili kurumlara talimat vermişti. Büyük Millet Meclisi Başkan Vekili Ali Sururi

²⁵⁴ Fuat Dündar, "Kürt Sorunu Ekseninde Bir Ziya Gökalp Biyografisi", *Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler*, Yalçın Çakmak-Tuncay Şur (der.), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s. 153.

Bey bizzat cenaze merasiminde hazır bulundu. Maarif Vekili Vasıf Bey cenaze merasimine öğrencilerin katılımını teşvik için İstanbul'daki bütün okulları tatil etti. Cenaze günü Darülfünun eğitime ara verdi, Türk Ocakları bütün mensuplarını cenaze merasimine katılmaya davet etti. Cumhurbaşkanı ve Başbakan adına birer milletvekili, Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa, Darülfünun'un bütün hocaları, esnaf cemiyetleri ve farklı kulüplerin temsilcileri de merasimde hazır bulundular. Gökalp'in omuzlarda taşınan tabutu elli bine yakın insanın katılımıyla, birer polis ve bahriyeli müfrezesi eşliğinde son derece görkemli bir kortej tarafından taşındı. Gökalp'in cenazesi Divanyolu Caddesi'ndeki Sultan Mahmut Türbesi'nin bahçesine, dayısı Pirinççizade Arif Bey'in mezarının yanına defnedildi.

Mezarı başında ilk konuşmayı yapan Türk Ocağı Katib-i Umumisi Dr. Fethi Bey, Gökalp'i "büyük rehber ve iman arkadaşımız" olarak nitelerken Azerbaycan Meclis-i Mebusan'ı eski Reisi meşhur Türkçü Resülzade Mehmet Emin Bey "büyük Türklük fikrinin mübeşşiri" şeklinde niteliyordu onu. Dahası Halk Fırkası'nda yaptığı bir konuşmasında Başbakan İsmet Paşa vatana yaptığı hizmetler dolayısıyla Gökalp'in senelik maaşının ailesine verilmesi ve ailesinin maaşa bağlanması kararlaştırıldığını ifade etti.²⁵⁵

Vefat ettiği gün Gökalp'in ilmi ve sembolik (görsel) mirasına ilişkin iki önemli konu karara bağlanmıştı. İlki Türk Ocakları Genel Merkezi, Gökalp'in bir heykelinin dikilmesi için Dr. Hikmet Bey'e yüzünün kalıbını aldırması ve Ankara Halk Eğitim Merkezi'nin müze bölümünde muhafazaya aldırması. İkinci girişim ise Ankara'da Sinop milletvekili Dr. Rıza Nur başkanlığında, Urfa milletvekili Yahya Kemal (Beyatlı)'nın başkan yardımcısı ve Zonguldak milletvekili Ragıp Bey'in de yazman olarak görevlendirildiği bir Ziya Gökalp Cemiyeti'nin kurulduğuna ilişkin gazetelerde çıkan haberlerdir. Cemiyet'in amacı Gökalp'in bütün kitaplarını, gazete ve dergilerdeki bütün yazılarını külliyat halinde neşretmek şeklinde ilan edilir.²⁵⁶ Ancak aradan geçen uzun yıllara rağmen bu iki konuda da somut bir ilerleme kat edilemez, ilan edilen sonuca varılamaz.

²⁵⁵ Mücahit Özçelik, "Ziya Gökalp'in Ardından Türk Basımına Yansıyanlar", **Türk Yurdu Dergisi**, Kasım 2011 - Yıl 100 - S. 291 - <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1756> (15.05.2019).

²⁵⁶ Ziya Gökalp Dergisi, Ziya Gökalp Derneği, C. 1, S. 1, (Kasım 1974), s. 3-4.

Vefatının ardından Gökalp'in bilimsel mirasını yaşatmak için resmi makamlar tarafından da pek çok söz verilmiş, onun siyasal ve toplumsal hedeflerini hayata geçirecek birçok projeden bahsedilmişti. Bu konuya ilişkin Yunus Nadi Bey'in sahibi ve başyazarı olduğu Cumhuriyet Gazetesi'nde 27 (Teşrinievvel) Ekim 1340/1924'te kaybını "dün Türkiye'de kâinat yıkılmıştır" şeklinde tasvir eder ve ekler "Ziya Gökalp'in mezarı başında söylenen sözler tehiy (boş, boşuna) değildir. Onlar bütün maneviyetleri sararak vicdanlardan kopup gelen çelik sözler idi."²⁵⁷ Yahya Kemal (Beyatlı)'nın o günün çarpıcı ifadesiyle Gökalp "milli bir hazine ve radyum dimağ"dır.²⁵⁸ Gökalp, sadece ilmi, fikri, metodik açıdan değil esasen ve daha fazlasıyla siyasal ve toplumsal sahada bir çığır açıcı olarak görülmekte ve sembol bir isim olarak takdir edilmektedir.

Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Gökalp'in millet ve gençlik için temsil ettiği dehayı "ışık gibi aydınlatarak, alev gibi ısıtarak ruhumuza karışan müjdecilerin en kutsalı" şeklinde niteler.²⁵⁹ Ağaoğlu Ahmet ve Akçuraoğlu Yusuf'tan, Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref'e değin dönemin aydın, bürokrat ve siyasetçilerinden pek çok ismin Gökalp'i takdir, minnet, şükran ve özlemle anan, özellikle gençlik olmak üzere toplumun bütün kesimlerine ilmi ve fikri açıdan model alınması gereken bir mürşid/rehber olarak takdim eden makale ve konuşmalarına dair çokça örnek verilebilir.

Üzerinde durulması gereken öncelikli konulardan birisi Gökalp'in ilmi ve fikri mirası devlet-hükümet, Darülfünun ve dönemin aydınları tarafından büyük bir coşkuyla, heyecanlı nutuklarla, makalelerle sahiplenildiği ve mirasına sahip çıkılacağına dair sözler verildiği halde vefatının ardından 30-40 sene sonrasında bile neden sahipsiz kaldığıdır/bırakıldığıdır? Belli gün ve törenler esnasında bazı duygusal atıflar yapılmış olsa bile Gökalp'in uzun yıllar boyunca sahipsiz kalan, yeni baskıları yapılmayan kitaplarının, bir araya getirilip yayınlanmayan makaleleri, şiirleri ve mektuplarının serencamını dönemin siyasi ruhunu ve ilişkilerini göz önünde tutarak izah etmemiz gerekiyor.

²⁵⁷ Şevket Beysanoğlu (hzl.), **Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler**, C. 3, 1. Baskı, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, 1978, s. 18-19.

²⁵⁸ Yahya Kemal, "Şahsi Hatıralar", **Türk Yurdu**, (Kasım 1924), aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, s. 39.

²⁵⁹ Yakup Kadri, "Ziya Gökalp'in Vefatı", **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1925, aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, s. 48-49.

3.4. Ziya Gökalp'in Mirasına Sahip Çıkmayışının Sebepleri

Ziya Gökalp'in ilmi ve fikri mirasının Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın yanı sıra üniversiteler tarafından da yeterince-gereğince sahiplenilmeyişinin dramatik ve şaşırtıcı hikâyesini Şevket Beysanoğlu'nun bu yolda verdiği mücadeleye bakarak anlamak kolaylaşabilir. İşte bu sebeple Diyarbakır Halkevi'nde yetişen, ailesinden aldığı geleneksel birikimi modern folklor araştırmalarıyla sentezleyen, Diyarbakırlı fikir ve sanat adamlarını tanımaya ve tanıtmaya olan ilgisini Ziya Gökalp özelinde derinleştiren Beysanoğlu'nun, uzun yıllara, azim ve titizlikle donanmış uğraşlara yaslanarak verdiği zorlu mücadelelerin ortaya çıkardığı kimi sonuçlar üzerinde kronolojik olarak durmak gerekiyor. Kurulan cemiyetlerle, düzenlenen anma toplantıları ve sempozyumlarla, kitaplar ve süreli yayınlarla Ziya Gökalp'in sadece akademik düzeyde değil edebi, tarihi boyutlarıyla da Türkiye kamuoyunun gündemine sokmak bakımından Beysanoğlu'nun oynadığı rolün ne derece önemli ve belirleyici olduğunu takip etmek sosyoloji tarihimiz açısından kritik bir kazanım olacaktır.

25-26 Ekim 1924'ten yani Gökalp'in vefatı ve defninin ardından atılan ateşli nutuklar, kaleme alınan coşku ve umut düzeyi yüksek makaleler, kurulan Cemiyet adeta hiçbir somut karşılık bulamadan unutulmaya terk edilir. Bugün bile Ziya Gökalp Cemiyeti'nin hangi kararları aldığı ve hangi adımları attığına ilişkin elimizde sağlam bir bilgi yoktur. Muhtemelen Gökalp'in vefatıyla ortaya çıkan ilk şiddetli sarsıntı ve vefa duygusuyla oluşturulan Cemiyet, dönemin şartları gereği bilinçli olarak unutulmaya bırakılmıştı. Bu unutulmuşluğu terk etmek yolunda atılan adımları ve tarihleri göz önünde tutarak Ziya Gökalp külliyyatının yayınlanmasında kimlerin nasıl ve ne kadar emek verdiği, hangi bürokratik engellerle karşılaşıldığı daha iyi anlaşılabilir. İlk elde Ali Nüzhet Göksel, Kazım Nami (Duru) ve Yunus Nadi arasında 1931 senesinde kurulan diyalog ve cereyan eden teşebbüse bakılabilir.

Bahsi geçen dönemde Yunus Nadi Bey, Gökalp'in memlekete ve Türk inkılabına yaptığı hizmetlere karşın Babıali Caddesi'ndeki kitapçılarda eserlerinin bulunmadığından yakınan bir mektup yazar Kazım Nami Bey'e. Mektupta, Gökalp'e ve Cumhuriyet inkılabına duyulan saygı ve sadakatın bir gereği olarak Gökalp'in eserlerini toplayıp bastırmanın, genç nesillere tanıtmının zarureti ifade edilmektedir. Yunus Nadi'nin Ka-

zım Nami'den talebi Ali Nüzhet Bey'le görüşerek bir an önce işe koyulmaktır. Ancak Yunus Nadi'nin bu projeyi hayata geçirmek için “her türlü yardıma hazır” olduğu sözü de Cumhuriyet Gazetesi'nde çalışmak için tahsis edilecek ofis de bu yayın sürecine destek olacak personel meselesi de oldukça uzun bir dönem boşlukta kalır.²⁶⁰

İkinci teşebbüs 10 yıl sonra, 1941'de yanlarında tarihçi Mükrimin Halil (Yinanç) Bey de olmak üzere Beyazıt Küllük'te Ali Nüzhet Bey'in Türk Tarih Kurumu Reisi Şemseddin Günaltay'la buluşmasıyla başlar. Bu görüşmede Günaltay “Türk gençliğini kurtaracak tek kuvvetimiz” diye işaret ettiği Gökalp'in bütün eserlerini basmak ve yaymak için Ali Nüzhet Bey vasıtasıyla aileye bir teklifte bulunur. Bu teklifi hürmet ve memnuniyetle karşılayan Ali Nüzhet, o güne kadar neşredilen bütün eserlerinin yanı sıra sadece ailesinde bulunan 366 mektup, 167 kart ve Malta Konferansları'nın neşir hakkını bir mukaveleyle Türk Tarih Kurumu'na devreder.²⁶¹ Türk Tarih Kurumu'yla yapılan bu sözleşmenin akabinde Sivas milletvekili Necmettin Sadak başkanlığında İstanbul'da Ziya Gökalp Külliyyatını Hazırlama Komitesi kurulur. Necmettin Sadak'tan başka komitede Fuat Köprülü, Halim Sabit ve Ali Nüzhet de vardır. Bu komiteye daha sonra Ali Canip, Hatemi Senih, Fahrettin Fındıkoğlu ve Diyarbakır vekili Veli Necdet de dâhil edilir. Ne var ki, Ali Nüzhet Bey'e göre Necmettin Sadak birinci komite sürecinde vekil, ikinci komite sürecinde “hariciye vekili olmak sevdasına düşmüştü”. Komite toplantı dahi yapamayacak kadar atıldır. N. Sadak külliyyatın hazırlanması süreciyle “yeterince alakadar olamadı”ğı için Türk Tarih Kurumu artık doğrudan Ali Nüzhet Bey'in meşgul olmasını ister.²⁶²

“Türk gençliğini kurtaracak tek kuvvetimiz” şeklinde sembolize edilen Gökalp'in bütün eserlerini yayınlamak hususunda Türk Tarih Kurumu'yla resmi bir mukavele yapılmış olsa da işler hiç de kolay ilerlemez. Gökalp'in eserleri parça parça Latin alfabesine çevrilerek daktilo edilir, eserlerin kopyaları çoğaltılarak asılları Türk Tarih Kurumu'nda muhafaza edilir. Ancak aradan uzun yıllar geçtiğinde ve tarih 1952'yi gösterdiğinde, Fevziye Abdullah Tansel tarafından hazırlanan eser sadece Gökalp'in “Şiir-

²⁶⁰ Ali Nüzhet Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1956, s. 4-5.

²⁶¹ Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, s. 5.

²⁶² Göksel, *Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, s. 6.

ler ve Halk Masalları”²⁶³ kitabıdır. 1941’de ailesiyle yapılan sözleşme sonucu ancak 1952’de Gökalp’in bir kitabı neşredilebilir. Ali Nüzhet Bey uzun uğraşlar sonucunda “Şiirler ve Halk Masalları” kitabının ardından bir süre sonra “Gökalp’in Malta’dan Gönderdiği Mektuplar”ın da yayınlanacağını öğrenebilir.²⁶⁴

Ağır aksak ilerleyen, 11 zorlu seneye yayılan işler şunu göstermektedir: Gökalp’in gerçek şahsiyetini, tarih ve toplum, edebiyat ve folklor, bilim ve ideoloji anlayışını görmek ve tahlil edebilmek için yayınlanması gereken eserlere bir türlü sıra gelmemektedir. TTK tarafından şiir, masal, mektup gibi eserlerin neşri için gösterilen titizlik, ciddiyet o kadar ileri gitmiştir ki Gökalp’in toplum, ahlak, iktisat, aile, siyaset, ideoloji, iskân ve göç, milliyetçilik, Türkleşme, Batılılaşma, İslamlaşma gibi bir asır sonra bile tartışmakta olduğumuz temel meselelerimize ilişkin görüşlerini ihtiva eden eserlerinin yayınlanmasına fırsat bulunamamıştır.

Vefatının ardından Gökalp’in adı ve eserlerine ilişkin tartışmalar siyaset ve aydınların gündeminden umulmadık bir hızla uzaklaşmıştır. Gazete ve dergilerde Gökalp’in eserlerinin neşri, araştırma ve tezlerinin işlenmesi üzerine ciddi ve istikrarlı bir gündem oluşturulamamaktadır. Gökalp, entelektüel ve akademik zeminde adeta toplu bir unutuşa, sözleşmeli bir ihmale maruz bırakılıyor gibi bir iklim/atmosfer ülkeye hakim olur. Gökalp’ten esirgenen ilgi son derece şaşırıdır. Çünkü ölümü üzerine haftalar boyunca gazete ve dergilerde hüznün, acı, vefa, takdir ve minnet belirten onca yazı ve devletin ilan ettiği “milli matem”²⁶⁵ çok çabuk mazide kalmıştır.

Gökalp’e dair toplu bir unutuş veya sözleşmeli bir ihmal mi geçerliydi acaba? Yoksa Hakkı Süha Gezgin’in ifadesiyle onun işaret ettiği istikamette akan ve üzerine onun izleri serpilmiş olan inkılapların üstüne Gökalp’in şanlı damgasını vurmak hususunda bir “çekince” mi yaşıyordu? Bu noktada Hakkı Süha Gezgin’in *Vakit Gazetesi*’nin 26 Ekim 1954 tarihli nüshasında yayınlanan “Ziya Gökalp’in Eserleri” başlıklı makalesi 30 yıl önce Gökalp’in ölümü münasebetiyle verilen sözlerin nasıl tutulmadığı,

²⁶³ Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı-1*, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1952.

²⁶⁴ Göksel, *Ziya Gökalp’in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları*, s. 6.

²⁶⁵ Şevket Beysanoğlu (hzl.), *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar- Söylenenler*, C. 1, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, 1964, s. 7 ve C. 2, Ankara, 1975, s. 1.

güzel teşebbüs ve heyecanlı hamlelerin neden akamete uğradığına dair yerinde bir tartışma ve teklifler dizisi mahiyetindedir.

Hakkı Süha Gezgin, *Vakit Gazetesi*'ndeki yazısında 30 yıl önce verilen sözleri ve muhakkak atılması gereken ilk beş adımı şöyle sıralar: 1- Gökalp'in heykeli dikilecek, 2- Üniversitede bir Gökalp kürsüsü kurulacak, 3- Eserleri basılacak, 4- Bu kitapların muhtelif baskıları yapılacak ve 5- Bizde ve Batı'da Gökalp'e dair yazılanlar toplanarak, bir Ziya Gökalp monografisi meydana getirilecek.²⁶⁶ Aynı tarihlerde heykelini dikmek suretiyle Gökalp'i Türk gençliğiyle kucaklaştırma fikrini kamuoyuna taşıyan isimlerden birisi de Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan'dır. Gürkan, *Bilgi Dergisi*'nde yayınlanan "Türk Milliyetçiliğinde Ziya Gökalp" makalesinde Beyazıt Meydanı'nı işaretleyerek Gökalp'in heykelinin Türk gençliği tarafından daha ne kadar hasretle bekleneceğini sorar.²⁶⁷ Yine eş zamanlı olarak Berlin Üniversitesi'nde okuyan Cevat Dursunoğlu'nun Şevket Beysanoğlu'na yazdığı bir mektuptan Dünya Gazetesi tarafından okurlarla yapılan bir ankette İstanbul'a heykeli dikilmesi düşünülen 10 Türk büyüğü arasında Ziya Gökalp'in de isminin geçtiğini öğreniyoruz.²⁶⁸

Ziya Gökalp'in heykelini dikmek ve eserlerini basıp yaymak hususunda bu tartışmaların yapıldığı böylesi bir vasatta Şevket Beysanoğlu ve bir grup arkadaşı tarafından 1954 yılında "Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği" kurulur.²⁶⁹ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin ilk amaçlarından biri Gökalp'in 1876'da doğduğu babaevini restore ederek "Ziya Gökalp Müzesi" haline getirmektir. Derneğin en önemli hedefi, doğumunun 80. yıldönümüne rastlayan 23 Mart 1956 tarihinde büyük bir törenle Ziya Gökalp Müzesi'ni resmen açmaktır. Dernek, vadettiği bu amacına, vadettiği tarihte ulaşır. İkinci hedef ise doğumunun 100. Yıldönümüne rastlayan 23 Mart 1976'da Gökalp'in bir anıtını Diyar-

²⁶⁶ Hakkı Süha Gezgin, "Ziya Gökalp'in Eserleri", *Vakit Gazetesi*, 26 Ekim 1954, aktaran: Şevket Beysanoğlu, "Ziya Gökalp Anıtı", *Ziya Gökalp Dergisi*, C. 1, S. 1, (Kasım 1974), s. 5. Ayrıca, Şevket Beysanoğlu, "Ziya Gökalp Külliyyatı Üzerine Bir Hesaplaşmanın Hikâyesi", *Diyarbakırım*, C. 2, Ankara: Neyir Matbaası, 1986, s. 10.

²⁶⁷ Kazım İsmail Gürkan, "Türk Milliyetçiliğinde Ziya Gökalp", *Bilgi Dergisi*, s. 90-91, s. 21-22'den aktaran: Şevket Beysanoğlu, "Ziya Gökalp Anıtı", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, (Kasım 1974), s. 5.

²⁶⁸ Beysanoğlu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 5.

²⁶⁹ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Mimarı Ziya Gökalp*, s. 255. (4 Ocak 1954'te Diyarbakır Kültür Derneği olarak kurulur fakat 19 Şubat 1956'da ismi Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği olarak değiştirilir. Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin kurucu üyeleri şunlardır: Av. Şevket Beysanoğlu, Tahsin Cahit Çubukçu, Ekrem Yardım, Fahrettin Kızıoğlu, Şükrü Eren, Cevdet Hayrullahoğlu ve Sabahattin Savcı'dır.)

bakır'a dikmektir. Anıtın dikilmesi için yer tahsisi ve maliyetini karşılamak üzere Diyarbakır Valiliği ve Belediye Başkanlığı nezdinde gerekli girişimler başlatılır, taahhütler alınır.²⁷⁰

Her ne kadar dönemin ideolojik ve popüler öncelikleri açısından heykel ve müze ile gündemleştirilmesi öncelenmiş olsa da asıl hedef elbette ki Türk Tarih Kurumu ve üniversite başta olmak üzere resmi makamların desteğiyle Ziya Gökalp'in eserlerini yeniden basmak, gazete ve dergilerindeki yazılarını toparlayarak eksiksiz bir külliyat meydana getirmektir. Ancak bu külliyatın yayına hazırlanması için Hükümet nezdinde karar alınması, uzmanlardan müteşekkil heyetin hazırlanması ve basılıp dağıtılması için daha uzun bir zaman sivil çalışmaların istikrarlı bir biçimde sürmesi gerekecektir.

Ölümünün 20. Yılı münasebetiyle Gökalp üzerine ilk bibliyografya çalışmasını yapan Cavit Orhan (Tütengil) kaleme aldığı önsöz yazısında bazı güçlük ve imkânsızlıklar dolayısıyla ancak bir deneme ve taslak çıkarabildiğini ifade eder.²⁷¹ Tütengil hazırladığı Gökalp Bibliyografyası'nda "Kitapları, Mecmua Yazıları, Gazetelerdeki Makaleleri ve Hakkında Yazılmış Müstakil Eserler" şeklinde başlıklar açar. İlerleyen zamanda Tütengil, Gökalp bibliyografyası üzerine kaleme aldığı çalışmayı imkânlar nispetinde genişleterek, yabancı dillerdeki neşriyatları da ekleyerek bir kez daha yayınlamıştır.²⁷² Tütengil, 1945'teki bibliyografyasında Gökalp'i ele alan müstakil eserler başlığında 15 kitap ve broşürün ismi, yazarı ve yayın bilgilerine atıf yaparken 1949'daki bibliyografyasında toplamda 18 esere atıf yapar.

Ziya Gökalp literatürüne anlamlı fakat kısıtlı/sınırlı sayılabilecek bir katkıyı da Dr. Adnan Adıvar'ın başkanı olduğu Türkiye Muallimler Birliği'nin ülke çapında yaptığı Dil Kongresi'ne bağlı iki eserin neşrinde görmekteyiz. 23-31 Ekim 1948'de tertiplenen Dil Kongresi'nde bir tebliğ de sunan Ali Nüzhet Göksel'in ricası-teklifi üzerine Türkiye Muallimler Birliği yayın organı olan Bilgi Dergisi'nin 31 ve 90-91. Sayılarını Gökalp'e ayırır. Türkiye Muallimler Birliği ayrıca Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)'nun

²⁷⁰ Beysanoğlu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 8.

²⁷¹ Cavit Orhan (Tütengil), *Ziya Gökalp Bibliyografyası*, İş Türkiye Felsefi, Harsi ve İctimai Araştırmalar Merkezi Kitapları, 1. Baskı, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1945, s. 4-5.

²⁷² Cavit Orhan Tütengil, *Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, İÜ İktisat Fakültesi İctimaiyat Enstitüsü, İstanbul: Berksoy Matbaası, 1949.

“Ziya Gökalp” eserini ve Ali Nüzhet Göksel’in “On Fıkra” broşürünü neşrederse de Gökalp’in eserlerini bastırmayı başaramaz.

3.5. Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği ve Kara-Amid Dergisi’nde Beysanoğlu’nun Gökalp’i Takdim Biçimi

İster siyasi-milliyetçi temsiliyeti, isterse akademik-sosyolog kimliği açısından değerlendirilsin, vefatının üzerinden 25-30 yıl geçmiş olduğu dönemde dahi Gökalp’e ilişkin literatür son derece zayıf ve sınırlı olmaktan kurtulamamıştır. İşte özellikle bu noktada Gökalp’in daha önce basılmış kitaplarının yanı sıra gazete ve dergilerde yayınlanan makalelerini, ders ve konferans notlarını, şiir ve mektuplarını yayınlamak, yayınlamak hususunda Şevket Beysanoğlu’nun bütün bir ömrünü vakfettiği gayret ve katkıları bu konuda önemli bir istisnayı temsil etmektedir. Beysanoğlu’nun, Gökalp’e, şahsiyetine ve eserlerine olan ilgisinde Diyarbakırlı olmanın bir etkisi olmakla beraber, bu ilginin hemşerilik duygu ve sahiplenmesini fazlasıyla aştığı ortadadır.

Gökalp’in vefatıyla birlikte verilen bütün sözlerin unutulduğu, Gökalp ve eserleri üzerine konuşup yazmanın ancak istisna kabilinden bir uğraş olduğu bir Türkiye ortamında Beysanoğlu’nun bu ilgiyi çok farklı açılardan canlandırmaya çalıştığı görülmektedir. Gerek Tek Parti döneminde gerekse Demokrat Parti’nin iktidar olduğu 1950’li yıllarda Gökalp’e karşı tecride varan esaslı bir sükûnetin parça parça nasıl aşıldığını izlemek için Beysanoğlu’nun faaliyet alanlarına odaklanmak gerekiyor. Beysanoğlu’nun bu çabalarıyla Gökalp’in Diyarbakırlı kimliğinden başlayıp toplum, tarih, din, edebiyat, folklor, iktisat, siyaset, aile, lisan ve şiir gibi hemen bütün yönlerini kamuoyuna taşıma ve tanıtma, eser ve fikirlerini yaygınlaştırma hususunda öncü bir aktör olduğu aşikârdır.

Diyarbakır’da belediye ve valilik düzeyinde başlayan temasların Bakanlık ve Hükümet nezdindeki girişimlere dönüştürülerek Gökalp’in ilmi ve fikri mirası adına elde edilen kazanımların izini sürerek Beysanoğlu’nun oynadığı rolü daha iyi anlayabiliriz. Bu bağlamda Beysanoğlu’nun 1950’lerden, vefat ettiği 2003’e kadar Gökalp’in külliyatını eksiksiz yayınlama faaliyeti Türkiye’deki sosyoloji ve folklor literatürüne olduğu kadar tarih, din, dil, aile, eğitim, gelenek, Batılılaşma-çağdaşlaşma gibi sahalar-

da da literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Üstelik bu katkıları yaparken doğrudan Ziya Gökalp'e ve eserlerine odaklanmış, Türkiye'nin aşırı politize olduğu, karşıt kamplara savrulduğu dönemlerde dahi herhangi bir siyasal-ideolojik yapıya angaje ya da hasım olmamıştır.

Şevket Beysanoğlu'nun kurucusu ve başkanı olduğu Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin Eylül 1956'dan itibaren ve yılda üç defa yayınlamayı taahhüt ettiği Kara-Amid Dergisi adındaki kültür dergisi, Ziya Gökalp literatürüne katkısı bakımından son derece kritik bir yerde durmaktadır. Her ne kadar Kara-Amid Dergisi, istikrarlı bir yayın periyoduna sahip olamamış, uzun yıllara yayılan aralıklarla yoluna devam etmeye çalışmışsa da önemi inkâr edilemeyecek bir yayın çizgisi izlemiştir.

“Kara-Amid Dergisi”nin künyesinde, sahibi Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, Mes'ul Müdürü olarak da Av. Şevket Beysanoğlu geçmektedir. Kara-Amid Dergisi, Eylül 1956 tarihinde ilk sayısını yayınlamıştır. Kara-Amid logosunun altında “Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin Yılda Üç Defa Çıkardığı Kültür Dergisi” ibaresine yer verilmiş ve onun da altına “Ziya Gökalp Sayısı” ifadesi iliştilmiştir. Kapakta Diyarbakır Kalesi'nin burçlarında yer alan ve Selçuklu Devleti'nin de sembolü olan Çift Başlı Kartal figürüne yer verilmiş, kufi yazıyla da figürün her iki tarafına Arapça Kara-Amid yazısı yayılmıştır. Kara-Amid ilk sayıdan itibaren Gökalp'in Diyarbakır'da (Haziran 1922-Mart 1923 tarihleri arasında 33 sayı olarak) yayınladığı Küçük Mecmua'daki yazılarını Latin alfabesine çevirerek ek olarak vermiş ve 16 sahifelik ilavesiyle birlikte 1. sayısı 304 sahifeden oluşmuştur. Küçük Mecmua'nın ilk iki sayısı Kara-Amid'in eki olarak en sona eklenmiştir. Arka kapak içine ilişik, oldukça büyük ve katlanmış bir sahiifenin ön yüzüne “Ziya Gökalp Aile Kütüğü” ve arka yüzüne “Ziyagökalp Müzesi Planı” çıkarılmıştır.

Diyarbakır'ın Artuklu ve Akkoyunlu Türkmenlerine başkent olduğu 12. ve 18. asırlar boyunca Kara-Amid olarak anılmasından hareketle giriş yazısında şehrin tarihi ve milli adının dergiye verildiği beyan edilmektedir. Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin Kara-Amid'i yayınlamakla Diyarbakır şehri ve çevresinin tarihi, coğrafyası, etnografyası ve folkloruna ilişkin kaynakları neşretmeyi hedeflediği ifade edilir. Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği adına kaleme alınan yazıda “Müftizade Ziya Gökalp Beğ”in, Kara-

Amid/Diyarbakır'ın bağrından yetişen en büyük “milli İslam ve Türk filozofu” ifadele-riyle anıldığını görüyoruz.²⁷³ Ayrıca Dernek bünyesinde kurulan bir “Ziya Gökalp Ta-kımı”ndan haberdar olurken bu takımın doğumunun 80. Yıldönümüne denk gelen 23 Mart 1956 günü Ziyagökalp Müzesi'nin açılışına önyak olduğunu da öğreniyoruz.

Ziya Gökalp Müzesi üzerine ayrılan bölümde²⁷⁴ Vali Fahrettin Akkutlu başkan-lığında oluşan 14 kişilik komitenin listesinde, Reiscumhur Celal Bayar ve Başvekil Adnan Menderes'ten başlayarak Müze'nin açılışına davet için mektup gönderilen devlet büyükleri ve müessese temsilcilerinin listesine değin hemen bütün gelişmelerin kayıt altına alındığını görüyoruz. İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen Gökalp anmalarına ait konferans notları gibi İstanbul, Diyarbakır ve Kars'ta Gökalp üzerine yapılan yayın-lar da dergi sayfalarına taşınıyor.²⁷⁵ Üçüncü bölümdeyse Mehmet Ali Ayni ve Nihat Gökalp'ten başlamak üzere M. Fuat Köprülü, Seniha Göksel (büyük kızı), Hürriyet Gö-kalp (ortanca kızı) ve Ali Nüzhet Göksel'e (büyük damadı) kadar, “en yakınlarının ka-lemiyle,” Gökalp üzerine hatıra ve görüşler paylaşılmaktadır.²⁷⁶

Kara-Amid'in ilk sayısına Şevket Beysanoğlu şu dört yazıyla katkı vermiştir: 1- “Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği ve Kara-Amid (s.1-2), 2- “Ziya Gökalp ve Ziya Gökalp Müzesi (s. 3), 3-“Şehrimizin Eski Adı Amid, Kara-Amid ve Bu Unvanla Çıkan Eser ve Dergiler (s. 241-244) ve 4- Ziyagökalp Müzesini Açma Komitesi'nin Çalışmaları ile Müzenin Açılışı (s. 6-64).

Kara-Amid'in daha sonraki sayısı 2-3-4 şeklinde birleşik ve 1956-1957-1958 şeklinde fakat kapakta baskı yer ve tarihi olarak, Işıl Matbaası-İstanbul/1960 gösterilir. Bu sayıda ilkyazı Prof. Dr. Necati Akder'in “Ziya Gökalp'in İzinde: Milliyet ve Din Münasebetine Bir Bakış” makalesi²⁷⁷ görülür. Son yazının ise bir ek mahiyetinde Küçük Mecmua'nın 2. ve 3. sayılarının Latinize edilerek okurlarla paylaşıldığı görülmektedir. Gökalp'in “Musahabe-Dehaya Doğru” ve “İki Perdelik Manzum Piyas” yazıları, Halk Masalları serisinden “Küçük Hemşire” şiiri, Sa'id Nazif'in “Bir Rü'ya” yazısı yer al-

²⁷³ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, “Ziya Gökalp ve Ziyagökalp Müzesi”, **Kara-Amid**, S. 1, (Eylül 1956), s. 3.

²⁷⁴ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, *Kara-Amid*, S. 1, s. 3-47.

²⁷⁵ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, *Kara-Amid*, S. 1, s. 48-103.

²⁷⁶ Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, *Kara-Amid*, S. 1, s. 104-147.

²⁷⁷ Necati Akder, “Ziya Gökalp'in İzinde: Milliyet ve Din Münasebetine Bir Bakış”, **Kara-Amid**, S. 2-3-4, (1956-1957-1958), s. 289-295.

maktadır. Aynı sayıda Nasır-ı Hüsrev'in "Sefername"sinden Amid/Diyabakır'ın da içinde bulunduğu Van-Ahlat ve Harran bölgesine ilişkin 1016 tarihli bir belgenin tercüme edildiği görülmektedir. Yine "Diyarbakır'ın Son 60 Yıllık (1892-1952) Vak'aları-I" başlığıyla²⁷⁸ Mehmet Akif Tütenk'in vesikalı hatıraları yayınlanırken Ziya Gökalp'le doğrudan veya dolaylı ilgisi olan pek çok başlık yer alır. Bu başlıklara örnek olması açısından şu yazıları verebiliriz: "1310 (1894) Yılında Diyarbakır'de Kolera Salgını ve Ziya Gökalp'in İntihara Teşebbüsü" (s. 312-313), "1919-1923 Yıllarında Diyarbakır Valileri" (s. 330-331), "Diyarbakır'deki Aydın Sürgünler ve II. Meşrutiyetin İlanı" (s. 335-336), "Ziya Gökalp Üzerine Hatıralar", "Z. Gökalp'in 24 Kasım 1908'de Okunan Nutku" (s. 337-338), "Z. Gökalp ile Attarzade Hakkı ve Diyarbakır Teavün Cemiyeti" (s. 338-339). Ayrıca "Z. Gökalp'in Manevi Huzurunda" başlığıyla Ahmet Emin Yalman'ın daha önce 19 Ekim 1956 tarihinde Vatan Gazetesi'nde yayınlanmış bir makalesine de bu sayıda (s. 379-380) yer verilir.

Kara-Amid'de yayınlanan "Diyarbakır'deki Aydın Sürgünler ve II. Meşrutiyet'in İlanı" başlıklı makale, dönemin siyasal iktidarı açısından sakıncalı görüşleri olan kimi aydın, bürokrat ve eşrafın sürgün edildikleri Diyarbakır'de ne türden etkiler oluşturduğuna dair bazı fikirler vermektedir. Kalesi ve iklim şartlarının özellikleri dolayısıyla Diyarbakır 1311/1895'ten itibaren Fizan'dan sonra Sultan Hamid'e muhalefet eden "kaafile-i ahrar"ın sürgün edildiği bir şehre dönüştürüldü.²⁷⁹ Ramiz Molla ve Abdullah Mahir gibi ulemanın müstesna isimlerini, Salih Paşa gibi bir Bahriye Nazırı'nı, Abdurrahman Paşazade Fikri gibi bir Adliye Nazırı'nı, Necib Nadir gibi bir matematikçiyi ve daha birçok gözden düşmüş, sürgün edilmiş yüksek dereceli memura Diyarbakır halkı hüsnü kabul göstermekte gecikmedi. Bu sebeple Dahiliye ve Maarif Nezareti'nin matbuatı sansürleme, gazete ve kitapları toplatma ve matbaaları kapatma yönündeki tedbirleri, siyasi sürgünleri 'misafir' olarak kabul eden bölge insanının "hürriyet fikri"yle tanışmasına, aydınlanmasına engel olamamıştır.²⁸⁰

²⁷⁸ Mehmet Akif Tütenk, "Diyarbakır'ın Son 60 Yıllık (1892-1952) Vak'aları-I", *Kara-Amid*, S. 2-3-4, (1956-1957-1958), s. 311-347.

²⁷⁹ Tütenk, *Kara-Amid*, S. 2-3-4, s. 331.

²⁸⁰ Tütenk, *Kara-Amid*, S. 2-3-4, s. 331.

Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, bir taraftan Kara-Amid Dergisi'nin yayını sürdürürken diğer taraftan da Gökâlöp Müzesi'nin açılışı ve Ziya Gökâlöp Külliyyatı'nın yayına hazırlanması için hazırlıklarını hızlandırmış, ciddi hazırlıklar yapmıştır. Bu minvalde Ziya Gökâlöp'in aile, akraba ve yakınlarıyla temaslar kurularak bilgi ve belgeler toplanmaktadır. Bu minvalde atılan önemli adımlardan biri de 1910-1924 yılları arasında Diyarbakır, Selanik, İstanbul ve Ankara'da yayınlanmış gazete ve dergilerin titiz bir biçimde taranarak sağlam ve eksiksiz bir arşiv oluşturma gayretleridir. Nihayet Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği ilk ve en önemli hedefine ulaşarak doğumunun 80. yıldönümünde, 23 Mart 1956'da büyük bir törenle Ziya Gökâlöp Müzesi'ni açmaya muvaffak olur. Müzenin açılışına dair bütün gelişmeler resimleriyle birlikte Kara-Amid Dergisi'nde kamuoyuna ilan edilir.

Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'nin, Ziya Gökâlöp Müzesi ile eş zamanlı sürdürdüğü diğer çabaysa Ziya Gökâlöp Külliyyatı'na dair eserler oluşturmaktır. Dernek Yönetimi, Gökâlöp Külliyyatı'nın iki dizi halinde yayınlamak üzere bir karar alır. **I. Dizi**; Gökâlöp'in muhtelif gazete ve dergilerde yayınlanmış şiir ve yazıları, yarım kalmış eserleri ve aile mektupları, **II Dizi**; Gökâlöp hakkında yazılmış eser ve yapılmış incelemeleri ihtiva etmesi planlanmıştır. Zaten Kara-Amid Dergisi'nin (2-3-4) birleşik sayısının arka kapığında ilan edilen ve biri basılmakta olan kaydıyla listelenen "Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları'nın dokuz kitabına bakılacak olursa kat edilen mesafe çok net olarak görülecektir.

Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları'nın yayınladığı kitapların listesi şu şekildedir;

- 1- "Süleyman Savcı, Silvan Tarihi, Diyarbakır, 1956", 2- "Şevket Beysanoğlu, Ziya Gökâlöp'in İlk Yazı Hayatı, İstanbul, 1956", 3- "Doğumunun 80. Yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökâlöp ve Açılan Ziya Gökâlöp Müzesi, İstanbul, 1956", 4- "Ali Nüzhet Göksel, Ziya Gökâlöp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları", 5- "Kırzıoğlu M. Fahrettin, Yazılı Vesikalara Göre: Ziya Gökâlöp Müzesi ve Ziya Gökâlöp, İstanbul, 1958", 6- "Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, C.1, (Başlangıçtan Tanzimat'a Kadar), İstanbul, 1957", 7- "Süryani Mar-Yeşua, Vakaayi-name (494-507 yıllarına ait Urfa, Amid ve Gü-

neydoğu Anadolu vakaları, Bizans-Sasani Savaşları”, 8- “Şevket Beysanoğlu, Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları, C. 2, İstanbul, 1960”, ve (basılmakta olan) 9- “Ziya Gökalp, Malta’da Verilen 4 Konferans, (Başlangıçtan 1919’a Kadar Türk Medeniyet Tarihi)”.

Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Yayınları’nın “Gökalp Külliyyatı’ çerçevesinde yayınladığı ilk, 1 Numaralı kitap Şevket Beysanoğlu’nun “Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı (1894-1909)”dır. Bu kitap, doğumunun 80. Yılı münasebetiyle yayınlanmış ve Gökalp’in “Talebelik Devrine Ait Yazıları ile Diyarbakır, Peyman, Dicle Gazetelerinde Çıkan Yazıları ve Şaki İbrahim Destanı” alt başlığıyla detaylı muhtevasını kapağında ilan etmektedir. Beysanoğlu, kitabın önsözünde Gökalp’i “Batı medeniyetini benimseyen yeni Türkiyemizin fikir ve inkılap hareketleri öncüsü ve yeni cemiyet yapımızın mimarı”²⁸¹ sıfatlarıyla anmaktadır. “Büyük müşid” olarak andığı Gökalp’e dair bazı vesikaları paylaştığı “Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı ve Bu Devre Ait Hayatı”²⁸² başlıklı bölümde Beysanoğlu, Gökalp’i tanımak açısından son derece geniş bir perspektifle aile ve eğitim hayatına, fikri ve siyasi ilişkilerine, mücadele sürecine ilişkin değerlendirme yapmaktadır. Kitabın en sonunda yayınlanan beş kitaptan müteşekkil Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı’nın listesinde 2. sırada Ziya Gökalp’e ait “Diyarbakır Civarındaki Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikler” kitabının hazırlanmakta olduğu ve yakında çıkacağı²⁸³ ilan edilmiş olsa da daha sonraki yayın listelerinde bu kitabın adına bir daha da rastlanmaz.

Kara-Amid Dergisi’nin 5. sayısı 9 yıl gibi oldukça uzun bir zaman sonra ancak Nisan 1969’da yayınlanabilir. Bu kez Kara-Amid logosunun altında “Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği” yazmaktadır. Bütün kongrelerde alınan kararlara rağmen “maddi imkânsızlıklar nedeniyle” Kara-Amid’i yayınlamanın mümkün olmadığına, Diyarbakır ve çevresini tanıtıcı mahiyetteki “basında çıkan ilmi değeri haiz incelemeleri” derginin sahifelerine taşınacağı ve “ilk fırsatta Kara Amid’i aylık olarak yayınlama gayesi” ön yazıda belirtilir. Ancak bu önsözde derginin yayın hayatında kalmasını mümkün kılan önemli bir şey daha belirtilir: Kara-Amid’in yayını için alınan/verilen devlet

²⁸¹ Şevket Beysanoğlu, *Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı (1894-1909)*, Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul: Şehir Matbaası, 1956, s. II.

²⁸² Beysanoğlu, *Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı (1894-1909)*, s. 1-16.

²⁸³ Beysanoğlu, *Ziya Gökalp’in İlk Yazı Hayatı (1894-1909)*, s. 176.

desteği. “Bize bu imkânı sağlayan değerli Valimiz Sayın Ali Rıza Yaradanakul’a minnet ve Őukranlarımızı sunarız” ifadeleri bir açıdan Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği kongrelerinde Şikâyet edilen maddi imkânsızlıkların nasıl aşıldığını izah eder niteliktedir.

Kara-Amid’in 5. sayısında Gökâlپ üzerine yazılmış bazı makaleler iktibas edilir. Örneğin Mehmet Kaplan’ın “Ziya Gökâlپ ve Saadet Perisi” makalesi,²⁸⁴ Türkiyat Mecmuası’ndan, Ercüment Kuran’ın “Atatürk ve Ziya Gökâlپ” makalesi²⁸⁵ Türk Kültürü’nden iktibas edilirken Necati Akder’in “Ziya Gökâlپ’de Tarih Anlayışının Felsefi Temeli” makalesine de²⁸⁶ yer verilir.

“Ziya Gökâlپ Üniversitesi GerçekleŐme Yolunda” başlıklı haberde 1950’den itibaren Diyarbakır’da bir üniversite açılması için verilen uğraşlara değinilmektedir.²⁸⁷ Komitelerin “Ziya Gökâlپ Üniversitesini Gerçekleştirme ve Yaşatma Derneği” çatısı altında yaptığı faaliyetlerin nihayet Diyarbakır Tıp Fakültesi’nin açılışı gibi büyük bir adıma dönüşme süreci özetlenir. 17 Ocak 1969 Cuma günü Tıp Fakültesi’nin eğitime başlaması üzerine dönemin Başbakanı Süleyman Demirel’in yayınladığı mesaj dergi sayfalarına²⁸⁸ taşınır. Başbakan Demirel’in mesajında tam dört kez “Diyarbakır Ziya Gökâlپ Üniversitesi Tıp Fakültesi” ifadeleri geçmektedir. Hatta Gazi ve İzzetpaŐa caddelerine Diyarbakır Turizm ve Tanıtma Derneği imzasıyla asılan pankartlarda “Ziya Gökâlپ Üniversitesi’nin Öncüsü Tıp Fakültesi Kurucularını Minnetle Selamlarız” ve “Refah Türkiyesine İlk Adım Ziya Gökâlپ Üniversitesi Kutlu Olsun” Şeklinde teşekkür mesajları yer almaktadır.²⁸⁹

Ocak 1971’de yayınlanan 6-7. sayısında artık Kara-Amid’in “Tarih, Turizm ve Edebiyat” Dergisi olarak adlandırıldığı görülür. Derginin bu sayısında Tıp Fakültesi hocalarından Prof. Dr. Rüknettin Tanalp’in “Ziya Gökâlپ Üniversitesi ve Diyarbakır”²⁹⁰ ve Prof. Dr. Necati Akder’in “Ziya Gökâlپ’in Tarih Anlayışı Açısından Atatürk İnkılabı

²⁸⁴ Mehmet Kaplan, “Ziya Gökâlپ ve Saadet Perisi” **Kara-Amid** S. 5, (Nisan 1969), s. 28-53.

²⁸⁵ Ercüment Kuran, “Atatürk ve Ziya Gökâlپ”, **Kara-Amid**, S. 5, (Nisan 1969), s. 62-65.

²⁸⁶ Necati Akder, “Ziya Gökâlپ’de Tarih Anlayışının Felsefi Temeli” **Kara-Amid**, S. 5, (Nisan 1969), s. 66-79.

²⁸⁷ “Ziya Gökâlپ Üniversitesi GerçekleŐme Yolunda”, **Kara-Amid**, S. 5, (Nisan 1969) s. 108.

²⁸⁸ “Başbakan Demirel’in Mesajı”, **Kara-Amid**, S. 5, (Nisan 1969), s. 109-110.

²⁸⁹ “Fakültenin Açılış Günü”, **Kara-Amid**, S. 5, (Nisan 1969), s. 113.

²⁹⁰ Rüknettin Tanalp, “Ziya Gökâlپ Üniversitesi ve Diyarbakır”, **Kara-Amid**, S. 6-7, (Ocak 1971), s. 74-75.

ve Değerlendirme Buhranı”²⁹¹ makalelerine yer verilir. Bu makalelerin yanı sıra Şevket Beysanoğlu da “Basın ve Yayın Dünyamızda Diyarbakır” makalesinde²⁹² ‘Diyarbakır’ ve ‘Peyman’ gazeteleri üzerinden Gökâl’ın fikri ve siyasi mücadelesinde gazeteciliğın yerini değerlendirir. Aynı sayıda 26 Ekim 1969 tarihinde Diyarbakır Turizm ve Tanıtma Derneğı tarafından yaptırılan beş adet Gökâl’ın büstünün düzenlenen törenle Ziya Gökâl’ın Lisesi, Ziya Gökâl’ın Müzesi, Ziya Gökâl’ın İlkokulu, Eğitim Enstitüsü ve Ziya Gökâl’ın Üniversitesi Gerçekleştirme Derneğı’ne hediye edildiğini²⁹³ öğreniyoruz.

Kara-Amid’in Ekim 1972’de yayınlanan 8. Sayısı, kapağından başlamak üzere yoğun bir biçimde 23-30 Eylül tarihleri arasında tertiplenen Karpuz Festivali’ne ve bu festivalin “bir Güney Doğı Fuarı”na dönüştürülmesi yolunda atılacak adımlara odaklanıldığını gösteren haber ve yorumlar göze çarpar. Şevket Beysanoğlu’nun “Karpuz Festivalinden Güney Doğı Fuarına Doğru” makalesi de²⁹⁴ bu sayıda yer alır. Bunlarla birlikte Kara-Amid’in bu sayısında doğumunun 96. Yıldönümü dolayısıyla 23-29 Mart 1972 tarihleri arasında Diyarbakır’da “Ziya Gökâl’ın Kültür Haftası” düzenlediğini de²⁹⁵ öğreniyoruz.

Kara-Amid Dergisi’ne paralel bir biçimde Diyarbakır’ı Tanıtma (ve Turizm) Derneğı Yayınları’nın faaliyetleri de sürmekte ve 1956’dan 1970 senesine ulaşıldığında yayınlanan kitap sayısı 20’ye ulaşmaktadır. Kara-Amid’in (2-3-4) birleşik sayısında listelenenlere ilave olarak 1964 senesinde Ziya Gökâl’ın “Hars ve Medeniyet”, “Milli Terbiye ve Maarif Meselesi” ve “Çınaraltı Konuşmaları” kitapları yayınlanır. Bu listeye kısa bir zaman sonra Şevket Beysanoğlu’nun derlediğı “Ziya Gökâl’ın için Yazılanlar-Söylenenler I. Cilt (Ankara, 1964)” ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun kaleme aldığı “Ziya Gökâl’ın (İstanbul, 1965)” kitabı da eklenmiştir.

²⁹¹ Necati Akder, “Ziya Gökâl’ın Tarih Anlayışı Açısından Atatürk İnkılabı ve Değerlendirme Buhranı”, **Kara-Amid**, S. 6-7, (Ocak 1971), s. 81-120.

²⁹² Beysanoğlu, **Kara-Amid**, S. 6-7, s. 3-59.

²⁹³ Haberler-Olaylar-Dernek Çalışmaları, **Kara-Amid**, S. 6-7, (Ocak 1971), s. 125.

²⁹⁴ Şevket Beysanoğlu, “Karpuz Festivalinden Güney Doğı Fuarına Doğru”, **Kara-Amid**, S. 8, (Ekim 1972), s. 52-53.

²⁹⁵ Haberler-Olaylar-Dernek Çalışmaları, **Kara-Amid**, S. 8, (Ekim 1972), s. 123.

3.6. Ziya Gökalg Derneği Neden Kuruldu ve Neleri Hedefledi?

Şevket Beysanoğlu ve arkadaşlarının Ziya Gökalg'i Hükümet, Üniversiteler ve daha geniş toplum katmanları tarafından sahiplenilmesi yönünde çalışmalarına hız vermek üzere iki tarihe yoğun bir anlam yüklediği görölmektedir. 25 Ekim 1974'te vefatının 50. yıldönümü ve 23 Mart 1976'da doğumunun 100. yıldönümü vesilesiyle Ziya Gökalg'i anmak üzere farklı etkinliklere dair hazırlıklar yapılır. Vefatının 50. Yılı, doğumunun 100. Yıl etkinlikleri için atılan en önemli iki adım Ziya Gökalg Derneği'nin kurulması ve bu derneğe bağlı olarak Ziya Gökalg Dergisi'nin yayın hayatına başlaması olarak kabul edilebilir.

Ziya Gökalg Derneği, merkezi Ankara'da olmak üzere 4 Temmuz 1974 tarihinde Şevket Beysanoğlu ile birlikte Hilmi Güldoğan, Selahattin Önerli, Ruhi Nedimoğlu, Orhan Ortaç, Cevdet Hayrullohoğlu ve Adil Özer tarafından kurulur. Ziya Gökalg Derneği'nin tüzüğünde derneğin amacı üyelik şartları, denetim organı, mali hükümler gibi şartlardan önce şu husus öne çıkarılır: “Dernek politika ile uğraşmaz.”²⁹⁶ Derneğin amacı “büyük Türk düşünürü Ziya Gökalg'i hayatı, düşünceleri ve eserleriyle tanıtmaya çalışmak” olarak ilan edilir. Bu amaç doğrultusunda Gökalg hakkında yazılmış bilimsel değeri haiz araştırmalar yanında Gökalg'in eserlerini, çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış incelemelerini bir dizi halinde yayınlamak vardır. Bu doğrultuda doğum ve ölüm yıldönümlerinde anma günleri, seminerler, konferanslar düzenlemek, kitap sergileri açılması öngörölür. Gökalg vefat ettiği gün Türk Ocağı tarafından ilan edilen heykelini dikme vaadi tekrar edilirken adına özel bir dergi çıkarılması da tüzükte deklare edilir.

Ziya Gökalg Derneği'nin I. Olağan Genel Kurul Toplantı Tutanağı incelendiğinde alınan kararları pratiğe geçirmek üzere ne derece hızlı çalışıldığı ve girişimler başlatıldığı da görülecektir. İlk elde yardım ve hizmetleri için Cumhuriyet Gazetesi, Diyarbakır Valiliği ve Belediyesi'ne teşekkür yazıları yazılıyor, Gökalg'in heykelini dikmek için yardım maksadıyla Kültür Müsteşarlığı'yla temaslar kuruluyordu. Genel Kurul'da gündeme gelen bir diğer önemli mesele ise “Ziya Gökalg'in mühim eserlerinden dış Türklerin de faydalanması için eski harflerle de bastırılması”dır.²⁹⁷ Gökalg'in önemli

²⁹⁶ Ziya Gökalg Dergisi, S. 2, (Nisan 1975), s. 408-409-412.

²⁹⁷ Ziya Gökalg Dergisi, S. 2, (Nisan 1975), s. 414.

eserlerinden yapılacak bir seçmenin, eski harflerle de basılıp ulaştırılması gereken ilk hedef kitle ve bölge olarak “Ziya Gökalp’e büyük bir ilgi ve saygı duyan İran Azerbeycanı ve Kerkük Türkleri”nin anılması, dikkate değer bir değerlendirmedir.

Ziya Gökalp Derneği, Ankara’daki genel merkezin haricinde başka bir şube kurmamakla beraber Diyarbakır ve İstanbul’da araştırma merkezi açmayı, Ziya Gökalp’e Armağan kitabı hazırlatmayı, Gökalp’e ilişkin bibliyografya çalışmasını 100. Yıldönümüne kadar getirmeyi de hedefler. Gökalp’in UNESCO’nun anma takvimine dâhil edilmesi için girişimler başlatılırken her dereceli okullarda 1974-75 ve 1975-76 eğitim öğretim dönemlerinde, özel programlar düzenlenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı’ndan talepte bulunulur.²⁹⁸ Ayrıca İstanbul’da düzenlenecek II. Türkoloji Kongresi’nde Gökalp’e de yer verilmesi için tertip heyetinden Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Prof. Dr. Sadettin Buluç’la temaslar kurulmuştur.²⁹⁹

Gökalp’in doğum ve ölüm yıldönümlerinde Milli Eğitim bünyesinde dahi yapılacak programlar için bir dernekten teklif bekleniyor olması fazlasıyla tuhaftır. Hele hele Gökalp’in tartışma harici bırakıldığı ve ancak bir rica ile gündeme gelebildiği Türkoloji Kongresi’nin bilimsel ve tarihi hakikatlere ne derece sadık olabileceği ortadadır. Sadece hükümet/devlet değil üniversiteler ve aydınlar dahi resmen ilan etmeksizin Ziya Gökalp’i milli eğitim, milli tarih, milli dil gibi sahalardan sürüp atmış gibidir. Bunun için Gökalp’e ve miras bıraktığı Türk milliyetçiliği fikriyatına karşı siyasal ve entelektüel sorumluluğun bir türlü ifa edilememesi Ziya Gökalp Derneği’ni ortaya çıkaran mücbir şartların başında geliyor diyebiliriz. Gökalp’in ardından oluşan büyük boşluğu ve yerine getirilmesi gereken acil sorumluluğu ilham noktasında Ziya Gökalp Derneği’nin Geçici Yönetim Kurulu’nda özellikle iki isme vurgu yapılır: Talat Sait Halman ve Cavit Orhan Tütengil.³⁰⁰

İlerleyen yıllarda Türkiye’nin ilk Kültür Bakanı da olacak Talat Sait Halman’ın Hisar Dergisi’nde yayınlanan “Gökalp Çığırını”,³⁰¹ ve Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in

²⁹⁸ Geçici Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 2, (Nisan 1975), s. 418-419.

²⁹⁹ Geçici Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 2, (Nisan 1975), s. 420.

³⁰⁰ Geçici Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 2, (Nisan 1975), s. 417.

³⁰¹ Talat Sait Halman, “Gökalp Çığırını”, *Hisar*, S. 124, (Nisan 1974).

Türk Dili Dergisi'nde yayınlanan³⁰² “Doğum ve Ölüm Dönemeçlerinde Ziya Gökalp”, yazıları Şevket Beysanoğlu tarafından “Ziya Gökalp Derneğimizin kurulmasına etken olan” unsurların başında sayılır.³⁰³ Halman'ın yazısı ciddi bir sitem, eleştiri ve tavsiyeler manzumesi niteliğindedir. Halman, resmi ve yarı resmi kurumlar tarafından yasak savmak kabilinden düzenlenen faaliyetlerde klişe cümleler sarf etmekten öteye bir türlü geçilemediğinden şikâyet eder. Ardından “devletimiz ve üniversitelerimiz (Gökalp'in) külliyyatını yayınlamağı bile gerçekleştiremediler” diyerek sitemlerini ağırlaştırır ve ekler: “Türk sosyolojisi ve kültürü alanında tek önemli düşünürümüz olan Gökalp'i tarihe gömdük.” Fakat Türkçe'de doğru düzgün bir biyografisi bile yazılamayan Gökalp için İsraili bir bilim adamı tarafından İngilizce yazılan kitabı³⁰⁴ bir utanç vesikası olarak yüzlere çarpar.³⁰⁵ Halman, Gökalp külliyyatının yayınlanması, tezlerinin ayrı ayrı kitaplar halinde incelenmesi, Kemalizm üzerindeki etkilerinin gözden geçirilmesi, şiirlerinin eleştirisi ve monografisinin hazırlanması, gazete ve dergilerin yanı sıra radyo ve televizyonda temel düşüncelerinin tanıtılması gibi bir dizi işin planlanmasını teklif eder. Bu planlama işini devlet ve üniversitenin de dâhil olduğu bir kurulun üstlenmesini teklif eder.³⁰⁶ Cavit Orhan Tütengil'in söz konusu makalesinde de Gökalp'i “yeni Türkiye'nin oluşumunu yakından etkileyen temel görüşleri”yle neden topluma anlatılamadığı ve anlatılması için neler yapılması gerektiğine dair benzer mahiyette eleştiri ve tavsiyeler vardır.³⁰⁷

3.7. Ziya Gökalp Dergisi'nin Yayın Hayatına Girişi

Şevket Beysanoğlu'nun 1950'lerin başından itibaren öncüsü ve katılımcısı olduğu girişimlerin beş ana hedefi vardı. 1- Ziya Gökalp Müzesi, 2- Ziya Gökalp Derneği, 3- Ziya Gökalp Dergisi, 4- Ziya Gökalp Külliyyatı ve nihayet 5- Ziya Gökalp Heykeli.

³⁰² Cavit Orhan Tütengil, “Doğum ve Ölüm Dönemeçlerinde Ziya Gökalp”, *Türk Dili Dergisi*, S. 273, (Haziran 1974).

³⁰³ Geçici Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 2, (Nisan 1975), s. 417.

³⁰⁴ Uriel Heyd, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Kadir Günay (çev.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.

³⁰⁵ Talat Sait Halman, “Gökalp Çığırtı”, *Hisar*, S. 124, (Nisan 1974), aktaran: *Ziya Gökalp Dergisi*, (Kasım 1974), S. 1, s. 98-99.

³⁰⁶ Halman, *Hisar Dergisi*, aktaran: *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 99.

³⁰⁷ Cavit Orhan Tütengil, “Doğum ve Ölüm Dönemeçlerinde Ziya Gökalp”, *Türk Dili Dergisi*, S. 273, (Haziran 1974), aktaran: *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, (Kasım 1974), s. 101-102.

Kasım 1974'te, yılda iki kez yayınlanacağı ilan edilen Ziya Gökalp Dergisi hedefi hayata geçirilir. Yazı İşleri Müdürü Şevket Beysanoğlu, idare yeri Gaziosmanpaşa-Ankara'dır. İlk sayısı 272 sahifedir. Kapakta sadece Gökalp'in siyah beyaz bir portre çalışması ve altına yazılan "Ölümünün 50. Yılında Seni Saygı ve Rahmetle Anıyoruz" ibaresi yer alırken içeride logonun altında "Ziya Gökalp Derneği'nce Yayınlanır Kültür Dergisi" ifadesi yerleştirilmiştir. Girişte maddi olanakların elverdiği gün derginin üç ayda bir (yılda dört kez) yayınlanma düşüncesi okurlarla paylaşılır. "Dergimiz ve Derneğimiz" başlığıyla kaleme alınan imzasız giriş yazısında özenle vurgulanan iki husus göze çarpar: İlki; Gökalp'i iyice anlayabilmek ve fikri gelişimini inceleyebilmek için bütün eserlerini okumanın zarureti, ikincisi ise Gökalp'e dair muhtelif zamanlarda yapılan değerlendirmelerden haberdar olmak.

Ziya Gökalp Dergisi'nin iddiası ve hedefi Gökalp'in hayatının yeterince bilinmeyen taraflarını aydınlığa çıkarmak, o'nun henüz hiç yayımlanmamış veya az bilinen eserlerine öncelik vererek bütün araştırma ve incelemelerini yayımlamaktır. Bu hedef doğrultusunda Gökalp'in, dönemin şartları itibarıyla adli ve siyasi sorunlara da yol açabilecek, "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" adlı eserini eksiksiz olarak tefrika etmeye başlamak son derece dikkat çekici ve takdire şayan bir teşebbüstür. Üstelik söz konusu makale neşredilirken 1922'de dönemin Sıhhiye Vekili (Sağlık Bakanı) Dr. Rıza Nur'un "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkik" çalışmasını Ankara Hükümeti namına hangi gayeler için Gökalp'ten talep ettiğine dair bilgiler de paylaşılır. Dr. Rıza Nur'un "Kürtlere Türk olduklarını anlatmak için teşkilat yapıp" Gökalp'i nasıl faaliyete teşvik ettiği³⁰⁸ aktarılır.³⁰⁹ Yazının devamında aşiretlerin iskânı meselesinde yaşanan sıkıntılara çözüm bulmak maksadıyla Dr. Rıza Nur'un, Gökalp'ten, Diyarbakır ve havalisinde iktisadi sebeplerle Kürtleşen Türkler üzerine etnografik tetkiklere başlaması için talepte bulunduğunu öğreniyoruz. Gökalp'in Küçük Mecmua'yı neşrettiği dönemde Sıhhat ve Muaveneti İçtimaiye Vekili olan Dr. Rıza Nur arasında düzenli bir haberleşme olduğunu öğreniyoruz. Diyarbakır çevresinde Türklüklerini muhafaza eden

³⁰⁸ Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikleri, **Doğu Büyük Ülkü Gazetesi**, C. 2, S. 12, (İlkteşrin/Ekim 1943), s. 14-15. (Ziya Gökalp'in bu makalesini yayımlanırken iki husus dikkati çeker: Birincisi başlıktan "Kürt" ifadesi çıkarılır. İkinci olarak, "Doğu" imzasıyla Ali Nüzhet Göksel'in verdiği bir malumat makale içerisinde küçük bir bölüm okurlarla paylaşılır.)

³⁰⁹ "Dergimiz ve Derneğimiz", **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, (Kasım 1974), s. 2.

aşiretlerin yanı sıra iktisadi sebeplerle Kürtleşen Türklerin dilleri, tarihleri, ırk ve adetleri üzerine Gökalp'in ilmi metotlarla kaleme aldığı tetkikler ve rapor Ankara Hükümeti tarafından benimsenmişti. Göksel'e göre Vekiller Heyeti (Bakanlar Kurulu) tarafından Gökalp'in kaleme alıp yüz sahifelik bir defterde topladığı rapor çok beğenilmiş, karşılığında üç yüz lira gönderilmiş ve bütün Şark Vilayetlerinde benzer bir tetkikin yapılması yönünde ihtiyaç duyulan imkânların seferber edileceği de iletilmişti kendisine.³¹⁰

Gökalp'in ölümünün 50. Yılı'na denk ge(tiri)len Ziya Gökalp Dergisi'nde (Nisan 1975) "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" makalesinin birinci ve ikinci bölümü neşredilerek tefrika edilmeye başlanır.³¹¹ Takip eden sahifelerde "Türkiye Türklerinin Etnografik Tasnifi"³¹², "Türkiye'nin Yaşama Kabiliyeti"³¹³ makalelerine ve "Büyük Azim"³¹⁴ adlı şiirine yer verilir. Ayrıca Şevket Beysanoğlu ilk sayıya "Ziya Gökalp Anıtı" (s. 5-8) ve "Ziya Gökalp'i Kaybettiğimiz Gün ve Sonrası" (s. 11-17) başlıklı iki makaleyle de katkı verir.

Dergi'nin ilk sayısında yoğun olarak, Gökalp'in hayatı, fikirleri ve eserlerini farkı yönlerden değerlendiren yazılara yer verilir. Şu birkaç örneğe de bakarak Beysanoğlu ve dergi editörlerinin siyasi duruşları veya mesleki formasyonu birbirinden oldukça farklı birçok ismin Gökalp hakkındaki görüşlerini ayırt etmeksizin okurlarıyla buluşturma noktasındaki objektif tutumlarını görebiliriz. Mehmet Kaplan "Gökalp'in Özlediği Vatan"³¹⁵, Behçet Necatigil "Şair Ziya Gökalp"³¹⁶, Akçoraoğlu Yusuf "Ziya

³¹⁰ Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikleri, *Doğu Büyük Ülkü Gazetesi*, C. 2, S. 12, s. 14-15.

³¹¹ Ziya Gökalp, "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 208-218.

³¹² Ziya Gökalp, "Türkiye Türklerinin Etnografik Tasnifi", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 219-220, (İlk yayın yeri ve tarihi: Antep'teki Gazisancak Gazetesi, 2 Nisan 1923, S. 118).

³¹³ Ziya Gökalp, "Türkiye'nin Yaşama Kabiliyeti", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 221-225. (İlk yayın yeri ve tarihi: Tanin Gazetesi 19. 01. 1917).

³¹⁴ Ziya Gökalp, "Büyük Azim", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 226. (İlk yayın yeri ve tarihi: Yeni Adana Gazetesi, 28 Temmuz 1921, Aktaran Ömer Sami Coşar, Milli Mücadele Basını, s. 80-81).

³¹⁵ Mehmet Kaplan "Gökalp'in Özlediği Vatan", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 22-26.

³¹⁶ Behçet Necatigil "Şair Ziya Gökalp", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 112-113, (İlk yayınladığı yer ve tarih: Cumhuriyet Gazetesi, Ziya Gökalp Özel Eki, 27 Ekim 1974)

Gökalp Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar”³¹⁷ ve Cavit Orhan Tütengil “Ziya Gökalp ve Ulusal İktisat”³¹⁸ makaleleri yer alır.

Ziya Gökalp Dergisi'nin Nisan 1975'te yayımlanan 2. Sayısında, gelecek sayıdan itibaren Gökalp'in çocukluk ve gençlik arkadaşı Ahmet Cemil Asena'nın kaleminde “Arkadaşım Ziya Gökalp” üzerine bir dizi yazının neşredileceği haber edilir (s. 3-4). Aynı zamanda Gökalp'in İstanbul Üniversitesi'nde verdiği Felsefe ve İctimaiyat ders notlarının, Malta'da verdiği konferansların da dergide tefrika edilerek yayınlanacağı duyurulur. Necati Akder'in “Gökalp'in Felsefesi” (s. 277-282), Hikmet Dizdaroğlu'nun “Ziya Gökalp'te Mutluluk Düşüncesi” (s. 289-304), Cavit Orhan Tütengil'in “Ziya Gökalp ve Kadın Hakları” (s. 311-314), Süleyman Arısoy'un “Ziya Gökalp'in Milliyetçilik Açısından Türk Temaşası” (s. 337-340), Mustafa E. Erkal'ın “Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri ve Sınıf Çatışması” (s. 346-350) ve Orhan Türkdoğan'ın “Ziya Gökalp'ta Yabancılaşma İlkesi” gibi farklı konu ve bakış açılarını ihtiva eden makaleler öne çıkmaktadır. Aynı sayfalar arasında Şevket Beysanoğlu'nun “Ziya Gökalp Dinsiz Değildi” (s. 283-288 ve 373-379) ve “Ziya Gökalp'in Yaşam Öyküsü” (s. 326-336) makalelerini de görmekteyiz. Bu yazının içinde Ziya Gökalp'in Diyarbakır Milletvekili olduğu dönemde Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi, Yahya Kemal ve Ruşen Eşref ile aynı karede yer aldığı bir fotoğraf da yayınlanmıştır. (s. 335)

Ziya Gökalp'in makale ve şiirleri 2. sayıda da aynı yoğunlukta yayınlanmaya devam edilir. “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler-II” (s. 380-385), “İslam Terbiyesinin Mahiyeti” (s. 386-388), “Milli Vicdanı Kuvvetlendirmek” (s. 394-398), “Tebessüm” (s. 398-400), “Türklerin En Zayıf Noktası ve En Kuvvetli Noktası” (s. 400-403) ve “Hedefler ve Mefkûreler” (s. 403-407) gibi makalelerine yer verilir. Bu makalelerin arasında “Köylü Şiirleri” başlığı altında “Oruç, Ezan, Namaz, Zekât, Bayram, Nefsü'l Emr, İlahi” gibi yedi farklı şiir dergi sayfalarına taşınır (s. 388-393). Aynı sayıda “Ziya Gökalp Derneği Tüzüğü”ne ve “I. Olağan Genel Kurul Toplantı Tutanağı”na ve “Geçici Yönetim Kurulu Çalışma Raporu” da okurlarla paylaşılır (s. 408-421). Dergi'nin birinci sayısında hiç reklam yokken 2. Sayıda üçü kamu bankası (Vakıf Bankası,

³¹⁷ Yusuf Akçoraoğlu, “Ziya Gökalp Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar”, **Ziya Gökalp Dergisi**, s. 50-55. (İlk yayınlandığı yer ve tarih: Türk Yurdu, c. 1, s 3, Kanunevvel/Aralık 1340/1924)

³¹⁸ Cavit Orhan Tütengil “Ziya Gökalp ve Ulusal İktisat” **Ziya Gökalp Dergisi** S. 1, s. 119-121, (İlk yayınlandığı yer ve tarih: Cumhuriyet Gazetesi, Ziya Gökalp Özel Eki, 27 Ekim 1974)

Şekerbank ve Halk Bankası), biri de kamu kurumu (MKE) olmak üzere dört ayrı sayfada reklam alındığı görülmektedir.

Ekim 1975-Ocak 1976 tarihinde, 3. ve 4. Sayısı birleşik yayınlanan Ziya Gökalp Dergisi'nde doğumunun 100. Yılında Gökalp'in kendisine yaraşır bir biçimde kutlama çabalarının hızla yürütüldüğü bilgisi okurlarla paylaşılır. PTT idaresinin renkli Ziya Gökalp pulu çıkaracağı, Unesco Türk Milli Komisyonu'nca Diyarbakır'da Kültür Haftası düzenleneceği, Türk Kültürünü Araştırma Derneği'nce altın ve gümüşten Ziya Gökalp madalyonları yaptırılacağı gibi gelişmeler hakkında bilgiler verilir. Hükümet değişimiyle birlikte yeniden teşkil edilen "Doğumunun 100. Yılında Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu"nda yer alan üyeler hakkında bilgi verilir. Ayrıca "Ziya Gökalp Anıtı" yarışmasına katılan eserleri inceleyen jürinin ilan ettiği dereceler ve aldıkları ödüllerin listesi yayınlanır. Bu sayıda iki önemli duyuruya yer verilir. İlk olarak Ziya Gökalp Dergisi'nin artık üç ayda bir yayınlanacağı duyurulur. İkinci olarak daha önceki sayılarda Küçük Mecmua'yı, Ziya Gökalp'in ek formları şeklinde yayınlama fikrinden vaz geçilir. Çünkü Kültür Bakanlığı, Gökalp'in Küçük Mecmua'daki bütün yazılarını bir ciltte toplayarak yayınlama kararı almıştır.³¹⁹

Ziya Gökalp Dergisi'nin 3. ve 4. Sayısında da Gökalp'in makalelerini Latin alfabesiyle yayınlama, başta yakın arkadaşı Ahmet Cemil Asena ve kardeşi M. Nihat Gökalp'in hayatı üzerine kaleme aldıkları biyografiler ve Gökalp'in tarih, hukuk, iktisat, aile ve mefkûre gibi konularını irdeleyen çeşitli makaleleri iktibas etmeye, derlemeye devam ediliyordu. Safa Şevket Erkün'ün "Ziya Gökalp'te Hukuk Sosyolojisi"³²⁰ ve Z. F. Fındıkoğlu'nun "Ziya Gökalp ve Hukuk Sosyolojisi Etrafındaki Neşriyatı"³²¹ gibi makalelerin yanı sıra, Amiran Kurtkan'ın "Ziya Gökalp ve İktisat Sosyolojisi"³²² ve Fethi Tevetoğlu'nun "Türk Milliyetçiliğinin Kurucusu: Ziya Gökalp"³²³ gibi çeşitli ya-

³¹⁹ "Yüzüncü Yıl Hazırlıkları", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 423-425.

³²⁰ Safa Şevket Erkün, "Ziya Gökalp'te Hukuk Sosyolojisi", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 445-447, İlk yayımlandığı yer ve tarih: *Hukuk Dünyası*, (Sontesrin, 1944).

³²¹ Z. Fahri, Fındıkoğlu, "Ziya Gökalp ve Hukuk Sosyolojisi Etrafındaki Neşriyatı", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 448-453. İlk yayımlandığı yer ve tarih: *İŞ Dergisi*, İlkteşrin 1944).

³²² Amiran Kurtkan, "Ziya Gökalp ve İktisat Sosyolojisi", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 3-4, s. 516-522. (İlk yayımlandığı yer ve tarih: *Sosyoloji Konferansları*, Beşinci kitap, 1964-65 Ders Yılı.)

³²³ Fethi Tevetoğlu, "Türk Milliyetçiliğinin Kurucusu: Ziya Gökalp" *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 534-535, İlk yayımlandığı yer ve tarih: Son Baskı 25 Ekim 1967.

yın organlarında değişik tarihlerde yayınlanmış makaleler de iktibas edilerek okura takdim ediliyordu.

Derginin bu sayısında dikkat çekici yazılardan birisi de Munis Tekinalp'ın "Kemalizm ve Gökaldpizm"³²⁴ makalesidir. Tekinalp bu makalesinde önce Kemalizm ve Gökaldpizm'in kabaca tanımını yapar ve çerçevesini çizer sonra da aralarındaki ortak noktaları ve farkları ifade etmeye çalışır. "Türk mucizesi" diye andığı Kemalist İnkılapların köklerinde Ziya Gökaldp'in bulunduğunu vurgular, Gökaldpizm'in tekamül üzere ilerlerken Kemalizm'in inkılap hamleleriyle gerçekleştiğini iddia eder. Buradan hareketle Tekinalp yakın veya uzak gelecekte siyasal rejime hâkim olan Kemalizmin yanında cemiyete Gökaldpizm'in hâkim olacağını iddia eder.³²⁵ Eski ve yakın bir dostu olarak Gökaldp'teki karakter, fikir ve hareket ilişkisini değerlendiren isimlerden birisi de dönemin önemli gazetecilerinden Falih Rıfkı Atay'dır. Falih Rıfkı iktibas edilen kısa makalesinde Gökaldp'i "bilgin olmazdan önce, bir ideoloji adamı" olarak tasvir ederken yöntem ve icraat ilişkisine dair şu notu ekler; "yanında akademiden fazla devleti aramıştır. Türklük fikir savaşlarının tabii gelişmelerini ve tekamül seyrini bekliyemezdi. Bu sebeple ihtilalci ve devletçiydi."³²⁶

Aynı sayıda Behçet Kemal Çağlar'ın "Mürşitsiz Gençlik" başlığıyla yaptığı değerlendirmede Gökaldp "bize Diyarbakır'dan Avrupa'yı getiren fikir adamı"³²⁷ olarak tasvir edilir mesela. İlimde ve felsefede olduğu gibi şiirde de en büyük mürşit rolünü oynadığını iddia eden Çağlar, Gökaldp'i "hem çamurunu kendi karan, hem taşını kendi arayıp bulup taşıyan bir büyük mabed mimarına benze"tir.³²⁸ Sonuçta Çağlar, ruh ve sanat açısından dünya ölçğinde hürmet ve şöhret kazanmak için Gökaldp'e muhtaç olduğumuzu, Gökaldp'in tuttuğu ışığa yönelmekten başka çare olmadığını tekrar tekrar vurgular.³²⁹

³²⁴ Munis Tekinalp, "Kemalizm ve Gökaldpizm" *Ziya Gökaldp Dergisi*, S. 3-4, s. 461-464. (İlk yayınlandığı yer ve tarih: *Vatan*, 13 Aralık 1954)

³²⁵ Tekinalp, *Ziya Gökaldp Dergisi*, s. 461-462.

³²⁶ Falih Rıfkı Atay, "Gökaldp", *Ziya Gökaldp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 491-492. (İlk yayınladığı yer ve tarih: *Dünya Gazetesi*, 31 Ekim 1954)

³²⁷ Behçet Kemal Çağlar, "Mürşitsiz Gençlik", *Ziya Gökaldp Dergisi*, S. 3-4, (Ekim 1975-Ocak 1976), s. 499. (İlk yayınladığı yer ve tarih: *Yirminci Asır*, C. 9, S. 238, 7 Mart 1957)

³²⁸ Çağlar, *Ziya Gökaldp Dergisi*, S. 3-4, s. 499.

³²⁹ Çağlar, *Ziya Gökaldp Dergisi*, S. 3-4, s. 500.

Ziya Gökalp Dergisi'nin 5. Sayısı bir hayli gecikerek, Nisan-Ekim 1976 tarihinde yayınlanabilir ancak. Kapakta “ Ziya Gökalp'in Diyarbakır'da Dikilecek Heykelinin Maketi” yazısıyla bir çizime-tasarıma yer verilir. Dergi adına kaleme alınan ön yazıda Ziya Gökalp'in yayınlanan ve yayına hazırlanan eserleri hakkında son gelişmeler hakkında bilgiler paylaşılır. Farklı bir bilgi olarak RCD Cultural Institute tarafından Gökalp'in Farsçaya çevrilen önemli makalelerini bir kitap olarak yayınlayacağı ilan edilir.³³⁰ İmzasız bir yazı ile “Ziya Gökalp Yılı Çalışmaları” başlığı altında Diyarbakır, Ankara ve İstanbul'da yapılan toplantıların haber metninin yanı sıra “İstanbul Televizyonu'nca Ziya Gökalp'in Yüzüncü Doğum Yılı Münasebetiyle Düzenlenen Anma Programı”na dair N. Harpoğlu'nun Türk Kültürü Dergisi'nde (Sayı 163, Mayıs 1976) kaleme aldığı değerlendirme yazısı okurlarla paylaşılır.³³¹ Ardından Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakır'da yaptığı konuşmaya dergi sayfalarında yer verilir.³³²

Ziya Gökalp Dergisi'nin 5. Sayısında dikkat çeken yazılardan biri Rıza Kardeş'in “Doğumunun 100. Yılı Dolayısıyla Yaşayışında ve Şiirlerinde Ziya Gökalp'in Temsil Ettiği Eğitim Anlayışı”,³³³ Süleyman Arısoy'un “Ziya Gökalp'e Göre Türk Kültürü, Türk Folkloru ve Etnografyası”³³⁴ ve Ahmet Bican Ercilasun'un “Dil Anlayışı Bakımından Gökalp ve Bugünkü”³³⁵ başlıklı makaleleri dikkat çeker. Şevket Beysanoğlu bu sayıya “Ziya Gökalp'in Halkbilimi Çalışmaları” makalesiyle katkı verir.³³⁶ (Bu makale Beysanoğlu'nun 15 Mart 1974'te Ankara Milli Kütüphane'de verdiği bir konferansın metnidir.)

Bu sayıda ilginç sayılabilecek şöyle bir haber yer almaktadır: Ziya Gökalp'in kendi el yazısıyla yazılmış “Halk Klasikleri I, Nasrettin Hoca'nın Latifeleri” isimli ese-

³³⁰ İkinci Cildimize Başlarken, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 2.

³³¹ “Ziya Gökalp Yılı Çalışması”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 1-16.

³³² Şevket Beysanoğlu, “Ziya Gökalp Yılı”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 17-25.

³³³ Rıza Kardeş, “Doğumunun 100. Yılı Dolayısıyla Yaşayışında ve Şiirlerinde Ziya Gökalp'in Temsil Ettiği Eğitim Anlayışı”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, s. 40-47. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Bayrak Dergisi**, (Nisan 1976), s. 747.

³³⁴ Süleyman Arısoy, “Ziya Gökalp'e Göre Türk Kültürü, Türk Folkloru ve Etnografyası”, **Ziya Gökalp Dergisi** S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 53-58.

³³⁵ Ahmet Bican Ercilasun, “Dil Anlayışı Bakımından Gökalp ve Bugünkü”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 105-110. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Töre Dergisi**, S. 44, (Ocak 1975).

³³⁶ Şevket Beysanoğlu, “Ziya Gökalp'in Halkbilimi Çalışmaları”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 90-98.

rinin aslı Doç. Dr. Selahattin Yazıcı tarafından Ziya Gökalp Müzesi'ne bağışlanmıştır. Haberin ardına Ziya Gökalp Müzesi'nin hatıra eşyası, mektup, gazete ve dergi koleksiyonun zenginleştirilmesi için bir kampanya açıldığı, detaylı bilgilerin gelecek sayılarda okurla paylaşılacağına yer verilmektedir.³³⁷

Ziya Gökalp Derneği'nin Kasım 1974'te yayınlanmaya başladığı Ziya Gökalp Dergisi, Aralık 1998'de son sayısını yayınlamıştır. Böylece Ziya Gökalp'in hayatı, ilmi ve fikri mirası adına 25 yıl ve 84 sayıdan müteşekkil son derece önemli, verimli ve kalıcı bir literatür Türk sosyoloji ve folklor literatürüne kazandırılmıştır. Zaman zaman aksayan ve bazı kereler tekrara düşen dergi, Şevket Beysanoğlu'nun yaşlılık ve hastalıklarla mücadele ettiği bir dönemde yayımına son vermeye mecbur kalmıştır.³³⁸

3.8. Kültür Bakanlığı Tarafından Gökalp Külliyyatının Yayımlama Süreci

1950'li yıllara gelindiğinde, vefatının üzerinden yaklaşık 30 yıl geçtiği durumda dahi Gökalp külliyyatını toplayıp neşretme hususunda Hakkı Süha Gezgin'in gündeme getirdiği eleştiriler geçerliliğini korumaktadır.³³⁹ Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakır'da "Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği"ni kurup ilk ciddi çalışmalara başlayıp derli toplu eserlerini yayınlamaya başlayana kadar Ziya Gökalp Külliyyatı ile ilgili başkaca ciddi bir çalışma görülmemektedir. Ziya Gökalp'in vefatından sonra yapılması planlanan işlerin hemen tamamını, hatta doğumunun 100. Yılına, Ziya Gökalp yılı ilan etmek dâhil başkaca hemen bütün etkinlikler, Şevket Beysanoğlu'nun gayretleriyle gerçekleştirilmiştir.

Şevket Beysanoğlu'nun çalışmaları ürün olarak ortaya çıkana kadar Ziya Gökalp'in eserlerini yayımlama yönünde zaman zaman girişimler olmuş fakat bunlar anlamlı bir şekilde ve bütünlük içerisinde sonuca ulaşamamıştır. Beysanoğlu, sonuca ulaşana kadar çabalarında ısrarcı olan, hedeflerine ulaşmaya dek gayretlerini sürdüren azimli bir yapıya sahiptir. Örneğin yayınevleri, meselenin ticari yönünü daha çok önce-

³³⁷ "Selahattin Yazıcıoğlu'nun Ziya Gökalp Müzesi'ne Armağanı", *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 5, (Nisan-Ekim 1976), s. 140.

³³⁸ Ziya Gökalp Dergisi üzerine yapılan bir değerlendirme için bkz: Rıdvan Turhan, "Ziya Gökalp Derneği Tarafından Çıkarılan Ziya Gökalp Dergisi", *Ziya Gökalp*, Korkut Tuna ve İsmail Coşkun, (ed.) Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Anma ve Armağan Eserler, 2011, s. 399-417.

³³⁹ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, C. 2, s. 10.

leyip kısa Gökalp biyografisi ve eserlerinden seçmeler yaparak bir antoloji vücuda getirecek projelere daha sıcak bakıyorlardı. Beysanoğlu'nun ticari ve popüler yaklaşımlara mesafe koyarak meselenin ilmi ve ahlaki sorumluluğunu izah sadedinde yaklaşımı şu satırlarda belirginlik kazanmaktadır: “Oysaki şairin şiirlerinden seçme bir şiir kitabı anlamlı olabilirse de âlim için bu hareket bir anlam ifade etmez. Çünkü Ziya Gökalp'in üzerinde durduğu meselelere birçok yazılarıyla temas etmiş ve meseleleri bu yazı silsilesi içinde ayrı ayrı ele alarak izah etmişti. Ayrıca birbirleriyle ilgili meseleleri çok defa şiirleriyle formüleştirmiş makaleleriyle de onların ilmi sebep ve neticelerini açıklamıştır. Böylece birbiriyle bağlı silsileler halinde yazılan makalelerden seçim yapmak tabiatıyla mümkün olamazdı. Esasen Ziya Gökalp gibi fikir tarihimizde devir açmış bir âlimin eserlerinin kronolojik bir sıraya göre tertiplenmiş ve yaşadığı zamanın sosyal ve siyasi şartları izah edilmiş bir Ziya Gökalp külliyatı vücuda getirmedikten sonra, Gökalp'le beraber fikir tarihimizin bir devri ve inkılabımızın ilmi ve felsefesi cephesi aydınlanmış olmayacaktı.”³⁴⁰

Resmi beyanlara bakılacak olursa Ziya Gökalp'e büyük bir değer verildiğini fakat buna karşın, onun eserlerini basmanın bir türlü mümkün olmadığını, tarifi zor bir atmosfer Türkiye'ye hâkimdir. Gökalp adına başlatılan çabalar çok geçmeden akamete uğramakta, devlet ve üniversiteler adına nedense somut ve kalıcı adımlar atılamamaktadır.

Oysa işe nereden başlanacağı gayet açık ve nettir: Ziya Gökalp'in ilk yazılarını yayınlamaya başladığı Diyarbakır'da çıkan gazetelerden başlayarak kronolojik olarak yazılarını derleyip basmak gerekmektedir. Bu noktada devlet ve üniversitelerin yıllar boyunca atamadığı adımı sivil alanda Şevket Beysanoğlu atmaktadır. “Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği”nin Başkanı sıfatıyla Şevket Beysanoğlu “Ziya Gökalp'in İlk yazı Hayatı” adındaki eserinde Gökalp'in Diyarbakır, Dicle ve Peyman gazetelerindeki ilk yazılarını derleyip yayınlamak Türk sosyolojisi ve folkloru literatürüne çok değerli bir katkı sağlamıştır.³⁴¹

³⁴⁰ Şevket Beysanoğlu, “Ziya Gökalp Külliyatı Üzerine Bir Hesaplaşmanın Hikâyesi”, **Diyarbakır** C. 2, Ankara: Neyir Matbaası, 1986, s. 11.

³⁴¹ Şevket Beysanoğlu (hızl.), **Ziya Gökalp'in İlk yazı Hayatı 1894-1909**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, S. 2, Gökalp Külliyatı No. 1, 1956.

Şevket Beysanoğlu, 4 Ocak 1954'de Diyarbakır'da, arkadaşlarıyla birlikte daha sonra Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'ne dönüştürülecek olan Diyarbakır Kültür Derneği'ni kurduğundan itibaren, bir taraftan Gökalp'in doğduğu evi müzeye dönüştürme çabalarını hızlandırırken diğer taraftan da Gökalp'in akrabaları, yakınları ve arkadaşları ile temasa geçerek bilgi ve belge toplamaya başlıyordu. İlk hedef 1910-1924 yılları arasında Diyarbakır, Selanik, İstanbul ve Ankara da çıkmış gazete ve dergileri tarayarak bir arşiv oluşturma çabalarını derli toplu ve kalıcı bir dizi esere dönüştürmekti.

Şevket Beysanoğlu'nun Diyarbakır'da Ziya Gökalp'in eserlerini yayınlama tecrübesi, işin güçlüğüne gözler önüne sermiştir. Sivil girişimler önemli olmakla birlikte makul ve sürdürülebilir bir sonuç alabilmek için uzman kişilerin çalışmaları ve yeterli bir bütçeye sahip olmanın zarureti ortaya çıkmıştır. Uzmanlar kurulunun teşekkülü ve güçlü bir bütçe ihtiyacı bu işin altından kalkabilecek tek adresi işaret etmektedir: Devlet kurumları. Bu çıkarımdan hareketle Kültür ya da Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu işi üstlenmesi için teşvik ve girişimlerde bulunmak en makul belki de tek mecburi yol olarak görülmüştür. Şevket Beysanoğlu'nun bazı arkadaşlarıyla birlikte 4 Temmuz 1974'te Ankara'da Ziya Gökalp Derneği'ni kurarken önlerinde duran makul ve mecburi tercih, Gökalp Külliyyatı'nın neşri için Kültür veya Milli Eğitim Bakanlıklarıyla işbirliği yapmaktan başkası değildir.

Ziya Gökalp Derneği'nin kurulduğu 1974 senesi Gökalp'in ölümünün 50. yılına, iki yıl sonrası olan 1976 yılı da, doğumunun 100. yılına denk geliyordu. Beysanoğlu ve Dernek Yönetim Kurulu, Gökalp'in ölümünün 50. yılı ve doğumunun 100 yılında yapılacak etkinliklere ilişkin teklifler gündemiyle dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'ten görüşme talebinde bulunur. Başbakan Ecevit heyeti kabul eder ve olumlu bir görüşme gerçekleşir. Başbakan Ecevit teklifleri değerlendiren konuşmasında şu görüşleri ifade etmiştir: "Ömrünü Türk kültür ve uygarlığının sorunlarına vermiş ve Türk düşüncesine önemli katkılarda bulunmuş olan Ziya Gökalp'i yeniden değerlendirmek, Türk düşünürlerinin hem görevi hem de düşün hayatımızın canlılığının gereğidir."³⁴²

Ziya Gökalp yılı ilan edilmesi ve külliyyatının yayınlanmasıyla ilgili Başbakan Ecevit'in talimatı doğrultusunda Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ ve Kültür Müs-

³⁴² Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 15-16.

teşarı Bozkurt Güvenç’le görüşmeler yapılır. Hükümet nezdinde konunun önemsendiği, görüşmelerin olumlu sonuçlar vermeye çok yakın olduğu izlenimi edinilir. Olumlu izlenimlerin fiili karşılığını görmek için çok fazla beklenmeyecektir. Ölümünün 50. ve doğumunun 100. yıldönümlerinde 1974-75 ve 1975-76 eğitim öğretim dönemleri boyunca, her dereceden bütün okullarda, Ziya Gökalp ile ilgili özel programlar uygulanması öngörülür.³⁴³

12 Kasım 1974 tarihinde, Devlet Bakanı adına Müsteşar Yardımcısı İsmet Parmaksızoğlu imzası ile Şevket Beysanoğlu’na bir davet ulaşır. Parmaksızoğlu’nun davetinde, Ziya Gökalp’in doğumunun 100. Yıldönümünün devlet ölçüsünde kutlamalar yapılmasının amaçlandığı ifade edilir. Bu sebeple Kültür Müsteşarlığı’nca “Ziya Gökalp’in 100. Doğum Yıldönümü Kutlama Alt Danışma Kurulu” kurulduğu ve Beysanoğlu’nun da bu kurulun üyeliğine seçildiği bildirilmektedir.

Şevket Beysanoğlu ve İbrahim Olgun’un üye olarak atandığı Kurul’un Başkanı Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’dir. Kurul yedi maddeden oluşan bir dizi karar alır. Böylece Ziya Gökalp külliyyatını gerçekleştirmek üzere ilk adım atılmıştır. Uzman kişilerle görüşülecek ve projede görev almak isteyen gönüllüler de çalışmalara dâhil edileceklerdi. Ziya Gökalp’le ilgili ilk akla gelen isimlerden biri olan Fevziye Abdullah Tansel’e gidilir öncelikle. Gökalp külliyyatından istediği eserleri hazırlayabileceği yönünde Tansel’e bir teklif sunulur. Fakat Tansel Kültür Bakanlığı ile çalışmayı reddeder.

Alt Danışma Kurulu tarafından 21 Aralık 1974’te gerçekleştirilen toplantıda Ziya Gökalp külliyyatı için, 4 dizi ve 28 kitaptan oluşacak bir program taslağı hazırlanır. Bu programa göre, 1. Dizide Ziya Gökalp’in 11 eseri, 2. Dizide makalelerin toplanıp derlenmesiyle oluşturulacak 10 kitap, 3. Dizi Ziya Gökalp’i tanıtıcı yayınlardan oluşacak 5 kitap ve 4. Dizide ise Ziya Gökalp hakkında yazılmış 2 eserin yayınlanması planlanır. Ancak bu programın konuşulmasının üzerinden geçen bir müddet sonra Bülent Ecevit Hükümeti çekilir ve Süleyman Demirel Başbakanlığında bir Hükümet kurulur. Süleyman Demirel’in kurduğu hükümette Başbakanlığa bağlı olarak çalışan Kültür Müsteşarlığı bakanlık olarak yeniden yapılandırılır. Beysanoğlu bu değişim ve gelişme-

³⁴³ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, s. 15-16.

leri, Gökalp projesi adına müspet değerlendirir. Çünkü Demirel'in Ziya Gökalp'le ilgili olumlu düşünceye sahip olduğunu, 50. Ölüm yıldönümünde mesaj yayınladığını hatta Diyarbakır'da Ziya Gökalp üniversitesinin bir an evvel bütün fakülteleri ile ikmalini temenni eden beyanlar verdiğini iyi biliyordur. Ancak hükümet değişikliği beklenen olumlu gelişmeleri sağlayamaz. Aksine Kültür Müsteşarlığı'nın Kültür Bakanlığı'na dönüşümü sebebiyle işler belirsiz bir süreye kadar ertelenir.

Bu belirsizlik ve süreci askıya alma duruma rağmen Şevket Beysanoğlu yılgınlığa düşmeden kaldığı yerden gayretlerini sürdürür. Gökalp külliyyatına ilişkin çıkarılan projede hem o zamana dek yapılanlarla ilgili hem de eksik kalan, yapılması gereken işlerle ilgili detaylı raporlar hazırlar. Nihayet 30 Mayıs 1975 günü Kültür Bakanı olarak atanan Rıfık Danışman'la TBMM'de görüşerek külliyyat ve diğer konulardaki çalışmalarla ilgili bir sunum yapar. Beysanoğlu'nun Kültür Bakanı Rıfık Danışman'la temasları kısa sürede olumlu sonuç verir. Buna göre Prof. Dr. Nihat Nirun başkanlığında, Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı Rıza Kardeş ve Şevket Beysanoğlu'ndan oluşan "Doğumunun 100. Yılında Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu" teşkil edilir.

Bakan Danışman'ın desteğini alan Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu dört hususta somut adım atar: 1- Gökalp Külliyyatı'ndan hazırlanan kitapların hemen baskıya verilmesi ve kitapların 30'ar bin adet basılması, 2- Ziya Gökalp Müzesinin onarılması için gerekli ödeneğin hemen aktif edilmesi, 3- 100 adet altın ve 500 adet gümüş, Ziya Gökalp madalyonu bastırılması ve 4- Diyarbakır'da Ziya Gökalp heykelinin dikilmesi için Kültür Bakanlığı'nın desteği. Ne var ki bütün bu hızlı karar alma mekanizmasına, güçlü siyasi desteğe rağmen, Gökalp'in doğumunun 100. yılında okurların eline ulaştırılacağı ilan edilen Külliyyat'tan ancak 9 kitap yayınlanabilmiştir.

Gökalp'e ilişkin aslında ikili bir süreç yürütülmektedir. Şevket Beysanoğlu bir taraftan Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıkları üzerinden devletin Gökalp'in mirasını sahiplenmesi için temaslar kuruyordu. Diğer taraftan ise sivil çabaları elden bırakmıyordu. İşte bu minvalde Şevket Beysanoğlu'nun başkanı olduğu Ziya Gökalp Derneği, 23 Mart 1976 - 23 Mart 1977 tarihleri arasındaki süreyi Ziya Gökalp yılı olarak ilan etme kararı

almıştır. Ziya Gökalp Dergisi'nin 5. ve 6. sayılarında yapılan çalışmalar, düzenlenen toplantı ve seminerler, açılan sergiler hakkında geniş bilgiler yayınlanmıştır.

Kültür Bakanlığı'nın Ziya Gökalp külliyyatını yayınlamayı üstlenmesi ve hızlı bir biçimde neşretmeye başlaması karşısında çeşitli yerlerden itirazlar ve engelleme çabaları da devreye girmektedir. İtirazlardan biri Gökalp ailesinden geliyordu: Ziya Gökalp'in ortanca kızı Hürriyet Gökalp, Kültür Bakanlığı'na gönderdiği ihtarda, babası Ziya Gökalp'in bastırılacak kitapları için telif hakkı istiyordu. Bu süreçte Gökalp'in eserlerini kimin nasıl yayınlayabileceğine dair ciddi tartışmalar yaşanırken, kızı Hürriyet Gökalp, 32 yıl boyunca babası Ziya Gökalp'in eserlerini yayınlamayan Türk Tarih Kurumu'nu ve fırsatçılık yapıp “yanlış, kaçak ve zamansız” baskılara girişen bazı özel yayınevlerini (Varlık, Hareket, Akın, Göktuğ, Toker vd.) açıkça suçlar. Hikmet Tanyu'nun inceleme yazısıyla beraber basılan Hürriyet Gökalp, babası Ziya Gökalp'in “Yeni Türkiye'nin Hedefleri” kitabının yeni baskısı için yazdığı önsözde isim vermeden “profesörlerden oluşan bir heyet”ten bahseder ve yayınlanacak diğer kitapların listesini de verir.³⁴⁴ Kitabın içinde Önsöz'den sonra yer alan Hikmet Tanyu'nun, Ziya Gökalp ve “Yeni Türkiye'nin Hedefleri” Hakkında Bir Araştırma Denemesi,³⁴⁵ başlıklı yazısı Gökalp'in eserlerinin neden uzun yıllar yayınlanmadığına ilişkin son derece önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Diğer itiraz ise daha önce Türk Tarih Kurumu'yla aile arasında yapılan bir mukaveleyi ileri süren Fevziye Abdullah Tansel'den geliyordu. Tansel, Türk Tarih Kurumu'nu da devreye sokarak Ziya Gökalp'in eserlerinin basım hakkının kurumca satın alındığını, başka bir kuruluşun külliyyatı basma hakkının olmadığını, aksine davrananların 5846 sayılı fikir ve sanat eserleri kanunu uyarınca sorumlu olacaklarını Kültür Bakanlığı'na bildiriyordu. Hâlbuki müellifin ölümünden 50 yıl geçtikten sonra onun tüm eserlerini basmak serbest olduğundan bu talep ve iddialar hukuken geçersiz sayılıyordu. Fakat bu açık kanuni duruma rağmen Kültür Bakanlığı bürokratlarınca sergilenen şüp-

³⁴⁴ Ziya Gökalp, **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974, s. 4-5.

https://issuu.com/kuratgurel/docs/ziya_gokalp_yeni_turkiyenin_hedefi (28.04.2019)

³⁴⁵ Hikmet Tanyu, “Ziya Gökalp ve “Yeni Türkiye'nin Hedefleri” Hakkında Bir Araştırma Denemesi”, **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974, s. 7-32.

https://issuu.com/kuratgurel/docs/ziya_gokalp_yeni_turkiyenin_hedefi (28.04.2019)

heci ve çekimsiz tutumu göğüslemek ise yine Beysanoğlu'na düşüyordu. Bu hengâmeye rağmen 1977 senesinde Gökâlîp Külliyyatı'ndan 3 eser daha basılıp yayınlanabildi.

Ziya Gökâlîp Külliyyatı'nı hazırlama sürecinde Şevket Beysanoğlu ile Fevziye Abdullah Tansel'in neden karşı karşıya geldikleri, mahkeme sürecinin nasıl işlediği ve nasıl sonuçlandığı üzerinde de durmak gerekir. Aralık 1974'te Tütengil'le beraber Tansel'i evinde ziyarete gittiklerini ve Gökâlîp'in hangi eserini yayına hazırlamak isterse kendisine teklif ettiklerini aktaran Beysanoğlu, Tansel'den “ben Kültür Müsteşarlığı ile çalışmam, hiçbir vazife almıyorum” cevabını aldıklarını aktarır.³⁴⁶ Nihayet Gökâlîp'in eserlerinin kim tarafından ve nasıl yayınlanacağı tartışması Beysanoğlu ve Tansel'i Ankara Asliye 10. Hukuk Mahkemesi'nde bir hesaplaşmaya kadar götürür. Tansel açtığı “tecavüzün men'i ve tazminat davasında “Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler” kitabına rıza ve muvafakatı olmaksızın TTK tarafından basılan “Ziya Gökâlîp Külliyyatı-I, Şiirler ve Halk Masalları” kitabından iktibas ve aktarmalar yapıldığını iddia etmiştir. Ancak Beysanoğlu'nun en ince detayları dahi gözler önüne seren edebi ve kronolojik açıdan mukayeseli cevapları, o'nun Gökâlîp literatürüne olan hâkimiyetini bir kez daha teyid etmektedir. İki ayrı bilirkişi raporunu da göz önünde tutan mahkeme, Tansel'in “hukuka tecavüz ve kanuna aykırılık” iddialarının “kabulüne imkân olmadığına”, “bir yolsuzluk görülmediğı”ne³⁴⁷ karar vermiştir.

Türkiye'nin siyasi ve iktisadi olarak çalkantılı olduğı bir dönemde pek çok iş planlandığı gibi gitmez. Gökâlîp Külliyyatı da bu çalkantılı sürecin dışında değildir elbette. 31 Aralık 1977 günü Başbakan Süleyman Demirel'in başında olduğı AP, MSP ve MHP'den oluşan II. Milliyetçi Cephe Hükümeti, Meclis'e verilen bir gensoru ile düşürülür. 1978'in Ocak ayında Bülent Ecevit'in Başbakanlığında yeni bir Hükümet kurulur. Siyasetteki değışim bürokraside de ciddi değışimleri beraberinde getirir. Müsteşarlar, daire başkanları ve genel müdürler değışirken, tayin ve terfilerle meşgul olan bürokratik işleyiş hiçbir işin sonuçlandırılmasına müsaade etmez. Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, 30 Ocak 1978'de Gökâlîp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu'na gönderdiği bir mektupla Gökâlîp Külliyyatı'nda basım için hazırlıkları tamamlanan diğeri eserlerin bastırılmasından vazgeçildiğı bildirmektedir. Bakan Kışlalı'nın Gökâlîp Külliyyatı'nı yayın-

³⁴⁶ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, C. 2, s. 19-20.

³⁴⁷ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, C. 2, s. 115.

lamama kararı kesindir. Bu karar matbaada baskı aşamasında olan “Makaleler IX” kitabı için de geçerli kılınır ve kitabın baskısı durdurulur.

Kültür Bakanı Kışlalı'nın Gökalp Külliyyatı'nın yayımlanmasına ilişkin bu menfi kararına rağmen Beysanoğlu ve Ziya Gökalp Derneği temasları sürdürür, kitaplarının yayınlaması için görüşmeler yapmaya devam eder. Kültür Bakanı Kışlalı ve bakanlık bürokratlarından bazı olumlu sinyaller alınsa da ilerleyen günlerde bu tutumların zamana yayma ve oyalama politikası olduğu anlaşılır. Bu sebeple hiç değilse Uriel Heyd'in Gökalp'in fikri ve siyasi mücadelesini analiz eden müstesna eseri “Türk Ulusçuluğunun Temelleri” kitabının bastırılması için 1979 yılında bazı senatör ve milletvekilleri ricacı olarak devreye sokulur.

1970'li yıllarda Türkiye, hükümetlerin bir yılını dahi tamamlayamadan çekilmek ve sık sık seçime gitmek zorunda olduğu çalkantılı bir dönemi yaşamaktadır. 14 Ekim 1979 seçimlerinden sonra Demirel hükümeti yeniden kurulunca “Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu” yeniden teşkil edilir. Prof. Dr. Nihat Nirun, Rıza Kardaş, Prof. Dr. Necati Öner, Fevziye Abdullah Tansel, Şevket Beysanoğlu'ndan oluşan kurulun Başkanı, Prof. Dr. Hikmet Tanyu'dur.³⁴⁸ Bir süre sonra Nihat Nirun, Necati Öner ve Fevziye Abdullah Tansel mazeret bildirip istifa edince yerlerine Prof. Dr. Mehmet Kaplan ve Doç. Dr. Birol Emil üye olarak atanmıştır. 20 Ocak 1980 de ilk toplantısını yapan Kurul, külliyyatın tamamlanması için çalışmalarını kaldığı yerden sürdürdü. 1980 yılı içinde “Makaleler IX” kitabı bastırıldı, bazı eserlerde yeniden baskıya verildi.

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra Kültür Bakanlığı'na Cihat Baban'ın getirilmesiyle Külliyyat'ın yayımıyla alakalı çalışmalar aynı tempoda devam eder. 8 Ocak 1981'de Kurul'da yeni bir değişmeye gidilir ve bu kez Prof. Dr. Nihat Nirun başkanlığında Prof. Dr. Hikmet Tanyu ve Şevket Beysanoğlu'ndan oluşan kurul çalışmaları üstlenir. 1981'de sırasıyla “Makaleler V”, “Makaleler VIII” ve “Ziya Gökalp Kronolojisi”, “Türk Devletinin Tekâmülü”, “Sistemik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp” kitapları basılır. 1982'de ise “Makaleler VII”, “Makaleler II” ve İbrahim Olgun'un, basılacağı ilan edilen “Ziya Gökalp'ten Anılar” kitabının yerine Zeki Yağmurdereli'nin hazırladığı “Ziya Gökalp'in Ölüm Yılında Yazılanlardan Seçmeler” kitabı yayımlanır. Kültür

³⁴⁸ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, C. 2, s. 24.

Bakanlığı'nın teklifi üzerine “Ziya Gökalp Bibliyografyası”, “Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler”, “Ziya Gökalp'a Armağan” ve Z. Fahri Fındıkoğlu'nun hazırladığı Gökalp kitabının bastırılması programdan çıkarılır.

Gökalp Külliyyatı'nın tamamlanması için geriye kalan “Makaleler VI” kitabı ile “İlm-i İçtima (sosyoloji) Dersleri” ve “Felsefe Dersi Notları” kitaplarının da basılacağı ilan edilir. Bu aşamada Kurul en son toplantısını 2 Aralık 1981'de yapar ve dönemin Kültür Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe'nin 10 Aralık 1981 tarihinde Kurul üyelerine gönderdiği bir mektupla görevlerine son verilir. Belki bürokratik teamüllere uygun olan fakat son derece duygusuz ve vefasız bir kısa bildirim içeren söz konusu mektup şöyledir: “Sayın Şevket Beysanoğlu bakanlığımızca ünlü Türk düşünürü Ziya Gökalp'ın Ölümünün 50. Yılı anısına oluşturulan Ziya Gökalp Yayınları Danışma Kurulu Üyesi olarak eserlerinin hazırlanmasında gösterdiğiniz üstün gayret ve başarılı çalışmalarınız nedeniyle teşekkür eder, saygılar sunarım.”³⁴⁹

Şevket Beysanoğlu'nun kurduğu ve büyük oranda sorumluluğunu üstlendiği Ziya Gökalp Derneği ve Dergisi, Gökalp'i tanıtmak ve eserlerinin tamamını yayınlatabilmek için her fırsatı değerlendirmiştir. Ziya Gökalp'ı tanıtabilmek yolunda doğduğu evi müzeye dönüştürmek için girişimler başlatmış ve devlet desteğini de temin etmiştir. Bir taraftan büstünü ve heykelini yaptırıp en uygun mekânlarda sergilemek için çalışırken diğer taraftan Gökalp'in ismini cadde ve okullarda da yaşatmak üzere planlı gayretler göstermiştir. Her yıl iki kez olmak üzere Ziya Gökalp'in doğum ve ölüm günlerinde anma programları ile gündem oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye'de ilk kez düzenlenen Ziya Gökalp Haftası'nın öncüsü olmuştur. Kitapların tekrar basımı ve makalelerini toplayıp kitap haline getirmek için ciddi, titiz ve istikrarlı çabalar sarf etmiştir. Sivil alanda başlatılan çalışmalara devletin ve üniversitelerin sahip çıkması noktasında kapsamlı projeler hazırlanmış ve bu projelerin hayata geçirilmesi adına çeşitli temaslar kurulmuştur.

³⁴⁹ Beysanoğlu, *Diyarbakırım*, C. 2, s. 25.

3. 9. Gökalp'i Sakıncalı Kılan Siyasi ve İdeolojik Formasyon

Taha Parla'nın ifadesiyle Ziya Gökalp yirminci yüzyılda Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli sistematik düşünürdür.³⁵⁰ Yine Parla'ya göre Gökalp'in milliyetçiliği, dil ve kültür esasına dayanır, ırkçı milliyetçiliğe izin vermez.³⁵¹ 1921 baharında Malta sürgününden serbest kaldığında Gökalp İstanbul'a döner fakat Darülfünun'daki kürsüsünde ders vermesine müsaade edilmez. Yeni başkent Ankara'da kendisine herhangi bir görev verilmediği için Gökalp bir kez daha Diyarbakır'a dönmeye mecbur kalır. Bir zaman Diyarbakır'da lisede ve yüksek öğretmen okulunda sosyoloji ve psikoloji dersleri verdikten sonra Haziran 1922 ile Mart 1923 tarihleri arasında Küçük Mecmua'yı yayınladı. Tam bu süreçte Eğitim Encümeni'nde görev almak ve İkinci Meclis'te (1923-1927) Diyarbakır vekili olarak Ankara'ya geçmiştir.

İlerleyen hastalığı sebebiyle Gökalp bir süre sonra İstanbul'a geçer. Önce Nişantaşı'nda, ardından tedavisi için çekildiği Büyük Ada'da ikamet eder. Fakat Gökalp'in gerek Nişantaşı gerekse Büyük Ada günleri son derece sıkıntılı geçmektedir. Bu sıkıntılı günlerde Gökalp'i ziyaret eden M. Zekeriya (Sertel) onun dostları tarafından terk ve ihmal edildiğini, tedavisini üstlenen doktora para veremeyecek düzeyde fakr-u zaruret içerisinde olduğuna dair gözlemlerini aktarır. Resimli Ay Dergisi'nin sahibi ve başyazarı M. Zekeriya'ya göre Gökalp hem fikir ve mücadelesiyle desteklediği Türk Ocağı'ndan hem de kurucusu olduğu modern Darülfünun'dan dışlanmış, mahrum bırakılmış olmaktan ötürü büyük bir darbe yemiştir ve kederlenmiştir. Gökalp'in kederini arttıran bir diğer mesele ise mektepler için hazırladığı "Türk Medeniyet Tarihi" adlı eserinin Maarif Vekâleti tarafından çekmecelerde saklanıyor ve bastırılmıyor oluşuydu.³⁵²

Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki'nin Merkez Komitesi'nde yer almış, İttihat ve Terakki'nin ideoloğu olarak şöhret bulmuş bir isimdi. Ancak Gökalp'in siyasi eylemci karakteriyle bütünleşen siyasi eylemleri organize eden yetenekleriyle öne çıktığı da unutulmamalıdır. Gökalp'in eylemciliğini Diyarbakır'da iki kez tekrar eden Telgrafhane

³⁵⁰ Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Korporatizm*, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989, s. 13.

³⁵¹ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Korporatizm*, s. 10.

³⁵² M. Zekeriya (Sertel), "Ziya Gökalp Hüzün ve İnkisar İçinde Ölmüştür", *Resimli Ay Dergisi*, C. 1, S. 11, (Kasım 1924)'ten aktaran Şevket Beysanoğlu (hzl.), *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler*, C. 3, Ankara, 1978, s. 22-25.

baskınında olduğu kadar 23 Ocak 1913'te, Balkan Harbi'nin en kritik evresinde vuku bulan Bab-ı Ali Baskını'ndaki rolüyle de göz önünde tutmak gerekiyor. İsmail Hami Danişment bizzat tanıdığı olduğu Babıali Baskını'nda daha evvelden tanıştığı Talat Paşa ile Ziya Gökalp'le Sadaret'in Cümle Kapısı'nda karşılaştıkları anda yaşadıkları diyalogu anlatırken Gökalp'in istihza ederek "Edirne'yi düşmana veren Kabine'yi millet devirdi!" ifadelerini kullandığını aktarır.³⁵³ Hükümet'in devrilmesi için yapılan silahlı ve kanlı bir baskına Gökalp'in ilmi sıfatlarıyla iştirak etmediği aşikardır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihtilalci, komiteci faaliyetlerini her geçen gün arttırdığı bu sürecin devamında Gökalp, Talat Paşa'yı "milli bir ruh ve Nuh Peygamber", Enver Paşa'yı "ilahi bir müjde ve kudsi bir ferman"³⁵⁴ şeklinde niteleyen kasideler de yazmıştır. İlâveten Hükümeti devirmek üzere tertiplenen kanlı Babıali Baskını'nda bizzat yer alan İttihat ve Terakki'nin meşhur hatiplerinden Ömer Naci'yi "milletin şahlanmış imanı" ve aynı baskında rol alan meşhur silahşörlerden Mustafa Necip'i "inkılap ruhunun ilk gazisi"³⁵⁵ gibi sıfatlarla öven şiirler de kaleme almıştı. İلمي derinliği ve fikri öncülüğüyle birlikte ihtilalci karakteri ve ihtilalci kişilere duyduğu hayranlık düzeyindeki muhabbet, Cumhuriyet döneminde açıkça ifade edilmese de Gökalp'e ilişkin kuşku ve mesafenin Yılmaz Öztuna'nın ifadesiyle "Meşrutiyet (taçlı demokrasi) adı altında tam bir diktatörlük kuruldu"ğu dönemde Ziya Gökalp Bey İttihat ve Terakki'nin genel sekreteri olarak "devletin fikri ve felsefi temellerini oluşturmak üzere kültür ve eğitim işlerini"³⁵⁶ üzerine almış olmaktan kaynaklanması kuvvetle muhtemeldir.

Gökalp'in İttihatçılık ve Kemalizm arasında gerek ideolojik ve bilimsel gerekse siyasi önderlik açısından kimi çelişkiler yaşadığını değerlendiren Halide Edip (Adıvar), Gökalp'i ferdiyetçiliğe hücum edip toplumculuğu savunduğu, "fert yok, cemiyet var" iddiasını sürdürdüğü dönemlerde büyük bir çelişkiye düşerek "bazı büyük adamlara kasideler yazmış" olmasını eleştirir. Her zaman için ferdin değil toplumun iradesini öne çıkaran sosyoloğun içine düştüğü çelişkiyi Halide Edip (Adıvar) şöyle formüle eder:

³⁵³ İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, C. 4, (1703-1924), 2. Baskı, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1961, s. 400.

³⁵⁴ A. Vehbi Vakkasoğlu, **Tarih Aynasında Ziya Gökalp**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980, s. 45-46.

³⁵⁵ Vakkasoğlu, *Tarih Aynasında Ziya Gökalp*, s. 47.

³⁵⁶ Yılmaz Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi (Siyasi Tarih)**, C. 1, 1. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, s. 584.

“Ziya (Gökalp) Bey’in iki büyük kahramanı Enver Paşa ve Kemal Paşa’dır.”³⁵⁷ Erken dönem Cumhuriyet idaresinin önemli kültür ve siyaset simalarından Hasan Ali Yücel de Halide Edip’e benzer eleştiriler yöneltir Gökalp’e. 1 Nisan 1956 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde yayınlanan “Büyük Adam Kültü ve Ziya Gökalp” başlıklı makalesinde Yücel, “Gökalp’teki büyük adam arama ve kahraman kültü üç şahısta toplanır” diyerek Talat Paşa, Enver Paşa ve Mustafa Kemal Paşa isimlerini zikreder.³⁵⁸ Yücel, bütün kaygılarının başına samimiyetle vatan ve millet meselelerini koyduğu için Gökalp’in düştüğü çelişkileri ve hayal kırıklıklarını çok fazla önemsemediğini de ifade eder.

Gökalp, Türk milliyetçiliği vurgusunu dinden, İslam’dan uzak değil bilakis iç içe değerlendiren tezleri işliyordu. Ahmet Ağaoğlu’na göre Türkçülük ve İslamcılık Gökalp’te başa baş giden ideolojilerdi. Mahiyeti ve işlevi tartışmaya açık olmakla birlikte Ahmet Ağaoğlu’na göre “Ziya Türkçü olmakla beraber İslamcı idi”³⁵⁹ Yine Ağaoğlu’na göre “Ziya, Türkçülüğü de İslamiyetsiz tasavvur edemiyordu. Lisandan sonra dini, milliyetin en mühim amili addeden Ziya, İslamiyet haricinde Türklük kabul etmiyordu. Ona göre Türklüğün coğrafi hududu İslamiyetti”³⁶⁰ Gökalp, devlet hayatında değilse bile toplumsal hayatta İslami kavram, sembol ve kaidelere son derece önem veren görüşleriyle öne çıkıyordu. Bu sebeple Cumhuriyet’in erken dönemine egemen olan militan laiklik politikalarıyla ayrıştığı için Gökalp, fikri ve siyasi muhitlerden uzak tutulmaya çalışılmış olabilir.

Bu hususta Niyazi Berkes’in değerlendirmesi de dikkat çekicidir. Berkes’e göre Gökalp’in yön verdiği Türkçülük, Türk ulusunu İslam, Osmanlı ve Batı uygarlıklarının ve harslarının kısıkları bağladığı zincirlerden kurtaramamıştır. Aksine tıpkı Namık Kemal gibi Gökalp de bilmeden Osmanlılık manasında “ortaçağcılığa döner”.³⁶¹ Gökalp ve Atatürk milliyetçiliğinin ayrışan noktası olarak Berkes, Gökalp’in Osmanlılıktan

³⁵⁷ Halide Edip (Adivar), Ziya Gökalp, **Vakit Gazetesi**, 27 Ekim 1924’ten aktaran **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 13, (Nisan 1979), s. 344.

³⁵⁸ Hasan Ali Yücel, “Büyük Adam Kültü ve Ziya Gökalp”, (1 Nisan 1956) tarihli **Cumhuriyet Gazetesi**, aktaran: **Kara-Amid**, S. 1, (Eylül 1956), s. 94-96.

³⁵⁹ Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp Bey, **Türk Yurdu Dergisi**, C. 1, S. 3, aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, (Kasım 1974), s. 73.

³⁶⁰ Ağaoğlu, *Ziya Gökalp Dergisi*, S. 1, s. 73.

³⁶¹ Niyazi Berkes, **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, 1. Baskı, İstanbul: Yön Yayınları, 1965, s. 122-123.

kurtulamamış olduğu gibi Kemalizme karşı “dinci, ırkçı ya da Anadolu milliyetçilik”³⁶² iddialarına da zemin hazırladığını iddia eder. Yine bir ayrışma noktası olarak Berkes ilk anayasanın yapılması sırasında ekonomi siyasetine ilişkin Gökalp’in “mesleki temsil” doktrinine karşı Atatürk’ün kesin olarak cephe aldığı³⁶³ da ekler.

Dil, edebiyat ve tarih meselelerinde Cumhuriyet’in kuruluşuyla beraber farklı yöntemler, yeni yönelim ve aktörler devreye girmiştir. Bu hususta mesela Fuat Köprülü tarafından 1924’te kurulan Türkiyat Enstitüsü’nün, bazıları bizzat Atatürk tarafından Türkiye’nin yapılanmasına katkıda bulunmak üzere davet edilen Rusya kökenli aydınların toplandığı bir merkez haline gelişi üzerinde durmak gerekir.³⁶⁴ Türkiyat Enstitüsü ve yayın organı Türkiyat Mecmuası çevresinde etkinlikleri hızlı bir biçimde artan Tatar, Azeri ve Başkirt kökenli aydınlar gerek Türk dili ve edebiyatı gerekse Türk tarihi çalışmalarına yön veren, kaynakları ve hedefleri belirleyen roller oynamışlardır. Sadri Maksudi Arsal, Zeki Velidi Togan, Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu’nun yanı sıra Zakir Kadiri Ugan, Abdülkadir İnan, Akdes Nimet Kurat, Reşit Rahmeti Arat ve Ahmet Cafe-roğlu gibi dil ve tarih uzmanlarının “esas önemi Cumhuriyet’in (Osmanlı ve İslam) geçmişle ilişkisini kesme sürecinde ortaya çıkmıştır”.³⁶⁵ Ancak bu noktada Niyazi Berkes, Başkirt ve Tatar aydınlar marifetiyle “Osmanlı ve İslam çevresinden kurtarılan Türk tarihi bu defa Türkistan’la Tataristan arası bir bölgeye hapsedildi”ğini³⁶⁶ ileri sürer ve ciddi eleştiriler yöneltir. Hatta Berkes eleştirilerini daha ileri noktaya taşıyarak erken dönem Cumhuriyet yıllarında Türk dili ve tarihi üzerine yapılan çalışmaları “sabotaj” olarak niteler. Hedefinde Rus ve Alman tarihçiliğine ilişkin tezlerle “Atatürk’ün tarihçiliğine hükmeden Başkirt nasyonalisti Zeki Velidi (Togan)” ve aynı çizgide hareket eden “Rusya muhacirleri”³⁶⁷ vardır.

Malta sürgünü sonrasında belirgin bir seyrelme gözükse de Gökalp, Türkçülük siyaseti ve söylemlerini Misak-ı Milli sınırlarının çok ötesine taşıyordu. Gökalp’in bu

³⁶² Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, s. 124.

³⁶³ Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, s. 123.

³⁶⁴ Gün Soysal, “Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. 4, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 485.

³⁶⁵ Soysal, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik*, C. 4, s. 484.

³⁶⁶ Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, s. 158.

³⁶⁷ Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, s. 173-174.

vasfı yeni kurulan Cumhuriyet için iki açıdan mahsur taşıyordu. İlki Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında cereyan eden yakın ilişki ve anlaşmalar özellikle Orta Asya bölgesine yönelik hiç bir siyasal hatta kültürel söyleme dahi kapı aralanmasına müsaade etmiyordu. İkincisi ise Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'yla birlikte Cumhuriyet'i kuran kadrolar kökleri Etiler ve Sümerler'e uzanan bir Türkçülük anlayışını topluma benimsetmeyi hedefliyorlardı. Bu dönemde, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi³⁶⁸ tezleri desteklemek üzere öncelikle fiziki ve sosyal antropoloji çalışmalarına önemli yatırımlar yapılmıştır. Gökalp'in temsil ettiği milliyetçilikte Türkçülük kültürel normu, İslam ise ahlaki normu temsil etmesine karşın erken dönem Cumhuriyet siyasetinde ırk-kana, biyolojik vasıflara dayalı milliyetçilik görüşleri ağırlık kazanmıştır.

Ziya Gökalp'in Emile Durkheim'in Toplumsal İş Bölümü'nden ilhamla Türk milliyetçiliğine dayalı siyasal ve toplumsal inşa programı 1924'ten sonra Atatürk'ün sofrasında daha sık görülen Yusuf Akçura, Şevket Aziz Kansu ve Sadri Maksudi Arsal'ın katkılarıyla daha farklı bir mecraya girer. Bu yeni aydınlanma modelinde arkeoloji tarihin, antropoloji ise sosyolojinin yerini alır.³⁶⁹ Artık Büyük Millet Meclisi tarafından Durkheim'in Toplumsal İş Bölümü kitabının tercüme ettirilip basıldığı dönem ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin bilimsel omurgasını oluşturan sosyoloji rüzgârı geride kalmıştı. 1929 Buhranı dolayısıyla Türkiye'de de sosyolojinin yerini antropoloji, Durkheim'in yerini Eugene Pittard almış ve tarih anlayışı, tarih öncesi arkeolojik çağlar üzerine bina edilir olmuştu.³⁷⁰ Kritik bir örnek olması bakımından Gökalp'in milli kültürdeki sürekliliği engelleyeceği için Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi önerilerine karşı çıktığını hatırlatmak yerinde olur.³⁷¹

Zafer Toprak'a göre "Ziya Gökalp o denli gözden düşmüştü ki", 1937 İkinci Türk Tarih Kongresi için açılan tarih sergisinde Namık Kemal'le birlikte birer şeriatçı softa gibi konuşan ve fikir yürüten iğreti, taklitçi, köksüz ve şuursuz isimler olarak zik-

³⁶⁸ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul: Afa Yayınları, 1992, s. 13.

³⁶⁹ Zafer Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, 3. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, Kasım 2015, s. 14.

³⁷⁰ Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, s. 75.

³⁷¹ Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Korporatizm*, s. 37.

redilmektedir.³⁷² Yusuf Akçura, Zeki Velidi Toğan, Ahmet Ağaoğlu, Sadri Maksudi Arsal gibi Rusya bölgesinden gelen Türk milliyetçilerinin daha revaçta ve muteber olduğu dönemde Ziya Gökalp'in açıktan ilan edilmese de Hükümet tarafından kenarda tutulduğuna dair çok sayıda gösterge vardır. Cumhuriyet'in 1925-1945 yılları arasında Gökalp'in tesirinin neden azaldığını ve adının niçin pek işitilmez olduğuna ilişkin Kemal Karpat'ın dikkat çektiği kırılma noktası din-laiklik sorununda yaşanan ayrışmadır. Karpat'a göre Gökalp milliyetçiliğini dine, tarihe ve geleneksel topluma dayandırırken yeni Cumhuriyet rejimi Türk milliyetçiliği doktrini materyalist ve radikal laiklik politikalarını esas alıyordu.³⁷³ Atatürk'ün milliyetçi-laik politikası Gökalp'in savunduğu görüşlerden farklılaştıkça Gökalp'in önemi iyiden iyiye küçümsenmeye başlanır ve nihayet meşhur Türkler hakkında yazılan kitaplardan adı da çıkarılır.³⁷⁴

Gökalp'in ilmi ve fikri eserlerinin uzun yıllar boyunca devletin, üniversitelerin, gazete ve dergilerin ilgi ve desteğinden mahrum kalmasını basit bir plansızlık, bürokratik ihmal veya önemini idrak edememiş şeklinde izah etmek kolay olmayacaktır. Gökalp'in Türk milliyetçiliğinin köklerine yerleştirdiği dil, din, ahlak ve estetik değerler bir zaman sonra Cumhuriyet'i kuran kadroların tercihleriyle çelişir ve çatışır olmuştur. Cumhuriyet'in ilanına giden süreçte Gökalp'in kaleme aldığı "Türkçülüğün Esasları" kitabının dahi oldukça uzun bir süre sonra, ancak 1939'da Türkçülük akımının bir dönem önde gelen simalarından olan Reha Oğuz Türkkan'ın kurduğu Kitap Severler Kurumu aracılığıyla yayımlanabilmiş³⁷⁵ olması bu çelişki ve çatışmanın ne düzeyde olduğunun göstergelerinden birisi sayılır. Hikmet Tanyu, Gökalp'in kitaplarının yeni harflerle bastırılmasının engellendiğini, Kitap Severler Kurumu'nun da Türkçülüğün Esasları kitabını neşrettiği için 1940 yılında kapatıldığı ifade eder.³⁷⁶ Hikmet Tanyu, (Marksist kesimi temsilen) Abidin Nesimi'nin ideolojik önyargılarla, Mehmet Emin Erişirgil'inse vesikasız ve delilsiz nakil ve tahlillerle Gökalp'in gözden düşürülme sürecinde aktif rol aldıklarını iddia eder.³⁷⁷ Fakat sorunun daha fazla büyütülmesi ve yaygınlaştırılması

³⁷² Toprak, *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*, s. 184.

³⁷³ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 62-63.

³⁷⁴ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 63.

³⁷⁵ Günay Göksu Özdoğan, **Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 77.

³⁷⁶ Tanyu, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri*, s. 27.

³⁷⁷ Tanyu, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri*, s. 16-17.

açısından Tanyu, mesela orta eğitim ders kitaplarında ve öğrenciler nezdinde dahi Gökâlþ'in tenkit unsuru olarak işaretlenmesinde dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in önemli bir rol oynadığı görüşündedir. Nihayet solcular, komünistler, kozmopolitler, maddeciler,³⁷⁸ şeklinde sıraladığı Türkçülük ve İslam dini düşmanlarının Gökâlþ'i unutturmaya, iftira ve inkârla yıkmaya çalıştıklarını iddia eder.³⁷⁹

Gökâlþ, Osmanlı Devleti'nin dağılıþ ve çöküş döneminde siyaset, toplum, lisan, din, iktisat, aile, tarih gibi hayati meselelerde ortaya koyduğu öneri ve arayışlar açısından önemli olduğu kadar Cumhuriyet'in kuruluş dönemi ve bugünler açısından da önemini korumaktadır. Bu sebeple Şevket Beysanoğlu'nun Gökâlþ'in fikir ve mücadelesini gündeme getirme yönünde attığı adımlar nostalji veya hemşeri dayanışmasını olarak değerlendirilemeyecek kadar önemli ve değerlidir. Adeta Beysanoğlu'nun tek hedefi, Gökâlþ'in hayatı ve eserlerini eksiksiz bir biçimde yayınlamak, hayatı ve eserleri hakkında belli tarihlerde etkinlikler düzenleyerek fikri mirasını toplumun bütün katmanlarına yaymak olmuştur. Hemen hiç tartışmalara girmeksizin, siyasi ya da bürokratik kadroları suçlamaksızın sadece Gökâlþ'in çözüm önerilerini gündemde tutmaya odaklanmıştır. Beysanoğlu, "Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı" olarak tanımladığı Gökâlþ'in Türkçülük ülküsünün İslamcılık ve çağdaşlaşma idealiyle zıtlaşmadığını aksine birlikte ilerleyerek anlamlı bir çözüm oluşturabileceğine yönelik vurgularını bir bütünlük içerisinde gündemde tutmaya çalışır. Çünkü Beysanoğlu'na göre Gökâlþ, geçmişten bugüne maruz kaldığımız bunalımlardan çıkış ve kurtuluş yollarını gösteren bir ilim adamıdır.³⁸⁰

³⁷⁸ Tanyu, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri*, s. 27-28.

³⁷⁹ Tanyu, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri*, s. 30.

³⁸⁰ Beysanoğlu, *Yeni Türkiye'nin Manevi Mimarı Ziya Gökâlþ*, s. 7.

SONUÇ

Diyarbakır’da doğup büyüyen, hayatını Diyarbakır’ın gelişimi ve tanıtımına adanmış Şevket Beysanoğlu’nun yazarlık ve cemiyetçilik tecrübesinde gelenek ve modernizm kesişimine şahit oluruz. Tezkire yazarı Molla Ahmet’in oğlu Şevket Beysanoğlu lise yıllarından itibaren faaliyetlerine katıldığı Diyarbakır Halkevi’nde folklor araştırmaları ve kültür tarihi üzerine çalışmalarıyla öne çıkmıştır.

Beysanoğlu’nun folklor ve kültür tarihi üzerine yaptığı çalışmaları “Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları” olarak neşrettiği yıllarda yolu Ali Emiri, Süleyman Nazif, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ziya Gökalp’le buluşur. Bu buluşmada Beysanoğlu için Ziya Gökalp Diyarbakırlı diğer fikir ve sanat adamları içerisinde hayatı ve eserleri daha çok sahiplenilen bir isim olarak öne çıkar. İlk etapta bir memleketçilik, hemşerilik ilgisi gibi gözükse de Gökalp’e duyduğu ilgi, ilmi ve fikri mirasına sahip çıkmak üzere sergilediği olağanüstü gayretler aslında Beysanoğlu’nun Türk folklor ve kültür çalışmalarından hareketle Türk sosyoloji tarihine ilişkin son derece önemli bir katkıya dönüşür.

Beysanoğlu’nun yetiştiği dönemde bir taraftan kadim değerler gelenek görenek halinde yaşıyor diğer taraftan da Türkiye Cumhuriyeti modern ulus devlet olma çabalarını hızlandırıyor, yaygınlaştırıyordu. Beysanoğlu medrese geleneğini temsil eden Diyarbakırlı köklü bir ailenin mensubu olarak Türkiye’nin ilk açılan Halkevlerinden birisi olan Diyarbakır Halkevi’nde Türk milliyetçiliğine kök bulmak amacıyla yürütülen folklor ve kültür çalışmalarına dâhil olur. Modern Türk ulus devletinin yeni ideolojisine taban oluşturmak maksadıyla kurulan Halkevleri teşkilatlarının görevlerinden birisi de halka gitmek, halkın değerlerini, kültürünü, folklorunu öğrenmek ve kaydetmektir.

Diyarbakır folklorunu araştırmak üzere düzenli olarak kadın meclislerine, düğünlere, cenazelere gidip gözlemlerini kayıt altına alan, bölgenin yaşlı ve bilge insanlarıyla temaslar kurup şiir ve bilmededen, hoyrat ve türkülere değin hemen bütün sözlü geleneğe dair ayrıntılı bir literatür oluşturmaya çalışan Beysanoğlu bu sahada kıymetli katkılarda bulunmuştur. Memleketçi ve toplumcu kişiliği onu Diyarbakır folkloru ve tarihine katkı vermek üzere gerek devleti gerekse sivil toplumu harekete geçirmeye teşvik etmiştir. Şevket Beysanoğlu yorulmak ve usanmak nedir bilmeyen bir azimle bilgi

ve belge peşinde koşan, ülkenin ilmi ve fikri mirasına sahip çıkmak adına türlü zorluklarla boğuşan entelektüel bir şahsiyet olarak belirginleştirmiştir. Bu azim sayesinde birçok bilinmeyi gün ışığına çıkarmış, unutulmuş veya unutturulmuş istenen ilmi ve fikri eserleri yeniden neşrederek akademi ve kültür dünyasına kazandırmıştır.

Beysanoğlu'nun folklor ve kültür tarihine olan ilgisinin sosyolojiye evrilmesinde en önemli etken hiç şüphesiz Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp'e dair oldukça uzun süren bir sessizliği, ilgisizliği aşma hususunda Beysanoğlu öncü bir rol oynamıştır. Beysanoğlu'nun önem ve değeri Diyarbakır'a dair ortaya koyduğu çaba ve eserler kadar Ziya Gökalp'e dair ortaya koyduğu çaba ve eserlerde de kendisini gösterir. Gökalp'in vefatının ardından 30 yılı bulan ağır suskunluk döneminin aşılmasında Beysanoğlu'nun önce şahsi gayretlerle Ziya Gökalp'in eserlerini neşre yönelmesi ardından bu iş için cemiyetler teşkiline girişmesi ve nihayet devletin imkânlarını seferber etmek üzere çok boyutlu ve ısrarlı temaslar kurması belirleyici olmuştur. Şu hususu önemle vurgulamalıyız: Ziya Gökalp'le ilgili neşriyatta Beysanoğlu'nun öncü ve kurucu rolü halen aşılamamıştır. Hatta diyebiliriz ki; Beysanoğlu'nun Gökalp üzerine yaptığı çalışma ve neşirler klasikleşmiştir.

Beysanoğlu'nun öğrencilik yıllarından olgunluk dönemlerine kadar hemen hiçbir zaman siyasi hasımlaşma ve kavgaların tarafı olmadığını söyleyebiliriz. Diyarbakır ve Ziya Gökalp çalışmalarına odaklanmış, fikri üretim ve teşkilatçılığını folklor ve sosyoloji alanlarına teksif etmiştir. Siyasi kamplaşma ve ideolojik çatışmaların zirveye tırmandığı dönemlerde dahi sağ-sol ayrışmalarına, Türk-Kürt çatışmalarına dâhil olmamıştır. Türk sağ veya Kürt solu gibi siyasallıklarla ilişki kurmadan Ziya Gökalp'in ilmi ve fikri mirasını eksiksiz bir külliyyat olarak yayınlamaya, müzesini kurmaya, heykelini dikmeye, dergisini yayınlamaya, dernek çalışmaları etrafında belirli zaman dilimlerinde etkinlikler tertiplemeye önem ve öncelik vermişti. Bu faaliyetlerin hemen hepsinde devlet desteğini sağlamayı, yapılan işleri kamuya mal etmeyi öncelikli dertlerinden biri edinmiştir.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın üstlenmesi gereken neşriyat sorumluluklarını, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun yerine getirmesi gereken kronolojik yayın ve tetkikleri Şevket Beysanoğlu'nun kurduğu cemiyetlerle üstlenmesi gibi tuhaf

ancak gerçek bir tablo karşımıza çıkmıştır. Diyarbakır Halkevi'nin yayın organı Kara-cadağ Dergisi'nde edindiği tecrübeleri önce Kara-Amid ardından da Ziya Gökalp Der-gisi'nde daha derin ve kapsamlı araştırmalara dönüştürmüş, aileden aldığı tezkire gele-neğini folklor ve sosyoloji literatürüne katkıya dönüştürmüştür. Aileden aldığı ilmi mi-rası halkevinden edindiği yöntem ve araçlarla besleyerek Türkiye'nin son iki yüzyıl boyunca boğuştuğu sorunlara Ziya Gökalp'in perspektif ve birikimiyle çözüm bulunabi-leceğine inanmıştır.

Şevket Beysanoğlu'nun Ziya Gökalp konusunda üretici ve pratik sonuçlar elde etmek üzere işine nasıl azimle sarılan bir mücadele insanı olduğunu şu iki örnekten yola çıkarak daha net bir biçimde anlayabiliriz. Vefatının hemen ardından dönemin fikri ve siyasi açıdan nüfuzlu isimlerinden Yahya Kemal ve Dr. Rıza Nur'un öncülüğünde bü-yük bir heyecan ve umutla Ziya Gökalp Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet'in amacı "Bü-yük rehber, fikir kuvveti, büyük Türklük fikrinin mübeşşiri, Türk gençliğine yol göste-ren mürşit" gibi yüceltici sıfatlarla anılan Gökalp'in yazı ve hatıralarını birleştirip ya-yınlamak olarak ilan edilir. Ancak hiçbir kitap ve belge yayınlamadığı gibi Cemi-yet'in ne zaman ve ne şekilde kapatıldığı dahi meçhul kalır.

Benzer bir durumu Türk Tarih Kurumu'nun sergilediği tutumda görmekteyiz. Ziya Gökalp'in bütün eserlerini yayınlamak üzere Türk Tarih Kurumu 1941 senesinde ailesiyle bir sözleşme imzalamıştır. Sözleşmeye göre Gökalp'in eserlerinin yayın hakkı Türk Tarih Kurumu'na devredilmiştir. Ne var ki aradan uzun yıllar geçer ve ancak 1952 senesinde "Şiirler ve Halk Masalları" neşredilebilir. Fakat aynı dönemde Şevket Beysa-noğlu 1954'te Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği'ni kurar ve bu dernek bünyesinde bir taraf-tan Kara-Amid Dergisi'nde diğer taraftan Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları bün-yesinde Gökalp'in makale ve kitaplarının önemli bir kısmını yayınlamaya başlarken 1956'da da Ziya Gökalp Müzesi'ni kurar.

1974'ten itibaren Ziya Gökalp Derneği ve Ziya Gökalp Dergisi'ni de devreye soktuğu için Şevket Beysanoğlu Ziya Gökalp literatürüne Milli Eğitim ve Kültür Bakan-lıkları'ndan, üniversitelerden bile daha fazla katkı sağlamıştır. Bu durum ve kıyas dahi onun ne kadar girişken ve üretken olduğunun açık bir göstergesidir. Kamu kurumlarının yapamadığını yapmaya, eksik bıraktığını tamamlamaya ve yanlışlarını tashih etmeye

yönelik Beysanoğlu'nun çabası ve rolü, takdire şayandır. İlaveten o sadece mevcutları basmak ve derleyip toplamakla değil Diyarbakırlı Hanım şairlerden Sırrı'nın "Divançe"sini olduğu gibi Ziya Gökalp'in "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler"ini de ilk defa gün yüzüne çıkartmakla da maruftur.

Son olarak Beysanoğlu'nun gazete ve dergilerde, resmi beyanlarda çokça övülmüş ve takdir edilmiş olmakla birlikte Gökalp'in son dönemlerinde oldukça yalnız hatta terk edilmiş durumda olduğunu ifade eden hatıra kabilindeki değerlendirmelere yer verdiğini hatırlamakta fayda olur. Bu bağlamda Zekeriya Sertel, Halide Edip (Adivar) ve Hasan Ali Yücel'in değerlendirmelerini tekrar kamuoyunun ilgisine sunarak dönemin ruhunu, Gökalp'in eserlerinin neden basılamadığını da ima etmeye çalışmıştır.

Erken dönem Cumhuriyet kadro ve politikalarının mahzurlu gördüğü, gündemden çıkarmaya çalıştığı veya unutulmasında fayda gördüğü metinleri Beysanoğlu yeniden yayın yoluyla kamuoyunun ilgisine sunarak Gökalp literatürüne ciddi katkılar sağlamıştır. Devletin uzun yıllar boyunca kırılamayan katı ideolojik ve buyurgan bürokratik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Gökalp'in "Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler" gibi en kritik metinlerini tefrika ederek, Diyarbakır'da yayımladığı "Küçük Mecmua" koleksiyonunu Latin harfleriyle Kara-Amid ve Ziya Gökalp dergilerinin eki şeklinde okurlara ulaştırması Şevket Beysanoğlu'na daha büyük bir önem kazandırmaktadır.

Şevket Beysanoğlu'nun üstlendiği ve çoğu zaman öncüsü olduğu çabalar üzerinden Ziya Gökalp literatürünün gelişim seyri takip edilebilir. Bu takipte devlet ve üniversitelerin Ziya Gökalp'in fikri ve siyasi mirasına yaklaşım biçiminin tekdüze bir çizgi izlemediği ve dönemselsel olarak farklılaştığı net olarak görülecektir. Şevket Beysanoğlu, günün koşullarına veya dönemin beklentilerine teslim olmadan Ziya Gökalp'i gerçek kimliği ve başlangıcından ölümüne değin fikri serüvenini ortaya koymaya çalışmıştır. Siyasal veya toplumsal koşullara göre bir Gökalp tasarlamaktan uzak durmuş, ihtiyaçlara uygun Gökalp kurgulama gibi popüler veya pragmatik modalara sarılmamıştır.

Beysanoğlu, genç bir öğrenci olarak Diyarbakır bölgesinde bilgi-belge toplamak üzere giriştiği sözlü tarih çalışmasını Türk milliyetçiliğinin ve Türk sosyolojisinin kurucu isimlerinden Ziya Gökalp'i tanıma ve anlama noktasında güvenilir bir kaynak olarak

noktalamıştır. Bütün bunları göz önünde bulundurunca Şevket Beysanoğlu'nu Diyarbakır Folkloru ve Kültürü Tarihçiliği açısından olduğu kadar Ziya Gökalp Literatürüne Katkısı açısından da tezimizin konusu yapmak ilmi ve fikri mirasa sahip çıkma sorumluluğu bizim için bir zaruretti. Çünkü Beysanoğlu Diyarbakır için olduğu gibi bütün Türkiye için de saygı duyulması gereken titiz, azimli ve üretken bir araştırmacı olarak folklor ve sosyoloji tarihine görmezden gelinemeyecek, önemli izler bırakan kritik katkılar yapmıştır.

EK 1:
ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN
YAZMIŞ/HAZIRLAMIS OLDUĞU KİTAPLAR

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Folkloru**, C. 1, Diyarbakır: C.H.P. Diyarbakır Halkevi, C.H.P. Diyarbakır Halkevi Neşriyatı; 9, **1943**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Folkloru**, C. 2, Diyarbakır: C.H.P. Diyarbakır Halkevi, **1946**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları: Başlangıçtan Tanzimat'a kadar**, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, C. 1, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği: 6. Biyografi ve Edebiyat Takımı: 1, **1957**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, C. 2, **1957**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, C. 3, **1957**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar**, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, C. 2, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği; 6/2. Biyografi ve Edebiyat takımı: 1, **1960**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Coğrafyası**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı; 10. Tarih ve Coğrafya Takımı No: 4, **1962**.

Beysanoğlu, Şevket. **Bütün Cepheleriyle Diyarbakır**, Diyarbakır: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları; 3, **1963**.

Beysanoğlu, Şevket. **Kısaltılmış Diyarbakır Tarihi ve Abideleri**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği; 11. Tarih ve Coğrafya Takımı: 5, **1963**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Ağzı**, Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi, Diyarbakır Halkevi Yayınları; 13, **1966**.

Beysanoğlu, Şevket. **Cahit Sıtkı Tarancı: Hayatı Sanatı Seçme Şiirleri Hikâyeleri ve Diğer Yazıları**, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları; 18, Biyografi ve Edebiyat Takımı; 3, **1969**.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Kadın Şairlerimizden Sırrı ve Divançesi, Sırrı Rahile Hanım, Diyarbakırlı**, Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi Yayınları, Diyarbakır Halkevi Yayınları; 14, **1969**.

Beysanođlu, Őevket. **Dođumunun 100. Yılında Sűleyman Nazif**, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneđi, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneđi Yayınları: 20, Biyografi ve Edebiyat Takımı: 4, **1970**.

Beysanođlu, Őevket. **Basın ve Yayın Dűnyamızda Diyarbakır**, Diyarbakır Gazeteciliđinin 100. Yıldönűmű Nedeniyle, Ankara: İŐ Matbaacılık Ticaret, **1970**.

Beysanođlu, Őevket. Sait Mutlu, Bűlent Karakoç, Őeref Eđilli, Adil Tekin, Mehmet Mercan (hızl. kom.), **Cumhuriyetin 50. Yılında Diyarbakır 1973 İl Yıllığı**, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliđi, **1973**.

Beysanođlu, Őevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları: Cumhuriyet Dűnemi, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneđi**, C. 3, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneđi NeŐiriyatı; 6/3. Biyografi ve Edebiyat Takımı; 1, **1978**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırım**, Ankara: Doruk Matbaacılık, C. 1, **1982**.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırım**, Ankara: Doruk Matbaacılık, C. 2, **1982**.

Beysanođlu, Őevket. **Diyarbakır'da Gűműlű MeŐhur Adamlar**, Ankara: Neyir Matbaası, **1985**, Ziya Gűkalp Derneđi Yayını; 11, ÇeŐitli Eserler Dizisi; 5, **1985**.

Beysanoğlu, Şevket. **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi: Başlangıçtan Akkoyunlular'a kadar**, Diyarbakır: Diyarbakır Belediyesi, C. 1, Diyarbakır'ı Tanıtma yayınları; 1, **1987**.

Beysanođlu, Őevket. **İnançları, Gelenek ve Gűrenekleri ile Yezidiler**, Ankara: Ziya Gűkalp Derneđi, **1988**.

Beysanođlu, Őevket. **Őđretime AçılıŐının XV. Yıldönűműnde Dicle Őniversitesi**, Diyarbakır: Dicle Őniversitesi, C. 2, Diyarbakır'ı Tanıtma Yayınları; 1, **1989**.

Beysanođlu, Őevket. **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi: Akkoyunlular'dan Cumhuriyet'e kadar**, Diyarbakır: Diyarbakır Belediyesi, Ziya Gűkalp Derneđi Yayınları; 13. ÇeŐitli Eserler Dizisi; 6, **1990**.

Beysanođlu, Őevket. **İncili Çavuş'un Kimliđi ve Seçme Fıkralar**, Ankara: Ziya Gűkalp Derneđi, Ziya Gűkalp Derneđi Yayınları; 15. ÇeŐitli Eserler Dizisi; 8, **1990**.

Beysanođlu, Őevket. **Kűltűrűműzde Diyarbakır**, Ankara: Ziya Gűkalp Derneđi, **1992**.

Beysanođlu, Őevket. Salih Turhan, Kubilay DűkmetaŐ, **Diyarbakır Musiki Folkloru**, Diyarbakır: Diyarbakır Belediyesi, Yapı Kredi Yayınları; 1271, **1996**.

Beysanođlu, Őevket. M. Sabri Koz, Emin Nedret İŐli, (hızl.), **Diyarbakır: Műze Őehir**, C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Yapı Kredi Yayınları, **1999**.

EK 2:

ŞEVKET BEYSANOĞLU'NUN ZİYA GÖKALP İLE İLGİLİ YAZMIŞ/HAZIRLAMIS OLDUĞU KİTAPLAR

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökarp'in İlk yazı Hayatı: 1894-1909: Doğumunun 80. Yıldönümü Münasebetiyle**, İstanbul: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı: 2, Gökarp Külliyyatı; 1, 1956.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökarp'in İlk Yazı Hayatı Peyman, Dicle ve Diyarbakır Gazetelerindeki yazıları**, Diyarbakır Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, 1956.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökarp İçin Yazılanlar Söylenenler**, C. 1, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları: 16, Gökarp Takımı; II/3, 1964.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Hars Ve Medeniyet**, Ankara: 1964.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Milli Terbiye Ve Maarif Meselesi**, Ankara, 1964.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Çınaraltı Konuşmaları**, Ankara, 1966.

Beysanoğlu, Şevket. **Ziya Gökarp Kültür Haftası 23 Mart-29 Mart 1972 Diyarbakır**, Diyarbakır: Güneydoğu Modern Matbaası, 1972.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökarp İçin Yazılanlar Söylenenler**, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği, C. 2, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları; 16/2. Gökarp Takımı; II/3, 1975.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Makaleler I**, 1876-1924; Ankara: Kültür Bakanlığı, Ziya Gökarp Dizisi; 12, 1976.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler**, 1876-1924; Ankara: Kültür Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayınları; 1, 1976.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökarp, Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökarp, **Makaleler: Diyarbakır- Peyman- Volkan Gazetelerindeki Yazılar**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1976.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Anıtı Dikilecek Adam Ziya Gökarp**, Ankara: Ziya Gökarp Derneği, Ziya Gökarp Derneği Yayınları; 1, 1977.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökölpl İçin Yazılanlar Söylenenler**, Ankara: Ziya Gökölpl Derneği, C. 3, Ziya Gökölpl Derneği Yayınları; 2. Gökölpl'i Tanıtma Dizisi; 2, **1978**.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökölpl, **Makaleler IX: Yeni Gün - Yeni Türkiye - Cumhuriyet Gazetelerindeki Yazılar 1876-1924**; Ankara: Kùltür Bakanlığı, Kùltür Bakanlığı Yayınları; 359, Ziya Gökölpl Dizisi; 15, **1980**.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), **Ziya Gökölpl İçin Yazılanlar-Söylenenler**, C. 4, Ankara: Ziya Gökölpl Derneği Yayınları, **1984**.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökölpl, **TamamlanmamıŐ Eserler: Sosyoloji Dersleri, Hukuk Sosyolojisi, Din Sosyolojisi, Tatbiki Sosyoloji, Halk Klasikleri I. Nasreddin Hoca'nın Latifeleri**, 1876-1924; Ankara: Ziya Gökölpl Derneği, C. 1, Ziya Gökölpl Derneği Yayını; 7, Kendi Eserleri Dizisi; 1, **1985**.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.), Ziya Gökölpl, **Kùrt AŞiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler 1876-1924**, İstanbul: Sosyal Yayınlar, **1992**.

Beysanoğlu, Şevket. Yusuf Çotuksöken, M. F. Kırzıoğlu, (hızl.), Ziya Gökölpl, **Kitaplar 1: Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı? Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Türk Töresi, Türkçölüđün Esasları, Doğru Yol, Hâkimiyet-i Milliye ve Umdelerin Tasnif, Tahlil ve Tefsiri, Türk Medeniyeti Tarihi, Kùrt AŞiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Malta Konferansları: Bütün Eserleri-1**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, **2007**.

EK 3:
FOTOĞRAFLAR

Şevket Beysanoğlu 1920-2003

KARACADAĞ

Diyarbakır Halkevi Tarafından ayda bir Çıkarılır

Başyazı :

Niçin Çıkıyoruz

K. Baykal

Yurdumuzun her köşesi, maddi ve manevi hazinelerinde, çok eski zamanlardanberi bir çok kültür maddelerini saklamaktadır. Tarihî

her devrinde buralarda yaşamış olan atalarımız, bu günkü dilimize inanlarımıza bir çok miraslar bırakmışlardır. Bunları çıkarmak ve tanıtmak buranın eski ve yeni kültüre

nasıl bir kaynak olduğunu Ulusal varlığımıza buraların nasıl hizmet ettiğini tanıtmak için çıkıyoruz. Maddî vesikalara dayanarak ilimizin, çevremizin tarihsel, coğrafik, ilimsel durumunu anlatmak ile yurdumuzun bu köşesini öteki köşelerine tanıtmak için çıkıyoruz. Hem de kendi varlığımızı yükseltmek, o devrimimizi

benimsemek, medeniyeti de en uzak bucaklara kadar yaymağa çalışmak nasıl evlerimizin bir amacı ise dergimizin de bir amacıdır.

Karacadağ

Devrin nöbetçisinin vatanın o ucunda !
Bir bayrak dalgalandır sen de kültür burcunda
Görsünler sanatını, şevkani sen de yaz da..

§

Halkevli olanların gönüde bir halkevi
Bir yeni meşaleden görelim o alevi
Sen de "Karacadağ", da ateş yak kışta yazda

§

Ey dünyada en asil en gür kanın çocuğu !
sen de "Kocatepe",nin "Çankaya",nın çocuğu
Varsın "Karacadağ",dan sesin gelsin biraz da

Behcet Kemal Çağlar

Bu itibarla yalnız tanıtmaya değil anlatmaya da çalışacağız.

Adımız
KARACADAĞ
dır.

Dergimize şehrimizin batısında şirin, uzun zaman atalarımızın

"Yurt., larına bucak olmuş yeşil-lik bir dağın, nefis suyu ile yaşamamıza can katan bir yerin adını taktık. Dergimiz, adı kadar, onun anlamı kadar değerli yazılarla dolacaktır. Yeni ilimsel düşünüşlere ve atışmalarına da yer vererek adının anlamını kuvvetlendirecektir. Adımız yurdumuzun en güzel bir yerin adından alındığı için hakkını vermek biricik emelimizdir.

Dergimizin tahrir heyeti

karar vermiştir. Müsabakaya ait programlar dağıtılmıştır.

Evimizin 938 yılındaki çalışmalarının özünü yukarıda komite sırasına yazdım. Her komitenin 939 yılı çalışmalarını için önemli kararlar vardır. Bu kararlara göre komitelerimiz önümüzdeki yılda daha faal ve daha verimli olacaklardır.

Dergi için yazı işleri Hey'eti

Mes'ul müdürü, Avukat Ağah Arman.

Dergimizin tahrir heyeti

Tahrir heyeti başkanı, Şeref kişmir (Lise tarih — coğrafya öğretmeni) Üyeler : Lise filozofi öğretmeni Kâzım baykal, Ziya gök alp baş öğretmeni Ömer öner, Süleyman nazif baş öğretmeni Faik inanc, aynı okulda öğretmen Sadık, Vakıflar direktörlüğünde işyar Şevket kavut.

Dergimizin yazı işlerini üzerine almış olan bu arkadaşlar gerek yazmak gerek yazı bulmak suretile şehrimiz ve çevresine ait tarihi ve coğrafi bilgiler toplayıp neşretmektedirler. Halkevinin muhtelif kollarında çalışan bu arkadaşların kendi sahalarında yaptıkları hizmetlere ilaveten sarfettikleri ve edecekleri gayretlerle dergimiz çok faydalı bir hale gelecektir.

Dergimiz için kıymetli yazılarını esirgemiyen sayın arkadaşlarımıza teşekkürü bir borç biliriz.

K. Baykal

KARA-AMİD

«Diyarbakır Tanıtma Derneği»nin Yılda Üç Defa Çıkardığı Kültür Dergisi

I. Yıl, 1. Sayı

«Ziya Gökalp Sayısı»

Eylül 1956

İçindekiler:

	Sahife
«Diyarbakır Tanıtma Derneği» ve «Kara-Amid» Dergisi	1- 2
Ziya Gökalp ve Ziyagökalp Müzesi	3
ile Müze'nin Açılışı	6- 47
I. BÖLÜM: «Ziyagökalp Müzesini Açma Komitesi»nin Çalışmaları	
II. BÖLÜM: Konferanslarla ve Yayınlarla Ziya Gökalp'ı Anmalar	48-103
III. BÖLÜM: En Yakınlarının Kalemile Ziya Gökalp	104-147
IV. BÖLÜM: Ziyagökalp Müzesi Kılavuzu, Gökalp Âilesi Kütüğü, Ziya Gökalp'm Kronolojisi ve Gökalp Albümü (KIRZIOĞLU)	148-240
Şehr'mizin eski adı «Amid», «Kara-Amid» ve bu unvanla çıkan eser ve dergiler («Kara-Amid»)	241-245
Diyarbakır'ın Büyük - Selçuklu İmparatorluğuna Katılışı (Ali SEVİN)	245-252
Amid'in Eyyublu Salâhaddin tarafından Fethi ve Son Nisanoğlu- nun Âkîbeti (İbrahim ARTUK)	253-257
«Kitâb-i Diyârbekriyye»ye göre Akkoyunlu Hükümdarlarının şe- ceresi (Dr. Tahsin YAZICI)	258-266
Çermik kasabası üzerine notlar (KIRZIOĞLU)	
XVI. Kolordu K. Mustafa Kemal Paşa'nın bir telgrafı (K.MILGAR)	283-284
Nebî/Peygamber Câmii Minaresi yeniden yapılmalıdır (K. Seyfet- tin KÜRŞAD)	285-287
İçindekiler	288
Ekleme: Ziya Gökalp'm «KÜÇÜK-MECMUA»sı	1- 16

İŞİL MATBAASI

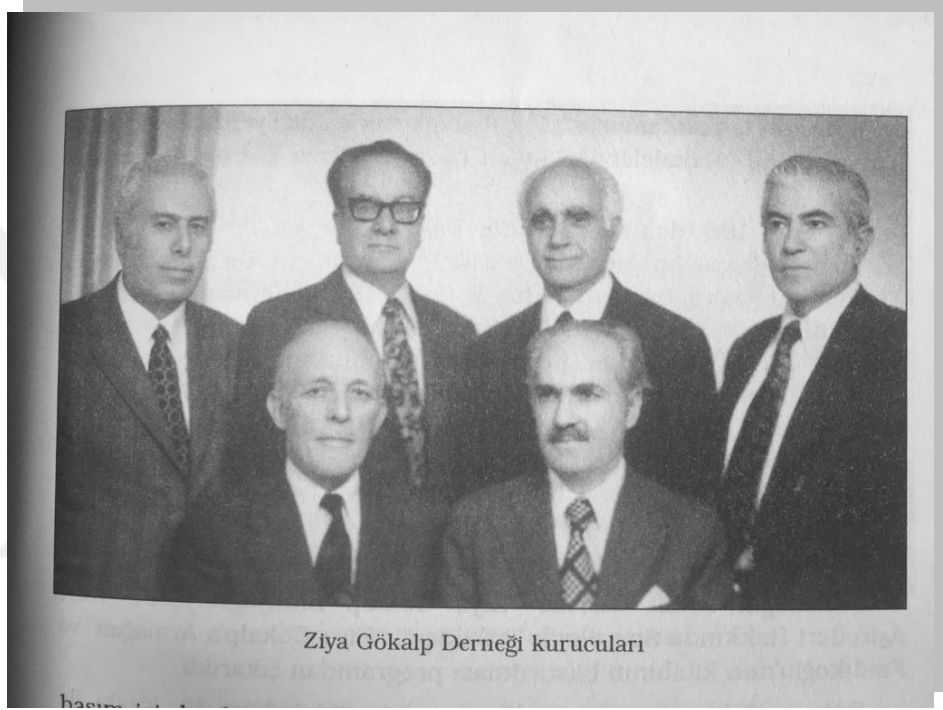
İstanbul

1956

ZIYA GÖKALP

ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA SENİ
SAYGI VE RAHMETLE ANIYORUZ

1974'te kurulan Ziya Gökalp Derneği'nin kurucuları:
Şevket Beysanoğlu (Avukat), Hilmi Güldoğan (Avukat),
Selahattin Önerli (Milli Kütüphane Genel Müdür yardımcılığından emekli),
Ruhi Nedimoğlu (Avukat), Orhan Ortaç (Ziraat Y. Mühendisi),
Cevdet Hayrullahoğlu (Ziraat Y. Mühendisi), Adil Özder (Emekli öğretmen).

Ayakta sağdan 2. kişi Şevket Beysanoğlu.

SÜRELİ
YAYINLAR No. K. 4198
TASNİF No. 923(05) = 94.35

ZİYA GÖKALP

ZİYA GÖKALP DERNEĞİNCE YAYIMLANIR KÜLTÜR DERGİSİ

SAYI : 5

NİSAN - EKİM 1976

CİLT : 2

İkinci Cildimize Başlarken

Aziz Okuyucularımız,

Bu sayımızla ikinci cildimize başlamış bulunuyoruz. Bu cildimiz, çoğunlukla, ZİYA GÖKALP YILI ÇALIŞMALARINI, bu nedenle düzenlenen törenlerdeki, seminer ve simpozyumlardaki konuşmaları, basında çıkan yazıları ihtiva edecektir. Ayrıca, büyük düşünürümüz hakkında geçmiş yıllarda yayımlanmış araştırma ve incelemelere de yer verilecektir. Yazımızın çokluğu nedeniyle dergimizin bu sayısına Ahmet Cemil Asena'nın «Arkadaşım Ziya Gökalp» Nihat Gökalp'in «Ağabeyim Ziya Gökalp'in Hayatı» ve Ziya Gökalp'in «Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler» başlıklı yazıları konamamıştır. Özur dileyerek, gelecek sayımızdan itibaren bu tefrikaların yayımına devam edileceğini bildiririz.

Kültür Bakanlığınca kurulan «Doğumunun 100. Yılında Ziya Gökalp'in Bütün Eserlerini Hazırlama Kurulu»nun çalışmaları devam etmektedir. Bu çalışmalar sonucu Ziya Gökalp'in bugüne kadar yayımlanmış eserleri şunlardır: I. Seriden, ŞAKİ İBRAHİM DESTANI ve BİR KİTAPTA TOPLANMAMIŞ ŞİİRLER (Hazırlayan : Şevket Beysanoğlu), KIZILELMA (Hazırlayan : Hikmet Tanyu) YENİ HAYAT, DOĞRU YOL (Hazırlayan : Müjgan Cunbur), TÜRKLEŞMEK - İSLAMLAŞMAK - MUASIRLAŞMAK (Hazırlayan : İbrahim Kutluk), ALTIN IŞIK (Hazırlayan : Şevket Kutkan), TÜRK TÖRESİ (Hazırlayan : Hikmet Dizdaroğlu), TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI (Hazırlayan : Mehmet Kaplan), TÜRK MEDENİYETİ TARİHİ (Hazırlayan : İsmail Aka, Kâzım Yaşar Koprıman), II. Seriden, MAKALELER I. Diyarbakır, Peyman, Volkan gazetelerindeki yazılar (Hazırlayan :

Beyazıt Devlet
Kütüphanesi
Kitapları

Şevket Beysanoğlu). Diğer eserlerin bir kısmı baskıda, bir kısmı da baskıya hazırlanmaktadır. Tamamı dört seride 28 kitaptan ibaret olan külliyyatın tamamlanması için kurul yoğun bir çalışma içindedir.

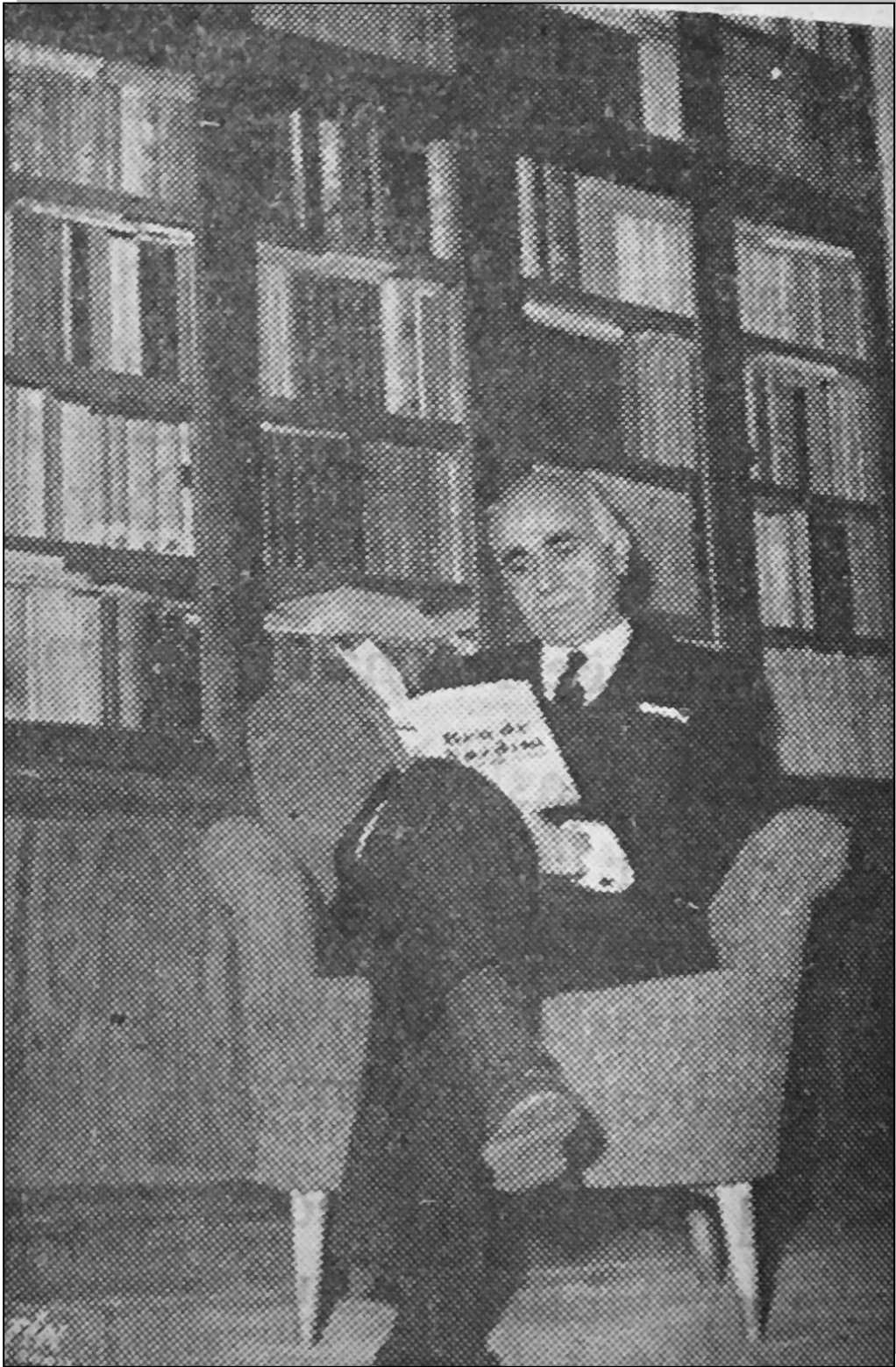
PTT idaresi 225 kuruşluk renkli bir Ziya Gökalp pulunu 23 Mart 1976'dan beri satışa çıkarmış, RCD Cultural İnstitute, Ziya Gökalp'in farsçaya çevrilmiş önemli makalelerinden oluşan bir kitap yayınlamıştır. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün Darphaneye yaptırdığı 100 adet altın, 500 adet gümüş Ziya Gökalp madalyonları bu ay içinde satışa çıkarılacaktır.

Yapılan törenler, seminerler ve simpozyumlar hakkında ZİYA GÖKALP YILI ÇALIŞMALARI başlıklı yazımızda gerekli bilgi verilmiştir. Saygılarımızla.

D E R G İ

Şevket Beysanoğlu'na Dicle Üniversitesi tarafından fahri doktora ünvanının verilmesi töreni.
Ekim 1990.

Şevket Beysanoğlu 10.000 cildi aşan kütüphanesini Dicle Üniversitesi'ne hediye etmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Adak, Abdurrahman. **Ali Emiri' nin Gözüyle Diyarbakırlı Şairler**, 1. Baskı, İstanbul: Kent Işıkları, 2012.

Alkan, Mehmet Ö. **Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan**. 1. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Altuğ, Hikmet. “Ziya Gökalp ve Türk Düşüncesi”, **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986.

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**, Sosi Dolanoğlu, Semih Sökmen (yay. hzl.), 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Asena, Orhan. “Arkadaşım Beysanoğlu”, **Diyarbakır'ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu' na 70. Yaş Armağanı**) Ankara: Ziya Gökalp Dergisi Yayını, 1991.

Aydın, Suavi. **Modernleşme ve Milliyetçilik**, 1.Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993.

Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. **Halkın Evi**, 1. Baskı, Ankara: C.H.P Halkevleri Bürosu, Ulus Basımevi, 1950.

Bayraktar, Nuray. **Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları ve Öneriler**, 1. Baskı, Ankara: Halkevleri Yayınları, 1999.

Berkes, Niyazi. **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, 1. Baskı, İstanbul: Yön Yayınları, 1965.

Berkes, Niyazi. **Unutulan Yıllar**, Ruşen Sezer (hzl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Beysanoğlu Nimet, Şevket Beysanoğlu' nun kızı, “Şevket Beysanoğlu'na Dair”, Ankara: DİTAV (18 Kasım 2013).

Beysanoğlu, Şevket. **Bütün Cepheleriyle Diyarbakır**, 1. Baskı, İstanbul: Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, 1963.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, C. 2, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1959.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, C. 3, 1. Baskı, İstanbul: İş Matbaacılık ve Ticaret, 1978.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Folkloru**, 1. Baskı, Diyarbakır: Diyarbakır Halkevi Neşriyatı, 1943.

Beysanoğlu, Şevket. **Diyarbakır Folklorunda Gelenekler-Görenekler-Adet ve İnanmalar**, Ankara: Folklor Araştırmaları Kurumu, 1995.

Beysanoğlu, Şevket. “Olaylar ve Anılar, Bir Oluşun Hikâyesi”, **Diyarbakırım**, C.1, Ankara: Doruk Matbaası, 1982.

Beysanoğlu, Şevket. “**Ziya Gökalg’ın İlk yazı Hayatı**” (1894-1909), İstanbul: “Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği Neşriyatı” S. 2 Gökalg Külliyyatı”, No. 1, 1. Baskı, İstanbul: Şehir Matbaası, 1956.

Beysanoğlu, Şevket “Ziya Gökalg Külliyyatı Üzerine Bir Hesaplaşmanın Hikâyesi”, **Diyarbakırım**, C. 2, Ankara, Neyir Matbaası, 1986.

Beysanoğlu, Şevket. **Yeni Türkiye’nin Manevi Mimarı Ziya Gökalg**, C. 1, 1. Baskı, Ankara: Ziya Gökalg Derneği Yayınları, 2002.

Beysanoğlu, Şevket. (hızl.) **Ziya Gökalg İçin Yazılanlar-Söylenenler**, C. 3, 1. Baskı, Ankara: Ziya Gökalg Derneği Yayınları, 1978.

Boratav, Pertev N. **Halk Edebiyatı Dersleri Kitap-I**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, 2000.

Boratav, Pertev Naili. **100 soruda Türk Halk Edebiyatı**, 1. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1969.

Çağlayan, Ercan. **Cumhuriyet’in Diyarbakır’da Kimlik İnşası (1923-1950)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Çapan, Pervin. “18. yy. Tezkirelerinde Aile Soy ve Akrabalık İlişkilerine Dair”, **Klasik Türk Edebiyatında Biyografi, Bildiriler**, (Muğla ün. Fen-ed.) 6-8 Mart 2010, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2011, s. 197.

Çapar, Mustafa. **Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler**, 1. Baskı, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006.

Çeçen, Anıl. **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, 1.Baskı, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.

Danişmend, İsmail Hami. **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi (1703-1924)**, C. 4, 2. Baskı İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1961.

Dizdaroğlu, Hikmet. “Son Şarklı”, **Diyarbakırım**, C. 1 Ankara: Doruk Matbaası, 1982.

Dündar, Fuat. “Kürt Sorunu Ekseninde Bir Ziya Gökalg Biyografisi”, **Kürt Tarihi ve Siyasetinden Portreler**. Yalçın Çakmak-Tuncay Şur (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**, Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan (çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.

Gökalp, Ziya. **Milli Terbiye ve Maarif Meselesi**, 2.Baskı, Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, 1964.

Gökalp, Ziya. **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974.

Gökberk, Macit. "Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk", **Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk**, Tarık Zafer Tunaya (derl.) 1. Baskı, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı. 1983.

Göksel, Ali Nüzhet. (hızl.) **Ziya Gökalp Hayatı-Sanatı-Eseri**, 1. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları, Ekim 1952.

Göksel, Ali Nüzhet. **Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri ve Aile Mektupları**, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1956.

Hanioğlu, M. Şükrü. "Jön Türk Hareketi İçinde Ziya Gökalp", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986.

Haspolat, Yusuf Kenan, "Karacadağ'da Yaşam" **Diyarbakır Karacadağ**, Yusuf Kenan Hasbolat, (koordinatör), İstanbul: Uzman Matbaacılık, Nisan 2013.

Heyd, Uriel. **Türk Ulusçuluğunun Temelleri**, Kadir Günay (çev), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.

Hobsbawn, Eric. **Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.

Kaplan, Mehmet. "Ziya Gökalp'in Düşünce Sistemi İçinde Kültür Kavramının Yeri", **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986.

Kara, Âdem. **Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı, Halkevleri 1932-1951**, 1. Baskı, Ankara: 24 Saat Yayıncılık, 2006.

Karahan, Abdülkadir. "Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları Üzerine", **Diyarbakır Folkloru**, Şevket Beysanoğlu, C. 1, İstanbul: Diyarbakır Tanıtma Derneği, Şehir Matbaası, 1957.

Karpat, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul: Afa Yayınları, Ekim 1996.

Katoğlu, Murat. "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Eğitim, Kültür, Sanat", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Sina Akşin (yay. yön.), İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.

Kızıoğlu, M. Fahrettin. **Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp**, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği, 1. Baskı, İstanbul: Işıl Matbaası, 1956.

Levend, Agâh Sırrı. **Türk Edebiyatı Tarihi C. 1**, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1973.

Nasrettinoğlu, İrfan Ünver. “Diyarbakır ve Şevket Beysanoğlu”, **Diyarbakır’ı Tanıtın Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökölđ Dergisi Yayını, 1991.

Nedimoğlu, Ruhi. “Yeniden Yayınlarımıza Başlarken”, Şevket Beysanoğlu’nun **Diyarbakır Ağzı**, Ankara: Diyarbakır Halkevleri Yayınları, Güzel İstanbul Matbaası, 1966.

Nedimoğlu, Ruhi, “Dr. Şevket Beysanoğlu’nun Hayatından Kesitler”, **Diyarbakır’ı Tanıtın Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökölđ Derneği Yayınları, 1991.

Oğuz, M. Öcal, vd. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.

Önder, Ali Rıza. “Beysanoğlu’nun Kişiliği”, **Diyarbakır’ı Tanıtın Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökölđ Derneği Yayınları 1991.

Önerli, Selahattin. “Dr. Şevket Beysanoğlu’nun Hayatı ve Eserleri”, **Diyarbakır’ı Tanıtın Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**. Ankara: Ziya Gökölđ Derneği Yayınları, 1991.

Önerli, Selahattin. **Yazarlık Hayatının Ellinci Yıldönümünde Şevket Beysanoğlu Bibliyografyası**, Ankara: Neyir Matbaası, 1988.

Özacun, Orhan C.H.P. **Halkevleri Yayınları Bibliyografyası**, İstanbul: Kitap Matbaacılık, 2001.

Öztuna, Yılmaz. **Osmanlı Devleti Tarihi (Siyasi Tarih)**, C. 1, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Öztürkmen, Arzu. **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Parla, Taha. **Ziya Gökölđ, Kemalizm ve Korporatizm**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.

Smith, Antony. **Milli Kimlik**, Sina Şener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Sezer, Baykan. “Ziya Gökölđ ve Durkheim”, **60. Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökölđ**, 1. Baskı, İstanbul: İÜ İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1986.

Gün Soysal, “Rusya Kökenli Aydınların Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin İnşasına Katkısı”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. 4, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Şimşek, Sefa. **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951**, 1. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.

Tansel, Fevziye Abdullah. (hızl.) **Ziya Gökölđ Külliyyatı-1**, 1. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1952.

Timur, Taner **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: İmge Kitabevi, Mart 1993.

Tunaya, Tarık Zafer. **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952**, C. 2, 2. Baskı, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.

Turan, Rıdvan. “Ziya Gökalp Derneği Tarafından Çıkarılan Ziya Gökalp Dergisi” Korut Tuna, İsmail Coşkun (Ed.), **Ziya Gökalp (1875-1924)**, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011, s. 399-417.

(Tütengil), Cavit Orhan. **Ziya Gökalp Bibliyografyası**, İş Türkiye Felsefi, Harsi ve İhtimai Araştırmalar Merkezi Kitapları, 1. Baskı, İstanbul: Milli Mecmua Basımevi, 1945.

Tütengil, Cavit Orhan. **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İÜ İktisat Fakültesi İhtimiyat Enstitüsü, 1. Baskı, İstanbul: Berksoy Matbaası, 1949.

Ülken, Hilmi Ziya. **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, 3. Baskı, İstanbul: Ülken Yayınları, 1992.

Ünüvar, Kerem. **Ziya Gökalp Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik**, C. 4, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Üstel, Fusun. **Türk Ocakları (1912-1931)**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Yeşilkaya, Neşe. “Halkevleri” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm**, C. 2, Tanıl Bora, Murat Gültekingil (Ed.), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

C. H. P. Halkevleri öğreneği. Ankara: C.H.P., Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, 1938,

Vakkasoğlu, A. Vehbi. **Tarih Aynasında Ziya Gökalp**, 2. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1980.

SÜRELİ YAYINLAR

(Adivar), Halide Edip. “Ziya Gökalp”, **Vakit Gazetesi**, 27 Ekim 1924’ten aktaran **Ziya Gökalp Dergisi**, Sayı: 13, Nisan 1979, s. 344- 345.

Ağaoğlu, Ahmet. “Ziya Gökalp Bey”, **Türk Yurdu Dergisi**, C. 1, Sayı: 3, Aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, (Kasım 1974), s. 40-46 devamla 65-73.

Akçuraoğlu, Yusuf. “Ziya Gökalp Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar” **Ziya Gökalp Dergisi**, s. 50-55. (İlk yayımlandığı yer ve tarih: **Türk Yurdu**, c. 1, s 3, Kânunuevvel/Aralık 1340/1924)

Akder, Necati. “Ziya Gökalp’in Tarih Anlayışı Açısından Atatürk İnkılabı ve Değerlendirme Buhranı”, **Kara-Amid**, S. 6-7, Ocak 1971, s. 81-120.

Akder, Necati. “Ziya Gökalp’te Tarih Anlayışının Felsefi Temeli”, **Türk Kültürü**, Sayı 12, 1963, s. 66-79.

Akder, Necati. “Ziya Gökalp’in İzinde: Milliyet ve Din Münasebetine Bir Bakış”, Aktaran: **Kara-Amid**, S. 2-3-4, İstanbul: Işıl Matbaası, 1956-1957-1958, 1960, s. 289-295.

Alphan, Seyfi, “Sümerler ve Diyarbakır”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 3, s. 8-9.

Arısoy, Süleyman. “Ziya Gökalp’e Göre Türk Kültürü, Türk Folkloru ve Etnografyası”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, Nisan-Ekim 1976, s. 53-58.

Atay, Falih Rıfkı. “Gökalp”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 3-4, s. 491-492. (İlk yayınladığı yer ve tarih: Dünya Gazetesi, 31 Ekim 1954)

Baykal, Kazım. “Dergi İçin Yazı İşleri Heyeti”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 13, s. 8.

Baykal, Kazım. “Diyarbakır’ın Türk Kültürüne Hizmeti”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 1, Şubat 1938, s. 2-5.

Baykal, Kazım. “Diyarbakır Hakkında Yapılan Etüdler”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 2, s. 16.

Baykal, Kazım. “Diyarbakırlı Bilgin ve Ozanlar”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 3, Nisan 1938, s. 3-5.

Bayrı, M. Halit. “Ziya Gökalp ve Türk Folkloru”, **Türk Yurdu**, XXVI, 1942, s. 5-6.

Beken, Süheyl. “Karaca Oğlan” **Karacadağ**, S. 2, s. 5-7.

(Beyatlı), Yahya Kemal. “Şahsi Hatıralar”, **Türk Yurdu** Kasım 1924, Aktaran **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, s. 39.

Beysanoğlu, Şevket. “Anılarımda Diyarbakır Halkevi”, **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, S. 3, 1996, s. 161-167.

Beysanoğlu, Şevket. “Basın ve Yayın Dünyamızda Diyarbakır”, **Kara-Amid**, Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği S. 5, C. 2, Nisan 1969, s. 50-55.

Beysanoğlu, Şevket. “Basın ve Yayın Dünyamızda Diyarbakır” **Kara-Amid**, S. 6-7, Ocak 1971, s. 3-59.

Beysanoğlu, Şevket “Karpuz Festivalinden Güney Doğu Fuarına Doğru”, **Kara-Amid**, S. 8, Ekim 1972, s. 52-53.

Beysanoğlu, Şevket “Ziya Gökalp Anıtı”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 5-8

Beysanoğlu, Şevket. “Ziya Gökalp’in Halkbilimi alışmaları”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 5, Nisan-Ekim 1976, s. 90-98.

Beysanoğlu, Şevket. “Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler”, Aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 39

Coşkun, İsmail. “Bir İmparatorluk Entelektüeli Olarak Ziya Gökalp”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi** 3/ 8, Şubat 2012, s. 67- 75.

ağlar, Behçet Kemal. “Halkevi Haberleri” ** lk **, Ankara: Ankara Halkevi, Ulus Basımevi, C. 11 S. 63 s. 281

ağlar, Behçet Kemal. “M rşsiz Gençlik”, **Ziya Gökalp Dergisi** S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 500. (İlk yayınladığı yer ve tarih: **Yirminci Asır**, C. 9, S. 238, 7 Mart 1957)

ağlar, Behçet Kemal. ‘ lk ’, ** lk **, Ankara: Ankara Halkevi, Ulus Basımevi, C. 11, S. 65, Temmuz 1938, s. 469- 471.

Dizdaroğlu, Hikmet. “Son Şarklı”, **Varlık Dergisi**, S. 763, Nisan 1971, s. 9-10.

Ercilasun, Ahmet Bican. “Dil Anlayışı Bakımından Gökalp ve Bug nk ler”, **Ziya Gökalp Dergisi**. S. 5, Nisan-Ekim 1976, s. 105-110. İlk yayınladığı yer ve tarih: **T re Dergisi**, S. 44, Ocak 1975.

Erk n, Safa Şevket. “Ziya Gökalp’te Hukuk Sosyolojisi”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 445-447, İlk yayınladığı yer ve tarih: **Hukuk Dünyası**, Son-teşrin, 1944.

Eti, Usman. “Diyarbakırlı Melek Ahmet Paşa ve Eserleri (I)”, **Karacadağ**, S. 2, Mart 1938, s. 9-12.

Fındıkoğlu, (Z. Fahri.). “Ziya Gökalg ve Hukuk Sosyolojisi Etrafındaki Neşriyatı”, **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 448-453. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **İŞ Dergisi**, İlkteşrin 1944).

Gezgin, Hakkı Süha. “Ziya Gökalg’in Eserleri”, **Vakit Gazetesi**, 26 Ekim 1954.

Gökalg, Ziya. “Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikleri”, **Doğu Büyük Ülkü Gazetesi**, C. 2, S. 12, İlkteşrin/Ekim 1943, s. 14-15.

Gökalg, Ziya. “Dehaya Doğru”, **Küçük Mecmua**, 1338, aktaran: **Kara-Amid** (Küçük Mecmua). İstanbul: Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği, C.1, S.1, 1956. Ek: s. 1-15

Güler, Abdülkadir. “Şevket Beysanoğlu ve Diyarbakır Folkloruna Dair”, **Gülpınar Dergisi**, C. 6, Mart 1982, s. 23-24.

Gürkan, Kazım İsmail. “Türk Milliyetçiliğinde Ziya Gökalg”, **Bilgi Dergisi** S. 90-91, s. 21-22’den aktaran; Şevket Beysanoğlu, “Ziya Gökalg Anıtı”, **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 1, (Kasım 1974), s. 5-8.

Gürpınar, Şemsettin. “İleri Türk Yurdu”, **Karacadağ**, S. 1, Şubat 1938, s. 11-12.

Halman, Talat Sait. “Gökalg Çığırısı”, **Hisar Dergisi**, S. 124, Nisan 1974, aktaran: **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 98-99.

Kaplan, Mehmet. “Gökalg’in Özlediği Vatan”, **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 22-26.

Kaplan, Mehmet. “Ziya Gökalg ve Saadet Perisi” **Kara-Amid** S. 5, Nisan 1969, s. 28-53.

(Karaosmanoğlu), Yakup Kadri. “Ziya Gökalg’in Vefatı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Ekim 1925, aktaran: **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 48-49.

Kardaş, Rıza. “Doğumunun 100. Yılı Dolayısıyla Yaşayışında ve şiirlerinde Ziya Gökalg’in Temsil Ettiği Eğitim Anlayışı”, **Ziya Gökalg Dergisi**, S. 5, s. 40-47, İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Bayrak Dergisi**, Nisan 1976, s. 747.

- Kavut, A. Şevket. “Atalar Sözü”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 17, Haziran 1939, s. 9-10.
- Kavut, A. Şevket. “Diyarbakırlı Bilginler ve Ozanlar”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 12, İkinci kanun 1939, s. 4-5.
- Kavut, A. Şevket. “Evimizin Çalışmaları Hakkında Matbuat Görüşleri”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 13, Şubat 1939, s. 9-10.
- Kavut, A. Şevket. “Folklor ve Atalar Sözü”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 15, Nisan 1939, s. 3-4.
- Kavut, A. Şevket. “Folklor ve Atalar Sözü”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 16, Mayıs 1939, s. 9-10.
- Kavut, A. Şevket. “Gazel”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S.12, İkinci kanun 1939, s. 5.
- Kavut, A. Şevket. “Koşma”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 19, Ağustos 1939, s.7.
- Kavut, A. Şevket. “Maya ve Horyatlar”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 18, Haziran 1939, s. 17-18.
- Kavut, A. Şevket. “Ninniler ve Halk Oyunları”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 20, Eylül 1939, s. 14-15.
- Kavut, A. Şevket. “Okan Bir Dile Doğru”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 2, S. 20, Eylül 1939, s. 10-14.
- Kişmir, Şeref. “Çaldıran Harbinden Sonra Diyarbakır”, **Karacadağ**, Diyarbakır: C. 1, S. 1, Şubat 1938, s. 7-9.
- Kuran, Ercüment. “Atatürk ve Ziya Gökalp”, **Kara-Amid**, S. 5, Nisan 1969, s. 62-65.
- Kurtkan, Amiran. “Ziya Gökalp ve İktisat Sosyolojisi”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 516-522. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Sosyoloji Konferansları**, Beşinci kitap, 1964-65 Ders Yılı.
- Necatigil, Behçet. “Şair Ziya Gökalp”, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 112-113. İlk yayınladığı yer ve tarih: Cumhuriyet Gazetesi, Ziya Gökalp Özel Eki, 27 Ekim 1974.
- Nedimoğlu, Ruhi. “Dr. Şevket Beysanoğlu'nun Hayatından Kesitler”, **Ziya Gökalp Dergisi**, C. 11, S. 61, Ocak-Mart 1991, s. 38-44.

Önder, Ali Rıza. “Beysanoğlu’nun Kişiliği” **Diyarbakır’ı Tanıtan Adam Yazar Şevket Beysanoğlu’na 70. Yaş Armağanı**, Ankara: Ziya Gökalp Dergisi Yayını, 1991, s. 81-82.

Önder, Ali Rıza. “Folklorcularımız: Şevket Beysanoğlu”, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C. 8, S. 179, Haziran 1964, s. 3426-3427.

Önerli, Selahattin. “Dr. Şevket Beysanoğlu’nun Hayatı ve Eserleri”, **Ziya Gökalp Dergisi**, C. 10, Kasım-Aralık 1990, s. 60.

Özacun, Orhan. “Halkevlerinin Dramı” **Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, S. 3, 1996, s. 87-96.

(Sertel), M. Zekeriya. “Ziya Gökalp Hüzün ve İnkisar İçinde Ölmüştür”, **Resimli Ay Dergisi**, C. 1, S. 11, Kasım 1924. Aktaran: Şevket Beysanoğlu (hızl.), **Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler**, C. 3, 1978, s. 22-25.

Şakiroğlu, H. Mahmut. “Halkevi Dergileri”, **Türk kültürü Dergisi**, S. 156, 1975, s. 381.

Tanalp, Rüknettin. “Ziya Gökalp Üniversitesi ve Diyarbakır”, **Kara-Amid**, S. 6-7, Ocak 1971, s. 74-75.

Tekinalp, Munis. “Kemalizm ve Gökalpizm” **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 461-464. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Vatan**, 13 Aralık 1954.

Tevetoğlu, Fethi. “Türk Milliyetçiliğinin Kurucusu: Ziya Gökalp” **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 3-4, Ekim 1975-Ocak 1976, s. 534-535, İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Son Baskı** 25 Ekim 1967.

Türkoğlu, Ömer. “Halkevlerinin Kuruluş Amaçları, Örgütsel Yapısı ve Bazı Uygulamalar”, **Kebikeç**, S. 3, 1996, s.97-106.

Tütengil, Cavit Orhan. “Doğum ve Ölüm Dönemlerinde Ziya Gökalp”, **Türk Dili Dergisi**, C. 29, S. 273, Haziran 1974, s. 718-720.

Tütengil, Cavit Orhan. “Doğum ve Ölüm Dönemlerinde Ziya Gökalp”, **Türk Dili Dergisi**, S. 273, (Haziran 1974), Aktaran: **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 101-102.

Tütengil, Cavit Orhan. “Ziya Gökalp ve Ulusal İktisat” S. 1, s. 119-121. İlk yayınlandığı yer ve tarih: **Cumhuriyet Gazetesi**, Ziya Gökalp Özel Eki, 27 Ekim 1974.

Tütenk, Mustafa Akif. “Diyarbakır’ın Son 60 Yıllık (1892-1952) Vak’aları”, **Kara-Amid**, S. 2-3-4, Işıl Matbaası, İstanbul-1960, s. 331-335.

Ünal, İhsan. “Milli Musiki”, **Karacadağ**, S. 1, Şubat 1938, s. 10.

Yakar, AYTEKİN. “Ziya Gökalp Külliyyatı-I, Hars ve Medeniyet”, **Hisar**, C. 6, s. 35, Kasım 1966, s. 23-24.

Yıldırım, Yüksel. “Urfa'nın Sosyo-Kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 9, S. 45, Ağustos 2016, s. 319- 332.

Yücel, Hasan Ali. “Büyük Adam Kültü ve Ziya Gökalp”, **Cumhuriyet Gazetesi**, (1 Nisan 1956), Aktaran: **Kara-Amid Dergisi**, S. 1, Eylül 1956, s. 94-96

Diyarbakır Gazetesi, 30 Mayıs 1955

Diyarbakır Gazetesi, 3 Kasım 1955

Diyarbakır Gazetesi, 30 Haziran 1956

Diyarbakır Gazetesi, 2 Temmuz 1956

Diyarbakır Gazetesi, 9 Ocak 1957

Diyarbakır Gazetesi 8 Şubat, 18 Şubat, 8 Mart 1957

Diyarbakır Gazetesi, 5 Haziran, 6 Haziran, 10 Haziran, 17 Haziran 1957

Diyarbakır Gazetesi, 6 Eylül 1957

Diyarbakır Gazetesi 21 Eylül 1957

Diyarbakır Gazetesi 5 Ekim 1957

Diyarbakır Gazetesi 8 Ekim

Diyarbakır Gazetesi 29 Ekim 1957

Kara-Amid. “Ziya Gökalp Müzesini Açma Komitesi'nin Çalışmaları ile Müzenin Açılışı”, S. 1, İstanbul: Işıl Matbaası, Eylül 1956, s. 6-47.

“Başbakan Demirel'in Mesajı”, **Kara-Amid**, İş Matbaacılık, S. 5, Nisan 1969, s. 109-110.

“Fakültenin Açılış Günü Gazi Caddesi Çeşitli Dövizlerle Süslenmişti”, **Kara-Amid**, S. 5, Nisan 1969, s. 113.

Kara-Amid, “Haberler-Olaylar-Dernek Çalışmaları”, S. 6-7, Ocak 1971, s. 125.

Kara-Amid, “Haberler-Olaylar-Dernek Çalışmaları”, S. 8, Ekim 1972, s. 123.

Diyarbakır’ı Tanıtma Derneği, “Ziya Gökalp ve Ziya Gökalp Müzesi”, **Kara-Amid**, S.1, Eylül 1956, s. 3-47.

Dergimiz ve Derneğimiz, **Ziya Gökalp Dergisi**, S. 1, Kasım 1974, s. 2-5.

Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikleri, Doğu Büyük Ülkü Gazetesi, C. 2, S. 12, İlk-teşrin/Ekim 1943, s. 14-15.

Ziya Gökalp Dergisi, Ziya Gökalp Derneği, S.1, Kasım 1974, s. 3-4.

ANSİKLOPEDİ

Kahraman, Alim. “Küçük Mecmua”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

Öz, Yusuf. “Tezkire”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.

SÖZLÜK

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. C. 2, “Horyat”, İstanbul: Kubbealtı Lugatı, 2006.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 2, “Maya”, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük. C. 3. “Tezkiretü’l Evliya”, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C. 3. “Yetim”, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

TEZ

Kardaş, Canser. “Diyarbakır Halkevi ve Karacadağ Dergisinin Halkbilimi açısından Değerlendirilmesi (1932-1951)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

İNTERNET ERİŞİM

CHF Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1932.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2495/197603461.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (28.04.2019).

Gökalp, Ziya. **Yeni Türkiye'nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974.
https://issuu.com/kuratgurel/docs/ziya_gokalp_yeni_turkiyenin_hedefi (28.04.2019)

Somel, Selçuk Akşin. “Melekler, Vatanperverler ve Ajan Provokatörler: Mutlakiyet Devri Diyarbakır Okul Gençliği, Bürokrasi ve Ziya Gökalp'in İdadi Öğrenciliği'ne İlişkin Soruşturma Kayıtları (1894-1895)”, Sabancı Üniversitesi.
http://research.sabanciuniv.edu/24852/1/Gen%C3%A7_Ziya_G%C3%B6kalp_makale_Yeni_Versiyon_Somel.pdf (24.03.2019)

Issı, Murat. Peyman. “Diyarbakır'ın İlk Hususi Gazetesi”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* S. VII, Nisan 2012, s. 91-115.
https://www.academia.edu/1578539/PEYM%C3%82N_-_Diyarbakir_in_%C4%B0lk_Hususi_Gazetesi (24.03.2019).

İnönü, İsmet. “Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı”, TBMM Açık Erişim, Ankara.
<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2491/197404032.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (14.02.2019)

Kaplan, Mehmet. “Ziya Gökalp ve Saadet Perisi” *Türkiyat Mecmuası*, C. 14, (1965), s. 37-64. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/172902>
<https://www.dergipark.org.tr/download/article-file/172902> (24.03.2019)

“Yüksek Baytar Mektebinin temeli olan Askeri Baytar Mektebi açıldı”,
<https://www.ankara.edu.tr/kurumsal/tanitim/tarihce/> (10.01. 2019).

Somel, Selçuk Akşin. “Melekler, Vatanperverler ve Ajan Provokatörler: Mutlakiyet Devri Diyarbakır Okul Gençliği, Bürokrasi ve Ziya Gökalp'in İdadi Öğrenciliği'ne İlişkin Soruşturma Kayıtları (1894-1895)”, Yakın Türkiye Tarihinden Sayfalar: Sina Akşin'e Armağan, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.1-45.

http://research.sabanciuniv.edu/24852/1/Gen%C3%A7_Ziya_G%C3%B6kalp_makale_Yeni_Versiyon_Somel.pdf (10.01.2019).

Şanal, Mustafa. “Türk Kültür Tarihi İçerisinde Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri (1932-1950)”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı 161, Kış 2004.

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/161/sanal.htm (24.03.2019).

Özçelik, Mücahit. “Ziya Gökalp’in Ardından Türk Basımına Yansıyanlar”, **Türk Yurdu Dergisi**, Yıl 100, Sayı 291, Kasım 2011.

<https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1756> (15.05.2019).

Tanyu, Hikmet. “Ziya Gökalp ve “Yeni Türkiye’nin Hedefleri” Hakkında Bir Araştırma Denemesi”, **Yeni Türkiye’nin Hedefleri**, İstanbul: Baha Matbaası, 1974 s. 7-32.

https://issuu.com/kuratgurel/docs/ziya_gokalp_yeni_turkiyenin_hedefl (24.03.2019).

Tanyu, *Yeni Türkiye’nin Hedefleri*, Ziya Gökalp (yaz.), İstanbul: Baha Matbaası, 1974, s. 27. https://issuu.com/kuratgurel/docs/ziya_gokalp_yeni_turkiyenin_hedefl (24.03.2019)